

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

Jaarverslag 2013

colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van
Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

administrateur
Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.
Postbus 3183, 3502 GD Utrecht
telefoon: 088-008 40 10

datum

XX juni 2014

Samenvatting

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

Postbus 3183, 3502 GD Utrecht

Telefoon: 088-008 40 10

Internet: www.pensioentandtechniek.nl

E-mail: tandtechniekpensioen@achmea.nl

Bestuur

De heer P.C.M. Duijndam

De heer W.B. Jagt

De heer mr. C.M.A. van Riet

De heer drs. P.H.W.M. Peters

De heer mr. A.M. Hoekstra

Mevrouw M. Steffens

De heer H. Roeten

Verantwoordingsorgaan

De heer G.B.T. Stroot

Deelnemersraad

De heer J. van Dijk

De heer G. Bosboom

De heer G.B.T. Stroot

De heer E. Vastenburg

De heer M. Silvius

Uitvoeringsorganisatie

Pensioenbeheer

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Vermogensbeheer

Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V.

Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V.

Adviserend actuaris

Mevrouw ir. drs. I.P. Kamphuis AAG, Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V.

Certificerend actuaris

De heer ir. drs. G. Veluwenkamp AAG, Towers Watson B.V.

Externe accountant

De heer drs. H.C. van der Rijst RA, PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Compliance officer

De heer B.M. Peters, Nederlands Compliance Instituut B.V.

Bestuursondersteuning

De heer mr. I.F. Janssen, fondsmanager en mevrouw drs. J. Colpa, bestuursadviseur, Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Financiële positie

Het jaar 2013 was voor de Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek een bewogen jaar. In februari 2013 besloot het bestuur om per 1 april 2013 over te gaan tot een verlaging van 7% van de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken. Het fonds maakte hierbij gebruik van de mogelijkheid die De Nederlandsche Bank (DNB) bood om de verlaging te maximeren op 7%. Deze maatregel was noodzakelijk omdat alle andere maatregelen die waren genomen, zoals het niet verlenen van een toeslag, het verhogen van de pensioenleeftijd en van de pensioenpremie en het verlagen van de opbouwpercentages voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen, onvoldoende effect hadden om de verlaging te voorkomen. Eind december 2013 moest de dekkinggraad van het fonds ten minste 104,2% bedragen. Als de dekkinggraad lager zou zijn, dan moest het fonds per 1 april 2014 overgaan tot het nogmaals verlagen van de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken.

De dekkinggraad bedroeg op 31 december 2013 102,1%. Het bestuur heeft daarom op 4 februari 2014 besloten om per 1 april 2014 over te gaan tot een verlaging van 2% van de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken.

Op basis van het jaarwerk bedraagt, na doorberekening van de verlaging van de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken, de dekkinggraad op 31 december 2013 104,0%. Het verschil wordt veroorzaakt doordat de premierealisatie afwijkt van de inschatting.

De achterstand op de toeslagverlening bedraagt (over de jaren 2002 tot en met 2013 opgeteld) voor actieve deelnemers: 19% en voor pensioengerechtigden en slapers: 13,7%. In dit overzicht is geen rekening gehouden met de verlaging per 1 april 2013 en per 1 april 2014. Voor een uitgebreid overzicht: zie paragraaf 7.6.7 van de jaarrekening.

Financieel beleid

Om aan de doelstelling van het fonds te voldoen moeten er voldoende activa worden gevormd om toekomstige pensioenuitgaven te kunnen dekken. Het bestuur hanteert hierbij de beleidsinstrumenten premiebeleid, toeslagenbeleid en het beleggingsbeleid.

Premiebeleid

De pensioenregeling is een uitkeringsovereenkomst die wordt gefinancierd met een doorsneepremie. In het kader van de Wet Aanpassing Fiscale Behandeling VUT/Prepensioen en Introductie Levensloop (Wet VPL) hanteert het fonds verschillende premies voor deelnemers geboren vóór 1950 (16% van de pensioengrondslag voor de basisregeling en 8,5% van het pensioengevend loon voor het prepensioen) en deelnemers geboren na 1949 (23,5% van de pensioengrondslag voor de basisregeling en 3,5% van de pensioengrondslag voor VPL).

Toeslagenbeleid

Als de financiële middelen van het fonds het toelaten, streeft het bestuur ernaar om jaarlijks de pensioenrechten en de pensioenaanspraken aan te passen aan de stijging van de CBS-consumentenprijsindex "alle huishoudens afgeleid". Het bestuur heeft, gezien de financiële positie van het fonds, besloten om per 1 januari 2013 geen toeslag te verlenen. Er bestaat geen recht op toeslagverlening en er is dus geen zekerheid of en in hoeverre het fonds in de toekomst een toeslag kan verlenen. Het fonds reserveert namelijk geen gelden voor toekomstige toeslagen.

Beleggingsbeleid

Het beleggingsrendement bedroeg in 2013: 5,6%. Over 2013 is een z-score behaald van 0,14. De performancetoets over de periode januari 2009 tot en met december 2013 bedraagt 1,55. Daarmee blijft de performancetoets ruimschoots boven de minimumgrens van 0.

Pensioenregeling

Per 1 januari 2013 is de pensioenregeling voor deelnemers geboren na 1949 gewijzigd. De pensioenleeftijd is verhoogd van 65 jaar naar 67 jaar. Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen is verlaagd (van 2,05% naar 1,9%) evenals het opbouwpercentage voor het partnerpensioen (van 1,435% naar 1,33%). De pensioenpremie is verhoogd van 25,5% naar 27,0%.

De verhoging van de pensioenpremie met 1,5% komt voor rekening van werkgevers.

Voor deelnemers geboren voor 1950 bleef de pensioenregeling ongewijzigd.

Oordeel verantwoordingsorgaan

TEKST WORDT LATER OPGENOMEN.

Verslag deelnemersraad

De deelnemersraad is in 2013 viermaal bijeen gekomen en heeft tweemaal gezamenlijk vergaderd met het bestuur van het fonds. De deelnemersraad heeft het bestuur over een groot aantal onderwerpen geadviseerd en heeft in het verslagjaar diverse malen met het bestuur van gedachten gewisseld over zaken die nu en in de toekomst van belang (kunnen) zijn voor deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers.

Kerncijfers (bedragen x EUR 1.000) ultimo

	2013	2012
	EUR	EUR
Pensioenvermogen	637.607	604.052
Voorziening pensioenverplichtingen	612.979	645.314
Aanwezige dekkingsgraad	104,0%	93,6%
Deelnemers	3.586	3.748
Gewezen deelnemers	5.563	5.458
Pensioengerechtigden	1.641	1.544
Werkgevers	634	645

Inhoud

1	Het fonds	9
1.1	Inleiding	9
1.2	Over het fonds	9
1.2.1	Naam en vestigingsplaats	9
1.2.2	Doelstelling	9
1.2.3	Samenwerkende organisaties	9
1.2.4	Externe partijen	10
1.3	Het bestuur	10
1.3.1	Samenstelling	10
1.3.2	Vergaderdata, studiedagen en overige bijeenkomsten	11
1.3.3	Bestuurlijke commissies	11
1.4	De visitatiecommissie	12
1.5	Het verantwoordingsorgaan	12
1.5.1	Samenstelling en vergaderdata	12
1.6	De deelnemersraad	13
1.6.1	Samenstelling en vergaderdata	13
1.7	De geschillencommissie	13
1.7.1	Samenstelling en vergaderdata	13
1.8	Klantenraad en Raad van Advies	13
1.9	Uitbesteding	14
2	Ontwikkelingen	15
2.1	Ontwikkelingen financiële positie	15
2.2	Ontwikkelingen regelgeving en overheidsbeleid	18
2.2.1	Pensioenakkoord en nieuwe pensioenregeling per 2014	18
2.2.2	Financiële schokbestendigheid pensioencontracten	18
2.2.3	Onderzoek kwaliteit pensioenadministratie	19
2.2.4	Invoering SEPA/IBAN	19
2.3	Goed pensioenfondsbestuur	20
2.4	Communicatie	24
2.5	Toezichthouder AFM en DNB	25
2.5.1	Autoriteit Financiële Markten (AFM)	25
2.5.2	De Nederlandsche Bank (DNB)	26
3	Financieel beleid	27
3.1	Inleiding	27
3.2	Premiebeleid	27
3.3	Toeslagenbeleid	27
3.4	Continuïteitsanalyse	28
3.5	Kosten uitvoering pensioenbeheer	29
3.6	Pensioenvermogen en voorzieningen	29
3.7	Actuariële analyse	31
3.8	Beleggingen	33
3.9	Verantwoord beleggen	39
3.10	Vooruitzichten voor 2014	40
3.11	Risicoparagraaf	41

3.12	Kosten uitvoering Vermogensbeheer	43
4	Pensioenregeling	45
4.1	Inleiding	45
4.2	De pensioenregeling	45
4.3	Wijzigingen verplichtstelling, statuten en reglementen	48
4.4	Slotopmerkingen	50
5	Verantwoordingsorgaan	51
5.1	Oordeel 2013	51
5.1.1	Algemeen	51
5.1.2	Bevindingen	51
5.1.3	Oordeel	52
5.1.4	Aanbevelingen	52
5.2	Reactie bestuur	52
6	Deelnemersraad	53
6.1	Inleiding	53
6.2	Verslag	53
6.2.1	Jaarverslag 2012	53
6.2.2	Toeslagverlening	53
6.2.3	Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)	53
6.2.4	Beleggingen	53
6.2.5	Goed pensioenfondsbestuur	54
6.2.6	Statuten en reglementen	54
6.2.7	Herstelplan	54
6.2.8	Wet versterking bestuur pensioenfondsen	55
6.2.9	Interne aangelegenheden	55
7	Jaarrekening	56
7.1	Balans per 31 december	57
7.2	Staat van baten en lasten	58
7.3	Kasstroomoverzicht	60
7.4	Algemene toelichting	61
7.4.1	Inleiding	61
7.4.2	Overeenstemmingsverklaring	61
7.4.3	Schattingswijzigingen en veronderstellingen	61
7.4.4	Algemene grondslagen	61
7.4.5	Specifieke grondslagen Beleggingen	62
7.4.6	Grondslagen voor de resultaatbepaling	65
7.4.7	Grondslagen kasstroomoverzicht	67
7.5	Toelichting op de Balans	68
7.5.1	Beleggingen voor risico fonds	68
7.5.2	Vorderingen en overlopende activa	74
7.5.3	Overige activa	75
7.5.4	Stichtingskapitaal en reserves	76
7.5.5	Technische voorzieningen	78
7.5.6	Overige schulden en overlopende passiva	80
7.5.7	Risicobeheer en derivaten	81
7.5.8	Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen	89
7.5.9	Verbonden partijen	89

7.6	Toelichting op de staat van baten en lasten	90
7.6.1	Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	90
7.6.2	Beleggingsresultaten risico fonds	91
7.6.3	Overige baten	91
7.6.4	Pensioenuitkeringen	92
7.6.5	Pensioenuitvoeringskosten	92
7.6.6	Pensioenopbouw	93
7.6.7	Indexering en overige toeslagen	93
7.6.8	Verlaging van aanspraken en rechten	94
7.6.9	Rentetoevoeging	94
7.6.10	Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	95
7.6.11	Wijziging marktrente	95
7.6.12	Wijziging overige actuariële uitgangspunten	95
7.6.13	Saldo overdracht van rechten	95
7.6.14	Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	96
7.6.15	Overige lasten	96
7.6.16	Belastingen	97
8	Overige gegevens	98
8.1	Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	98
8.2	Gebeurtenissen na balansdatum	98
8.3	Actuariële verklaring	99
8.4	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	101
	Bijlage 1 Samenstelling bestuurlijke commissies	103
	Bijlage 2 Meerjarenoverzicht	104
	Bijlage 3 Volumeveranderingen	106
	Aantal pensioengerechtigden	106
	Afkoop van het pensioen	106
	Individuele waardeoverdracht	106
	Pensioenopbouw tijdens werkloosheid	106
	Pensioenopbouw tijdens arbeidsongeschiktheid	107
	Mutatieoverzicht	108
	Bijlage 4 Overzicht nevenfuncties	109
	Bijlage 5 Begrippenlijst	110

1 Het fonds

1.1 Inleiding

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek kent verschillende organen, zoals het bestuur, de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan. Daarnaast is een aantal externe partijen intensief bij Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek betrokken. In dit hoofdstuk stelt Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek de bestuursorganen en externe partijen voor. Allereerst volgen de doelstelling en een aantal algemene gegevens van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek.

1.2 Over het fonds

1.2.1 Naam en vestigingsplaats

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek (hierna: het fonds) is opgericht in 1967 en statutair gevestigd in Utrecht. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht onder nummer 41178164. De statuten werden in 2013 op 10 januari 2013 gewijzigd; de laatste statutenwijziging vond plaats op 8 januari 2014. Het fonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

1.2.2 Doelstelling

Doelstelling van het fonds is het verlenen van pensioenen aan deelnemers, gewezen deelnemers en hun nabestaanden met inachtneming van de statuten en reglementen. Het fonds probeert dit doel te bereiken door premies te innen bij de aangesloten ondernemingen. De gelden worden belegd en beheerd en het fonds doet daaruit uitkeringen bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

1.2.3 Samenwerkende organisaties

De volgende organisaties dragen leden voor het bestuur voor en benoemen de leden van de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan:

1. Vereniging van Laboratoriumhoudende Tandtechnici in Nederland (VLHT)
Postbus 31441
6503 CK Nijmegen
(024) 356 49 71
2. Branchevereniging Tandtechniek (BTT)
Postbus 658
3700 AR Zeist
(030) 691 57 54
3. Nederlandse Werkgeversvereniging Tandtechniek (NWWVT)
Postbus 576
6800 AN Arnhem
(026) 751 95 96

4. FNV Bondgenoten (FNV)
Postbus 9208
3506 GE Utrecht
(030) 273 82 22

5. De Unie, vakbond voor Industrie en Dienstverlening (De Unie)
Postbus 400
4100 AK Culemborg
(0345) 851 961

6. CNV Vakmensen (CNV)
Postbus 2550
3500 GM Utrecht
(030) 751 10 07

1.2.4 Externe partijen

Het fonds werkt samen met de volgende externe partijen:

Uitvoeringsorganisatie

Pensioenbeheer

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Vermogensbeheer

Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V.

Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V.

Adviserend actuaris

Mevrouw ir. drs. I.P. Kamphuis AAG, Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V.

Certificerend actuaris

De heer ir. drs. G. Veluwenkamp AAG, Towers Watson B.V.

Externe accountant

De heer drs. H.C. van der Rijst RA, PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Compliance officer

De heer B.M. Peters, Nederlands Compliance Instituut.

Bestuursondersteuning

De heer mr. I.F. Janssen, fondsmanager en mevrouw drs. J. Colpa, bestuursadviseur, Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

1.3 Het bestuur

1.3.1 Samenstelling

Het paritaire bestuur is op 31 december 2013 als volgt samengesteld:

Leden werkgevers	Benoemd tot	Plaatsvervanger	Organisatie
De heer P.C.M. Duijndam	2016	Vacature	VLHT

De heer W.B. Jagt	2018	Vacature	VLHT
De heer mr. C.M.A. van Riet	2015	Vacature	BTT
De heer drs. P.H.W.M. Peters	2017	Vacature	NWVT

Leden werknemers	Benoemd tot	Plaatsvervanger	Organisatie
Vacature		Vacature	FNV
Mevrouw M. Steffens	2015	Vacature	FNV
De heer mr. A.M. Hoekstra	2016	Vacature	De Unie
De heer H. Roeten	2017	Vacature	CNV

Tot en met augustus 2013 was de heer Hofstee voorzitter van het fonds. De heer Duijndam fungeerde als secretaris.

De heer H. Hofstee heeft in augustus 2013 om gezondheidsredenen zijn bestuursfuncties bij het fonds neergelegd. Voor de heer Hofstee is nog geen opvolger benoemd.

De heer H. Roeten is in mei 2013 benoemd als bestuurslid van het fonds. De heer Roeten volgt hiermee de heer Loosman op die per 1 januari 2013 is afgetreden als bestuurslid.

De heer W.B. Jagt is per 1 januari 2014 herbenoemd als bestuurslid.

1.3.2 Vergaderdata, studiedagen en overige bijeenkomsten

Het bestuur heeft in 2013 zeven keer vergaderd. De vergaderingen vonden plaats op 5 februari, 10 april, 14 mei, 11 juni, 27 augustus, 15 oktober en 26 november. Op 7 juni en op 26 november werd gezamenlijk vergaderd met de deelnemersraad van het fonds. Op 7 juni werd ook gezamenlijk vergaderd met het verantwoordingsorgaan van het fonds.

De jaarlijkse studiebijeenkomsten van het bestuur vonden plaats op 10 april, 24 oktober en 12 november. De jaarlijkse zelfevaluatie van het bestuur vond plaats op 10 december 2013.

1.3.3 Bestuurlijke commissies

In verband met toenemende complexiteit en de vele taken van het bestuur heeft het fonds een aantal bestuurlijke commissies ingesteld. Deze commissies doen voorbereidend werk in kwesties waarover het bestuur een besluit moet nemen. Zij kunnen in de voorbereidingsfase dieper ingaan op de achtergronden en consequenties van te nemen beleidsbeslissingen. De leden van de bestuurlijke commissies kunnen zich laten bijstaan door externe deskundigen. De commissies zijn bij voorkeur paritair samengesteld en de leden worden door het bestuur benoemd. Het bestuur kan aan de bestuurlijke commissies een mandaat verlenen voor verdere uitvoering van besluiten. Het bestuur heeft alleen aan de beleggingsadviescommissie een beperkt mandaat verleend.

In 2013 waren de volgende bestuurlijke commissies werkzaam:

Beleggingsadviescommissie

Het bestuur van het fonds laat zich op vermogensbeheergebied ondersteunen door de beleggingsadviescommissie (BAC). De BAC geeft gevraagd en ongevraagd adviezen aan het bestuur ten behoeve van het door het bestuur vast te stellen beleggingsbeleid en de uitvoering daarvan. De BAC bestaat uit twee bestuursleden en krijgt ondersteuning van specialisten van Syntrus Achmea Vermogensbeheer en Syntrus Achmea Real Estate & Finance. De BAC vergaderde in 2013 vier keer. De vergaderingen vonden plaats op 5 februari, 14 mei, 27 augustus en 12 november. De jaarlijkse studieochtend vond, samen met het bestuur van het fonds, plaats op 24 oktober. Het bestuur heeft de intentie om het aantal leden van de BAC uit te breiden naar vier bestuursleden. In het verslagjaar werden daarom twee bestuursleden tot aspirant-lid van de BAC aangesteld.

DVO-commissie

De DVO-commissie richt zich op de dienstverleningsovereenkomst (DVO) met de pensioenuitvoerder. De commissie heeft als doel de dienstverlening van de pensioenuitvoerder te beoordelen en de kwaliteit van die dienstverlening te toetsen. De commissie bestaat uit drie bestuursleden. De DVO-commissie kwam in 2013 vier keer bijeen. De vergaderingen vonden plaats

op 10 april, 14 mei, 27 augustus en 12 november.

Communicatieadviescommissie

Het bestuur van het fonds laat zich op het gebied van communicatie ondersteunen door de communicatieadviescommissie. Deze commissie geeft gevraagd en ongevraagd adviezen aan het bestuur ten behoeve van het door het bestuur vast te stellen communicatiebeleid en over de uitvoering daarvan. De commissie bestaat uit drie bestuursleden en krijgt ondersteuning van communicatiespecialisten van Syntrus Achmea Pensioenbeheer. De communicatieadviescommissie vergaderde in 2013 drie keer. De vergaderingen vonden plaats op 19 maart, 21 oktober en 10 december.

Adviescommissie bezwaarschriften vrijstellingsbesluiten

Het fonds heeft een adviescommissie bezwaarschriften vrijstellingsbesluiten. Deze commissie adviseert het bestuur bij bezwaarschriften van belanghebbenden wegens het niet verlenen van een vrijstelling. In het verslagjaar zijn geen bezwaren ingediend.

1.4 De visitatiecommissie

De visitatiecommissie heeft tot taak om eens in de drie jaar de beleids- en bestuursprocedures en -processen en de check en balances binnen het fonds te beoordelen. De visitatiecommissie beoordeelt eveneens de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd en de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met risico's op langere termijn. In de visitatiecommissie hebben drie onafhankelijke deskundigen zitting. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de visitatiecommissie zijn vastgelegd in een afzonderlijk reglement.

In 2009 is het fonds gevisiteerd door Stichting Het Vak-VC en in 2012 door Stichting Intern Toezicht Pensioen (voorheen Stichting Het Vak-VC). Het verslag van de laatste visitatie is opgenomen in het jaarverslag over 2012.

1.5 Het verantwoordingsorgaan

1.5.1 Samenstelling en vergaderdata

Het verantwoordingsorgaan heeft tot taak te oordelen over het handelen van het bestuur, het door het bestuur uitgevoerde beleid en de beleidskeuzes van het bestuur. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in een afzonderlijk reglement.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit drie leden: een deelnemer, een gepensioneerde en een werkgever.

Het verantwoordingsorgaan is op 31 december 2013 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemd tot	Geleding
Vacature		Werkgevers
De heer G.B.T. Stroot	2015	Deelnemers
Vacature		Gepensioneerden

Het verantwoordingsorgaan vergaderde in 2013 op 6 juni. Op 7 juni werd gezamenlijk vergaderd met bestuur van het fonds.

Per 1 januari 2013 is de heer Huiskes afgetreden als lid van het verantwoordingsorgaan. Voor de heer Huiskes is nog geen opvolger benoemd.

Per 5 juni 2013 is de heer Pijffers afgetreden als lid van het verantwoordingsorgaan. Voor de heer Pijffers is nog geen opvolger benoemd.

1.6 De deelnemersraad

1.6.1 Samenstelling en vergaderdata

De deelnemersraad adviseert het bestuur gevraagd of uit eigen beweging over aangelegenheden die het fonds betreffen. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de deelnemersraad zijn vastgelegd in een afzonderlijk reglement.

De deelnemersraad bestaat uit acht leden: vier deelnemers en vier gepensioneerden. De leden zijn benoemd door de volgende organisaties:

- FNV Bondgenoten (FNV)
- De Unie, vakbond voor Industrie en Dienstverlening (De Unie)
- CNV Vakmensen (CNV)

De deelnemersraad is op 31 december 2013 als volgt samengesteld:

Leden deelnemers	Benoemd tot	Organisatie
Vacature		FNV
De heer E. Vastenburg	2017	FNV
De heer G.B.T. Stroot	2017	De Unie
Vacature		CNV
De heer M. Silvius	2017	FNV

Leden gepensioneerden	Benoemd tot	Organisatie
De heer J. van Dijk	2017	FNV
De heer G. Bosboom	2017	CNV
Vacature		FNV
Vacature		De Unie

De deelnemersraad heeft in 2013 vier vergaderd. De vergaderingen vonden plaats op 13 maart, 5 juni, 24 september en 19 november. Op 2 juni en op 26 november werd gezamenlijk vergaderd met het bestuur van het fonds.

Per 5 juni 2013 is de heer Pijffers afgetreden als lid van de deelnemersraad. Voor de heer Pijffers is nog geen opvolger benoemd.

1.7 De geschillencommissie

1.7.1 Samenstelling en vergaderdata

De geschillencommissie bestaat uit een voorzitter en twee leden (één lid namens de werkgeversverenigingen en één lid namens de werknemersverenigingen). Het bestuur benoemt telkens voor vier jaar de voorzitter en de beide leden van de geschillencommissie.

De geschillencommissie adviseert bij geschillen over besluiten van het bestuur. Het kan gaan om geschillen met deelnemers, gewezen deelnemers, andere aanspraakgerechtigden, pensioengerechtigden of werkgevers. In het verslagjaar hebben zich geen geschillen voorgedaan; de geschillencommissie heeft daarom in 2013 niet vergaderd.

1.8 Klantenraad en Raad van Advies

Syntrus Achmea heeft een Klantenraad. Het fonds heeft twee zetels in de Klantenraad. De Klantenraad is een platform om veranderingen in de dienstverlening van de uitvoeringsorganisatie te toetsen.

De leden van de Klantenraad kiezen uit hun midden een Raad van Advies, die gevraagd en ongevraagd de directie van de uitvoeringsorganisatie adviseert. Het belangrijkste doel van de Raad van Advies is om gezamenlijk na te denken over belangrijke thema's in de pensioenwereld.

1.9 Uitbesteding

Het bestuur heeft de uitvoering van het pensioenbeheer en het vermogens- en vastgoedbeheer uitbesteed aan Syntrus Achmea.

Syntrus Achmea bestaat uit drie rechtspersonen:

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V.

Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V.

Pensioenbeheer

Het fonds heeft de uitvoering van het pensioenbeheer uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Het fonds heeft Syntrus Achmea daarbij gemandateerd voor de hieraan verbonden werkzaamheden, zoals het afsluiten van uitvoeringsovereenkomsten met werkgevers, het invorderen van de relevante pensioenpremie, het vaststellen en uitbetalen van de pensioenuitkeringen, het communiceren richting (gewezen) deelnemers, et cetera. De bestuursondersteuning op het gebied van pensioenbeheer maakt eveneens onderdeel uit van de uitbesteding aan Syntrus Achmea. Het fonds en Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. hebben hun afspraken over uitbesteding, met ingang van 1 januari 2013, vastgelegd in een nieuwe beheerovereenkomst.

Vermogensbeheer

Het fonds heeft de uitvoering van het vermogensbeheer uitbesteed aan Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V. en Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. Het fonds heeft Syntrus Achmea gemandateerd voor de hieraan verbonden werkzaamheden zoals het beheren van het vermogen volgens de door het bestuur gegeven aanwijzingen, het verrichten van beleggingstransacties, het verwerven, opleveren en exploiteren van projecten, het aangaan van overeenkomsten et cetera.

Dienstverleningsovereenkomsten

Afspraken over de kwaliteit van de dienstverlening zijn vastgelegd in aparte dienstverleningsovereenkomsten (DVO) voor pensioenbeheer en vermogensbeheer. De overeenkomsten bieden de mogelijkheid om de bestaande dienstverlening tussentijds aan te passen of nieuwe diensten toe te voegen. Het bestuur en de uitvoerder leggen eventuele nieuwe afspraken altijd contractueel vast.

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. heeft in 2013 elk kwartaal aan het bestuur gerapporteerd over de DVO-afspraken. Van Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V. en Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. ontving het bestuur in 2013 zowel maand- als kwartaalrapportages.

2 Ontwikkelingen

2.1 Ontwikkelingen financiële positie

Herstelplan

In 2008 is door de kredietcrisis en de dalende rente een reservetekort en een dekkingstekort ontstaan. Het fonds heeft daarom een geïntegreerd lange- en kortetermijnherstelplan opgesteld om de dekkinggraad en de reserves zo snel mogelijk weer op peil te brengen. Het fonds heeft het herstelplan in 2009 ingediend bij DNB. Het herstelplan is door DNB goedgekeurd. Het fonds heeft een dekkingstekort als de dekkinggraad lager is dan 104,2% en een reservetekort als de dekkinggraad lager is dan 117,4% (2013).

Het herstelplan gaat er vanuit dat het fonds het dekkingstekort binnen vijf jaar (per eind 2013) kan opheffen zonder aanpassingen in het beleid (kortetermijnherstel). In het herstelplan staat ook hoe het bestuur van het fonds verwacht het eigen vermogen van het fonds binnen de wettelijke termijn van vijftien jaar (2023) te herstellen tot het vereist eigen vermogen (langetermijnherstel).

Ontwikkeling dekkinggraad 2013

De dekkinggraad is de verhouding tussen het beschikbare pensioenvermogen en de verplichting van het fonds. In 2012 is door DNB besloten dat de rentetermijnstructuur (RTS) op basis waarvan het fonds haar verplichtingen dient te berekenen wordt gebaseerd op de UFR. De invoering van de UFR maakt de verplichtingen van de pensioenfondsen minder gevoelig voor marktschommelingen.

Op 31 december 2012 bedroeg de dekkinggraad van het fonds, na de verlaging van de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken, 93,6%. De dekkinggraad van het fonds (op basis van de UFR) bereikte in augustus 2013 de hoogste stand: 103%. Het fonds heeft het jaar afgesloten met een dekkinggraad van 102,1%.

In 2013 werd een rendement behaald van 5,6% op de beleggingsportefeuille, waardoor de waarde van de bezittingen van het fonds is gestegen van € 599 miljoen (2012) naar € 635 miljoen (2013).

Evaluatie herstelplan

Het fonds evalueert aan het einde van ieder boekjaar hoe de financiële situatie van het fonds zich ontwikkelt ten opzichte van het herstelplan.

In 2012 moest het bestuur constateren dat het kortetermijnherstel zonder aanvullende maatregelen, niet te realiseren was. Cao-partijen in de Tandtechniek hebben daarom, in overleg met het bestuur van het fonds, besloten om per 1 januari 2013, de pensioenleeftijd te verhogen van 65 jaar naar 67 jaar. Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen werd verlaagd van 2,05% naar 1,9% en het opbouwpercentage voor het partnerpensioen werd verlaagd van 1,435% naar 1,33%. De pensioenpremie werd tijdelijk verhoogd van 25,5% naar 27%. Daarnaast besloot het bestuur tot een voorgenomen verlaging indien de dekkinggraad eind 2013 niet voldoende zou zijn hersteld.

Uit de evaluatie van het herstelplan bleek dat de herstelkracht van het fonds niet voldoende was. Het bestuur heeft daarom op 5 februari 2013 moeten besluiten om de pensioenrechten en opgebouwde pensioenaanspraken per 1 april 2013 te verlagen met 7%. Het fonds heeft hierbij van de mogelijkheid gebruik gemaakt om deze verlaging te maximeren op 7%. Het bestuur sloot een extra verlaging van de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten niet uit.

Op 31 december 2013 bedroeg de dekkinggraad van het fonds 102,1%. De dekkinggraad aan het eind van het kortetermijnherstelplan moest ten minste gelijk zijn aan de minimum vereiste dekkinggraad van 104,2%. Op 4 februari 2014 heeft

het bestuur daarom besloten om de pensioenrechten en opgebouwde pensioenaanspraken per 1 april 2014 nogmaals ongedifferentieerd te verlagen met 2%.

Het bestuur heeft daarbij overwogen dat:

- actieve deelnemers een bijdrage leveren in de vorm van versobering van de regeling;
- werkgevers een bijdrage leveren in de vorm van een hogere premie;
- actieven, slapers en gepensioneerden koopkracht hebben verloren doordat de afgelopen jaren geen toeslagen zijn verleend;
- de solidariteitsgedachte ten grondslag ligt aan de pensioenregeling. Het bestuur vertaalt dit zo dat alle belanghebbenden in goede tijden profiteren en in mindere tijden nadeel ondervinden;
- dat toeslagen sinds 2006 ongedifferentieerd zijn verleend;
- de eindkorting op 1 april 2014 niet op zichzelf staat. Per 1 april 2013 is een ongedifferentieerde korting doorgevoerd van 7%;
- differentiatie (bijvoorbeeld door het invoeren van een kortingsstaffel), een grote impact heeft op de communicatie, de transparantie en naar het zich laat aanzien ook op de administratie (en de daaraan verbonden kosten).

Het bestuur heeft zich bij het nemen van het besluit tot verlaging gebaseerd op het crisisplan (als onderdeel van de ABTN), het herstelplan, op het uitvoerings- en pensioenreglement alsmede op de algemene wet- en regelgeving.

Het bestuur is van mening dat het besluit om over te gaan tot verlagen van de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken een uiterst redmiddel is om per 31 december 2013 uit het dekkingstekort te zijn. Het bestuur heeft alle maatregelen zoals genoemd in het herstelplan (niet verlenen van toeslagen, verhogen van de premie en verlagen van de toekomstige opbouw) ingezet, binnen de ruimte die cao-partijen in de tandtechniek daartoe hebben gegeven.

Het besluit om de pensioenuitkeringen en pensioenaanspraken met 2% te verlagen is genomen op basis van de evaluatie van het herstelplan ultimo 2013. Het jaarwerk is een aantal maanden later afgesloten. Bij het opstellen van het jaarwerk is geconstateerd dat de dekkingsgraad 0,2% lager uitkomt en op 31 december 2013 104,0% bedraagt in plaats van de ingeschatte dekkingsgraad van 104,2%. Dit verschil wordt veroorzaakt doordat de premierealisatie afwijkt van de premieinschatting over 2013.

Communicatie herstelplan

Naar aanleiding van de evaluatie van het herstelplan over 2013 heeft het fonds in februari 2014 alle actieve en arbeidsongeschikte deelnemers, slapers, gepensioneerden, nabestaanden en werkgevers tijdig geïnformeerd over de verlaging van de pensioenen per 1 april 2014.

Financieel crisisplan

Naar de mening van DNB waren veel pensioenfondsen tijdens de kredietcrisis onvoldoende voorbereid op een snelle verslechtering van de financiële positie. Alle pensioenfondsen hebben daarom een financieel crisisplan moeten opstellen. Dit financieel crisisplan maakt onderdeel uit van de ABTN.

DNB en Autoriteit Financiële Markten (AFM) evalueerden de kwaliteit van financiële crisisplannen. Ze publiceerden eind oktober 2012 een document met voorbeelden uit de praktijk. De toezichthouders verwachten dat fondsen hun crisisplannen daarmee verbeteren. Het fonds heeft naar aanleiding hiervan in 2013 het financieel crisisplan door de adviserend actuaris laten vergelijken met de uitkomsten van het onderzoek van DNB en AFM. Uit de uitgevoerde scan is gebleken dat het niveau van financieel crisisplan van het fonds ruim voldoende tot goed is. Wel is, op grond van het onderzoek van DNB en AFM, het moment van korten en het moment van inwerkingtreding opgenomen en is het communicatieschema uitgebreid.

Waardeoverdrachten weer mogelijk

Als een werknemer van baan verandert, mag hij zijn pensioen overdragen naar zijn nieuwe pensioenfonds. Dit heet waardeoverdracht. Als de dekkingsgraad van een pensioenfonds dat bij waardeoverdracht is betrokken lager is dan 100%, dan mag het pensioenfonds de betreffende waardeoverdracht niet uitvoeren. De waardeoverdracht moet dan worden opgeschort.

De dekkingsgraad van het fonds is sinds eind september 2013 weer boven de 100%, waardoor alle inkomende en uitgaande waardeoverdrachten weer opgestart zijn.

Z-score

De z-score wordt ieder jaar berekend en laat het verschil zien tussen het behaalde rendement van het fonds en het rendement van de benchmark. Als het fonds met haar beleggingen precies de benchmark volgt, dan is er geen afwijking. Veel pensioenfondsen proberen echter een betere score te behalen dan de benchmark. Dit brengt het risico van een afwijking in negatieve zin met zich mee. De z-score 2013 bedraagt 0,14. De z-score 2012 bedroeg 0,09.

2.2 Ontwikkelingen regelgeving en overheidsbeleid

2.2.1 Pensioenakkoord en nieuwe pensioenregeling per 2014

Sinds 2010 discussiëren sociale partners en de overheid over een nieuw pensioenstelsel wat leidde tot het Pensioenakkoord. In juni 2011 is overeenstemming bereikt over de verdere uitwerking daarvan. Dit Pensioenakkoord betrof zowel de AOW als het aanvullende pensioen. Het doel is het toekomstbestendig maken van pensioenregelingen, doordat ze de stijgende levensverwachting en financiële schokken kunnen opvangen. Over de AOW beslist de overheid. Maar aanvullend pensioen is een arbeidsvoorwaarde en ligt daarmee voor een groot deel op het terrein van sociale partners. De overheid stelt voor het aanvullend pensioen wel de fiscale grenzen vast. Die grenzen bepalen of en in hoeverre het pensioen fiscaal ondersteund wordt.

Verhoging AOW-leeftijd en pensioenrichtleeftijd

Sinds 1 april 2012 gaat de AOW in vanaf de 65ste verjaardag in plaats van de eerste van de maand waarin de 65ste verjaardag valt. Daardoor ontstaat een inkomensgat bij mensen met vut, prepensioen of vroegpensioen. In het Pensioenakkoord waren afspraken gemaakt over de verhoging van de AOW-leeftijd, maar in 2012 is in wetgeving vastgelegd de AOW-leeftijd versneld te verhogen en ook de fiscale pensioenrichtleeftijd te verhogen naar 67 jaar per 2014.

De AOW-leeftijd gaat sinds 1 januari 2013 stapsgewijs omhoog naar 67 jaar. Naar verwachting volgt in 2014 wetgeving voor een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd, waardoor deze in 2021 op 67 jaar komt te liggen.

Per 1 januari 2014 is de pensioenrichtleeftijd verhoogd naar 67 jaar. Daarna is de pensioenrichtleeftijd gekoppeld aan de levensverwachting; verdere verhoging gaat met stappen van één jaar.

Minder fiscale mogelijkheden opbouw pensioen

De Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd verlaagde per 1 januari 2014 de maximale opbouwpercentages met 0,1%. Voor middelloon geldt een maximaal opbouwpercentage van 2,15% en voor eindloon 1,9%. De opbouwpercentages gaan met ingang van 1 januari 2015 nog verder omlaag. Het kabinet bereikte hierover in december 2013 een akkoord met enkele oppositiepartijen. Het akkoord in het kort:

- het fiscaal maximale opbouwpercentage wordt verlaagd naar 1,875% voor middelloonregelingen;
- er komt een bovengrens voor het pensioengevend inkomen voor het tweede pijlerpensioen van €100.000;
- er moet premieverlaging worden gerealiseerd; DNB gaat daar op toezien;
- de positie van zelfstandigen wordt versterkt;
- de mogelijkheid van inzet van het werknemersdeel in de pensioenpremie voor het aflossen van de hypotheekschuld op de eigen woning wordt verkend;
- er komt een brede dialoog over de toekomst van ons pensioenstelsel. De Sociaal Economische Raad (SER) wordt om advies gevraagd en betreft hierbij de relatie tussen de vermogensopbouw voor pensioen, zorg en de eigen woning.

Het gevolg is dat nagenoeg alle pensioenregelingen in de komende jaren versoberen. Dit besluit is vooralsnog niet in wetgeving vastgelegd.

2.2.2 Financiële schokbestendigheid pensioencontracten

Definitieve inhoud nieuw financieel toetsingskader nog niet bekend

De eerste stap in de herziening van het pensioenstelsel is het verhogen van de AOW en pensioenrichtleeftijd. De tweede stap is het schokbestendig maken van de pensioencontracten. De financiële regels voor pensioenen liggen vast in het financieel toetsingskader (FTK). Het FTK is onderdeel van de Pensioenwet.

De planning is dat 1 januari 2015 een nieuw FTK van kracht wordt. In de zomer van 2013 hield staatssecretaris Klijnsma een consultatie over een voorontwerp voor het nieuwe FTK. In het consultatiedocument werd een scheiding tussen nominale en reële contracten voorgesteld. Na de consultatie koos staatssecretaris Klijnsma alsnog voor één FTK, een tussenvariant.

De tussenvariant, ook wel FTK1+ genoemd, is te omschrijven als een FTK met het nominale contract zoals we dat nu kennen als uitgangspunt, maar met een correctie voor levensverwachting en extreme marktontwikkelingen. Met de introductie van de nieuwe tussenvariant wil de staatssecretaris ervoor zorgen dat pensioenfondsen oude rechten niet hoeven in te varen in het nieuwe contract. De staatssecretaris overlegt daarover nog met de pensioensector. Een aantal grotere pensioenfondsen wil namelijk nog steeds graag over naar een reëel kader. De inhoud van het FTK was daarom eind 2013 nog niet bekend. Planning is om het wetsvoorstel begin 2014 aan de Tweede Kamer te sturen.

Nieuwe UFR gekoppeld aan marktrente

Het kabinet wil met de invoering van het nieuwe FTK in 2015 ook een nieuwe UFR-methode invoeren voor pensioenfondsen. De UFR is de benadering van de marktrente voor looptijden van meer dan 20 jaar. De Commissie UFR bracht een advies uit over drie onderdelen van de UFR-methode. Op 1 oktober gaf het kabinet aan het advies van de commissie te willen overnemen in het nieuwe FTK. Een belangrijke keuze die de commissie maakt, is de UFR niet meer als een vaste rente te definiëren, maar te koppelen aan een voortschrijdend gemiddelde marktrente (forward rente). Een voordeel van een variabele UFR is dat geen onduidelijkheid meer bestaat of en hoe dit niveau in de toekomst bijgesteld kan worden. Nadelen van de methodiek van de commissie UFR zijn de complexiteit van de methodiek en de onduidelijkheid over de vraag in hoeverre het renterisico nog te hedgen is voor pensioenfondsen en of een variabele UFR niet onnodig ten koste gaat van stabiliteit, aangezien de UFR nu ook meebeweegt met markttrentes. Na het advies en het besluit van staatssecretaris Klijnsma besloot Europa eind oktober vrij onverwacht en definitief dat verzekeraars vanaf 1 januari 2016 een vaste UFR van 4,2% moeten hanteren. De STAR pleitte er eind november daarom voor om ook voor Nederlandse pensioenfondsen aan te sluiten bij de Europese vaste UFR.

2.2.3 Onderzoek kwaliteit pensioenadministratie

DNB voerde dit onderzoek in 2011 uit onder de naam Quinto-P. Met Quinto-P is getoetst of de aanspraken van deelnemers adequaat zijn geadmineistreerd. Pensioenfondsen en toezichthouders stellen steeds hogere eisen aan de kwaliteit van de administratie. Tegelijkertijd is de complexiteit van data sterk toegenomen, als gevolg van groei, fusies en wet- en regelgeving.

Aanbevelingen DNB en pensioenfederatie

DNB heeft tijdens het Quinto-P onderzoek bij een aantal pensioenfondsen dossiers geselecteerd op basis van enerzijds algemene risico's en anderzijds risicovolle gebeurtenissen. Op basis hiervan heeft ieder geselecteerd fonds 30 maatmensberekeningen uitgevoerd. Naar aanleiding van de uitkomsten constateerde DNB dat pensioenadministraties van de onderzochte pensioenfondsen voor verbetering vatbaar zijn. Alle pensioenfondsen zijn vervolgens verzocht kritisch te onderzoeken of er onvolkomenheden voorkomen in hun administratie om in dat geval herstelmaatregelen te treffen. Een rapportage hieromtrent hoeft niet te worden verstrekt aan DNB, maar moet wel beschikbaar zijn als daarom wordt gevraagd. DNB adviseert de pensioenfondsen de maatmenscontroles regulier uit te voeren. Ook de Pensioenfederatie adviseert pensioenfondsen de maatmenscontroles minstens eenmalig uit te voeren.

Eind 2013 heeft het bestuur besloten om eenmalig vier maatmenscontroles te laten uitvoeren. De uitkomsten van dit onderzoek zullen medio 2014 aan het bestuur worden gerapporteerd..

2.2.4 Invoering SEPA/IBAN

SEPA staat voor Single Euro Payments Area. SEPA is een initiatief van de Europese Unie (EU) en gezamenlijke Europese banken tot harmonisatie van het betalingsverkeer in euro's binnen Europa. Hierdoor wijzigt onder andere het huidige bankrekeningnummer in een IBAN-nummer. Uiterlijk op 1 februari 2014 moet iedereen in Nederland zijn overgestapt op de nieuwe standaarden. De grote pensioenfondsen moesten al op 1 juli 2013 over gestapt zijn. DNB was van mening dat alle pensioenfondsen op 1 november 2013 klaar moesten zijn met de SEPA migratie. De pensioenadministratiesystemen van de pensioenuitvoerder van het fonds voldoen hieraan.

2.3 Goed pensioenfondsbestuur

In 2005 publiceerde de STAR de “Principes voor goed Pensioenfondsbestuur”. Deze principes bieden kaders voor zorgvuldig bestuur, intern toezicht, verantwoording, deskundigheid, openheid en communicatie. Maar ook andere regels spelen een rol: zo is de Code Tabaksblat van belang voor het beleggingsbeleid. Sinds 2007 zijn de Principes voor goed pensioenfondsbestuur van de STAR verankerd in de Pensioenwet.

Code Pensioenfondsen

De Pensioenfederatie en de STAR ontwikkelden gezamenlijk een Code Pensioenfondsen in het kader van het wetsvoorstel Versterking bestuur pensioenfondsen. De Code komt voor pensioenfondsen in de plaats van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur uit 2005. De Code is op 1 januari 2014 in werking getreden. De Code gaat in op het besturen van een pensioenfonds, het intern toezicht daarop en over het afleggen van verantwoording over wat het pensioenfonds doet, wat een pensioenfonds gepland en gerealiseerd heeft. De Code staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van het volledige stelsel van bestaande wet- en regelgeving, aanbevelingen, convenanten en codes van de Pensioenfederatie en de STAR. Een monitoringcommissie zal toezicht houden op de naleving van de Code. Het bestuur heeft alle normen van de Code geïnventariseerd en besteedt daar, waar nodig, in 2014 aandacht aan het implementeren van de normen.

Wet versterking bestuur pensioenfondsen

De Wet versterking bestuur pensioenfondsen is een integrale herziening van de governance en medezeggenschap bij pensioenfondsen. De wet moet leiden tot verbetering van de kwaliteit van het pensioenfondsbestuur. De wet is van kracht vanaf 7 augustus 2013. De bepalingen over het verantwoorden van beleggingsbeleid en over geschiktheid en tijdsbeslag waren meteen van kracht. Ook verwante wijzigingen traden in werking. Zo zijn in het Besluit FTK regels over het beloningsbeleid vastgelegd en in het Besluit uitvoering PW regels over geschiktheid, betrouwbaarheid en tijdsbeslag.

Een deel van de wet wordt van kracht vanaf 1 juli 2014, wanneer de nieuwe bestuursmodellen gaan gelden. Een pensioenfonds kan kiezen uit vijf bestuursmodellen.

1. Paritair bestuursmodel;
2. Paritair gemengd bestuursmodel;
3. Omgekeerd gemengd bestuursmodel;
4. Onafhankelijk gemengd bestuursmodel;
5. Onafhankelijk bestuursmodel.

De paritaire modellen (model 1, 2 en 3) kennen een verantwoordingsorgaan (VO), waarin de deelnemers en pensioengerechtigden naar evenredigheid zijn vertegenwoordigd. Naar keuze kan de werkgever worden vertegenwoordigd. De onafhankelijke modellen (model 4 en 5) kennen een belanghebbendenorgaan (BO), waarin de drie geledingen zijn vertegenwoordigd.

DNB gaat ervan uit dat fondsen voor 31 december 2013 een keuze voor een model maakten. In het derde en vierde kwartaal van 2013 deed DNB onderzoek naar hoe pensioenfondsen zich voorbereiden op de wijzigingen in de governance en hoe ver ze met de invoering van de nieuwe modellen zijn. DNB verwacht dat fondsen voor 1 april 2014 hun totaalpakket van wijzigingen in de governance aan DNB voorleggen. Dat wil zeggen, de voorgenomen wijzigingen in de statuten en alle meldingsformulieren behorende bij de voorgenomen benoemingen.

Keuze nieuw bestuursmodel

Het bestuur heeft in overleg met de sociale partners gekozen voor het paritair bestuursmodel, op basis van de volgende argumenten:

- Het nieuwe paritair model lijkt op de huidige bestuursvorm. Een bestuursvorm die, naar mening van het bestuur, zijn waarde heeft bewezen. Het bestuur acht een (drastische) wijziging van het bestuursmodel op korte termijn niet in het belang van het fonds. Een dergelijke wijziging brengt een gerede kans op bestuurlijke discontinuïteit met zich mee. In het licht van de komende ingrijpende wijzigingen in het pensioenstelsel is dat niet verantwoord;

- In het paritair model hebben de bestuursleden binding met de achterban. Het bestuur is van mening dat de betrokkenheid van werkgevers en werknemers in de branche bij de arbeidsvoorwaarde pensioen het meest en het best gewaarborgd wordt door het paritaire bestuursmodel. Het bestuur wenst deze betrokkenheid te handhaven en (hierdoor) de afstand tussen branche en bestuur klein te houden.

De overwegingen die ten grondslag liggen aan de keuze van het bestuur voor het paritair model en de door het bestuur voorgestelde bestuurlijke inrichting werden door de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan kritisch ontvangen. Het bestuur heeft daarom besloten om de bestuurlijke inrichting te wijzigen en deze opnieuw te bespreken met de deelnemersraad en het verantwoordingsorgaan.

Implementatieplan

Zodra de besluiten ten aanzien van de gewenste samenstelling van het verantwoordingsorgaan, invulling van zetels, bevoegdheden en verkiezingen zijn genomen zal het bestuur een en ander in een implementatieplan vastleggen. In dit plan wordt beschreven welke stappen door het bestuur gezet moeten worden als gevolg van de invoering van een nieuw bestuursmodel, wat de volgorde is, de samenhang tussen onderdelen en het tijdsplan. De Code Pensioenfondsen loopt voor een deel parallel met de invoering van het nieuwe bestuursmodel en ook de acties die hieruit volgen zullen op hoofdlijnen opgenomen worden in het implementatieplan.

Geschiktheid

De deskundigheid van individuele bestuursleden en het bestuur als geheel van pensioenfondsen heeft de afgelopen jaren de bijzondere aandacht binnen de pensioensector. Halverwege 2012 werd de "Beleidsregel geschiktheid 2012" van kracht, die de Beleidsregel deskundigheid uit 2011 verving. De nieuwe beleidsregel omschrijft de eisen waaraan onder meer bestuurders van pensioenfondsen moeten voldoen om door DNB geschikt te worden bevonden voor een bestuursfunctie. Nieuw is dat een bestuurder vanaf de eerste dag geschikt moet zijn.

Ook binnen het bestuur van het fonds is er aandacht voor deskundigheid. Het bestuur van het fonds heeft een deskundigheidsplan, met een daarbij behorende deskundigheidsmatrix. Het bestuur van het fonds heeft, naar aanleiding van de inwerkingtreding van de nieuwe beleidsregel het bestaande deskundigheidsplan uitgebreid met competenties. Het deskundigheidsbeleid van het fonds is erop gericht om de vereiste deskundigheden en competenties van het bestuur te laten aansluiten bij wat nodig is voor het goed besturen van het fonds. De deskundigheden en competenties waarover het bestuur dient te beschikken, worden bepaald aan de hand van het profiel van het fonds. De complexiteit van het fonds heeft zijn weerslag op de eisen die aan het bestuur worden gesteld. Het bestuur heeft die complexiteit en de daarbij behorende eisen neergelegd in een algemeen bestuursprofiel. Dit algemene bestuursprofiel wordt gebruikt bij het opstellen van een functieprofiel van individuele bestuursleden. De door de werkgevers- en werknemersverenigingen voorgedragen kandidaten voor een bestuursfunctie worden getoetst aan dit functieprofiel.

Het bestuur heeft in 2012 een competentiemeting laten uitvoeren door een onafhankelijke partij. Externe toetsing van de deskundigheid heeft in het verslagjaar niet plaatsgevonden

Deskundigheidsbevordering

In 2013 hebben er vier studiebijeenkomsten, twee gewijd aan het nieuwe FTK, één aan Benodigd Rendement en één aan Investment Beliefs, plaatsgevonden.

Het bestuur heeft afgesproken om in 2014 twee studiebijeenkomsten te houden.

Door bestuursleden worden individueel opleidingen gevolgd op het gebied van pensioen- en vermogensbeheer. Daarnaast bezoeken de bestuursleden ook regelmatig themabijeenkomsten van de Pensioenfederatie, DNB, AFM of andere organisaties. Deze bijeenkomsten bieden de bestuursleden ook de mogelijkheid om met bestuursleden van andere pensioenfondsen te overleggen over belangrijke ontwikkelingen op het gebied van pensioen en vermogensbeheer.

Zelfevaluatie

Jaarlijks vindt een evaluatie van het bestuurlijk functioneren plaats. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren. De zelfevaluatie door het bestuur vond plaats op 10 december 2013 onder begeleiding van een externe partij. Tijdens de zelfevaluatie zijn de terugblik op de zelfevaluatie in 2012 en de afspraken die toen zijn gemaakt aan de orde geweest en hoe deze hebben bijgedragen aan de effectiviteit van het bestuur in 2013. Daarnaast heeft het bestuur gesproken over de strategie voor de komende jaren en over de continuïteit van het bestuur.

Naleving gedragscode

Sinds 2001 heeft het bestuur een gedragscode. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen voor bestuursleden met als doel belangenconflicten tussen het fonds en betrokkenen in privé voorkomen. Daarnaast regelt de gedragscode hoe bestuursleden moeten omgaan met vertrouwelijke informatie van het fonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is. Elk bestuurslid verklaart schriftelijk de gedragscode te zullen naleven. Jaarlijks ondertekenen de bestuursleden de gedragscode.

Een externe compliance officer bewaakt de correcte naleving van de gedragscode door alle betrokkenen. In het rapport van de compliance officer over het jaar 2013 zijn geen bijzonderheden gemeld.

Intern toezicht: visitatiecommissie

Het intern toezicht is vormgegeven via een visitatiecommissie. De visitatiecommissie bestaat uit drie onafhankelijke, deskundige personen. De visitatiecommissie heeft als opdracht om eens per drie jaar het functioneren van (het bestuur van) het fonds kritisch te bezien. De leden zijn op geen enkele wijze betrokken bij het functioneren van het fonds. De leden worden benoemd door het bestuur, nadat het verantwoordingsorgaan advies over de beoogde samenstelling heeft uitgebracht. De leden van de visitatiecommissie dienen te beschikken over meerjarige bestuurlijke ervaring en dienen in staat te zijn het functioneren van het bestuur te beoordelen.

De visitatiecommissie dient een onafhankelijk oordeel te vellen over het functioneren van het bestuur als zodanig. In de beoordeling dienen de volgende zaken te worden betrokken:

- het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures, bestuursprocessen en de checks and balances binnen het pensioenfonds;
- het beoordelen van de wijze waarop het pensioenfonds wordt aangestuurd;
- het beoordelen van de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn.

De visitatiecommissie rapporteert na afronding van de visitatie aan het bestuur. De taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de visitatiecommissie zijn vastgelegd in de statuten en verder uitgewerkt in een reglement.

De meest recente visitatie vond plaats in 2012. In het jaarverslag over 2012 zijn de bevindingen, aanbevelingen en het oordeel van de visitatiecommissie opgenomen alsmede de reacties van het bestuur en het verantwoordingsorgaan.

Transparantiedocument

Het bestuur heeft een transparantiedocument opgesteld waarin de gemaakte keuzes en het beleid voor goed pensioenfondsbestuur zijn vastgelegd. Het transparantiedocument is op de website van het fonds geplaatst.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het fonds geeft door middel van verantwoord beleggen blijk van haar maatschappelijke betrokkenheid. Sinds 2008 geeft het fonds invulling aan het verantwoord beleggenbeleid. Als uitgangspunt hanteert het fonds de principes van het Global Compact van de Verenigde Naties. Deze principes zijn gerelateerd aan de mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti corruptie.

Het verantwoord beleggen beleid bestaat uit het uitsluiten van controversiële wapens, engagement, corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. Aan het verantwoord beleggen beleid wordt aandacht besteed in paragraaf 3.9.

Risicobeheer

Pensioenfondsbesturen moeten voldoen aan alle wet- en regelgeving en controle hebben over alle risico's die zich voordoen. De Pensioenwet verplicht het bestuur tot het treffen van maatregelen voor een integere en beheerste bedrijfsvoering. Deze verplichting gaat verder dan de maatregelen die het bestuur heeft getroffen op het gebied van compliance en de gedragscode die het fonds heeft. Het gaat om een risicobeleid, waarbij integriteitsrisico's en ook andere risico's in kaart worden gebracht.

DNB volgt het risicomanagement van fondsen nauwgezet. Voor DNB geldt dat het bestuur van een pensioenfonds uiteindelijk altijd voor alles verantwoordelijk is. Deze verantwoordelijkheid kan het fonds niet uitbesteden. Daarbij is integraal risicomanagement meer dan een proces alleen. Het omvat ook een continue beoordeling en daar waar nodig bijsturing. Integraal risicomanagement is niet statisch. Het moet worden aangepast aan de veranderende omstandigheden. Dat vraagt van het fondsbestuur risicobewustzijn, gezond verstand, kennis en een voortdurende kritische houding.

Het bestuur heeft in 2011 in kaart gebracht welke risico's inherent zijn aan de activiteiten van het fonds. Vanuit de risicoperceptie van het bestuur is een rangorde van de risico's gemaakt. Op basis hiervan is een risicomatrix opgesteld, waarin wordt weergegeven hoe de gedefinieerde risico's beheerst worden en voor welke risico's beheersingsprocessen ontwikkeld moeten worden. De risico's worden onderscheiden in financiële en niet-financiële risico's. Voor elk risico is beschreven welke beheersingsmaatregelen zijn vastgesteld. In 2014 zal het bestuur de verschillende risicocategorieën opnieuw doorlopen.

Uitbesteding

Het bestuur heeft in 2013 regelmatig overleg gevoerd met de uitvoeringsorganisatie Syntrus Achmea Pensioenbeheer over de dienstverlening; dit aan de hand van kwartaalrapportages, waarbij de DVO-commissie inzicht krijgt in de afgesproken dienstverlening aan de hand van eerder overeengekomen prestatienormen. De DVO-commissie heeft geconstateerd dat de dienstverlening aan de gestelde normen voldoet. Daar waar nodig is de dienstverlening van de uitvoeringsorganisatie bijgesteld.

Wet- en regelgeving

Het bestuur ziet toe op de naleving van wet- en regelgeving door het fonds. Het bestuur heeft geen overtredingen van wet- en regelgeving geconstateerd.

2.4 Communicatie

Ontwikkelingen

Bij de start van het nieuwe pensioenstelsel komen nieuwe regels voor communicatie. Op basis van de resultaten van de evaluatie van de informatiebepalingen en de resultaten van het project pensioencommunicatie, worden de informatiebepalingen in de pensioenwetgeving aangepast. De ingangsdatum is 1 januari 2015.

Staatssecretaris Klijnsma publiceerde 29 november 2013 een consultatiedocument over het wetsvoorstel Pensioencommunicatie. Hierin staat dat er meer ruimte komt voor digitale vormen van communicatie. Het consultatiedocument verkort de termijn waarbinnen een startbrief moet worden verzonden naar twee maanden. Volgens het consultatiedocument moeten pensioenregelingen voortaan op een aantal onderdelen onderling vergelijkbaar zijn. Het UPO vermeldt voortaan alleen de verworven pensioenaanspraken. Het pensioenregister wordt uitgebreid en geeft een indicatie van het totale pensioeninkomen op AOW-datum. De consultatie loopt af op 17 januari 2014. Onbekend is wanneer het wetsvoorstel bij de Tweede Kamer wordt ingediend. Daarna moeten nog verschillende uitvoeringsregelingen worden opgesteld.

Communicatiebeleid

Het bestuur van het fonds heeft als taak de pensioenregeling goed uit te voeren. Minstens zo belangrijk is het om dat beleid op een begrijpelijke manier uit te dragen. Het bestuur wil alle betrokkenen op heldere wijze informeren over het gevoerde beleid, de financiële situatie, pensioenontwikkelingen en de gevolgen hiervan voor het individuele pensioen. Deelnemers en gepensioneerden hebben hier recht op.

Communicatiebeleidsplan

Het bestuur besteedt aandacht aan zorgvuldige en heldere communicatie over het beleid, ontwikkelingen op pensioengebied en de gevolgen voor individuele deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. Het communicatiebeleid is vastgelegd in een communicatiebeleidsplan. Het beleid is vastgelegd in een communicatiebeleidsplan 2014-2016.

Het bestuur heeft de ambitie het fonds te positioneren als een betrouwbaar fonds dat degelijk en benaderbaar is. Naast het voldoen aan de wettelijke verplichtingen, zet het bestuur zich in om het pensioenbewustzijn bij de doelgroepen te verhogen: doelgroepen zijn zich bewust van de voordelen van collectiviteit, staan positief tegenover het fonds en weten waar zij pensioeninformatie kunnen ophalen. De werkgevers worden ingezet als communicatiekanaal naar hun medewerkers toe. Het fonds faciliteert werkgevers in haar communicatieaanpak.

Communicatiejaarplan

De jaarlijkse doelen worden opgenomen in een communicatiejaarplan. Hierin staat welke specifieke communicatieactiviteiten voor de verschillende doelgroepen zijn gepland én op welke trends en ontwikkelingen het fonds dat jaar nader ingaat. Het communicatiejaarplan wordt ieder jaar besproken in het bestuur. In het communicatiejaarplan worden per doelgroep (waaronder (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers) de doelstellingen en de inzet van communicatiemiddelen vastgelegd.

Terugblik op 2013

Website

Het fonds beschikt over een website (www.pensioentandtechniek.nl) waarop algemene informatie over de ontwikkelingen binnen het fonds zijn terug te vinden. Ook zijn via de website documenten als statuten en reglementen te downloaden. Via de website kan de pensioenplanner en het bestuurdersportaal worden geraadpleegd.

De website van het pensioenfonds is regelmatig geactualiseerd. Periodiek werd een bericht over de dekkingsgraad gepubliceerd, als onderdeel van de berichtgeving over de financiële situatie. Daarnaast werden onder meer (nieuws)berichten geplaatst over de hoogte van de dekkingsgraad (maandelijks), premies 2013, het IBAN-nummer, specificatie pensioenuitkering en lagere netto pensioenuitkering in 2013, jaarverslag over 2012, formulieren, nieuwsbrieven en pensioenaangifte. Op een speciale pagina vonden deelnemers in 2013 op de website meer informatie over het UPO. Voor werkgevers was er een speciale toolkit

beschikbaar die gebruikt kon worden om werknemers te informeren over het UPO. Ook werd een webpagina ingericht met informatie over de veranderingen van de pensioenregeling in 2013, de verhoging van de pensioenleeftijd en de verlaging van het opbouwpercentage.

Monitoring webbezoek

Tijdens de vergaderingen van de communicatiecommissie zijn de rapportages van het webbezoek geanalyseerd en besproken. Het verloop van het webbezoek werd in 2013 positief beïnvloed door de verzending van nieuwsbrieven en aandacht voor pensioen in de media.

Nieuwsbrieven

In februari 2013 heeft het bestuur alle actieve en arbeidsongeschikte deelnemers, slapers, gepensioneerden, nabestaanden en werkgevers geïnformeerd over de verlaging van de pensioenen per 1 april 2013. Tevens ontvingen de actieve deelnemers en gepensioneerden in een bijlage informatie over de voor hen geldende reglementswijzigingen. In juli verscheen een nieuwsbrief waarin aandacht werd besteed aan de financiële situatie, pensioenzaken online regelen, reglementswijzigingen en het UPO. In deze nieuwsbrief werd gemeld dat het UPO, in verband met de berekening van de pensioenverlaging, later dan gebruikelijk zou verschijnen.

In 2013 verschenen vier digitale nieuwsbrieven ten behoeve van werkgevers. In deze nieuwsbrieven kwamen de volgende onderwerpen aan bod: financiële situatie, online formulieren, UPO later, AOW premie, facturatie, Pensioenaangifte, formulieren wijziging premiebetaling en oproep voor suggesties.

Communicatie rondom UPO

Het UPO is dit jaar verzonden in september in verband met de verlaagde pensioenen. In de nieuwsbrieven en op de website is hier aandacht aan besteed.

Communicatiebeleid 2014-2016

Tijdens een visiesessie op 21 oktober 2013 heeft de communicatiecommissie samen met de communicatieadviseur van Syntрус Achmea het communicatiebeleid aangescherpt. Dit is vastgelegd in een nieuw communicatiebeleidsplan 2014-2016.

2.5 Toezichthouder AFM en DNB

2.5.1 Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM is als toezichthouder belast met het bevorderen van een zorgvuldige financiële dienstverlening aan consumenten, waaronder het bewaken van de informatie die pensioenfondsen verschaffen ten aanzien van juistheid en begrijpelijkheid.

Tijdige verzending UPO's

Volgens de "Beleidsregel tijdigheid UPO's" moeten alle pensioenuitvoerders hun actieve deelnemers jaarlijks uiterlijk 30 september schriftelijk informeren over hun pensioenopbouw met een UPO. Op 1 oktober 2013 waren nog niet alle UPO's van het fonds verzonden. Het bestuur van het fonds heeft dit gemeld bij AFM.

Pensioenfondsen is transparant over kosten

Begin 2011 is door de AFM het onderzoek 'Kosten pensioenfondsen verdienen meer aandacht' gepubliceerd. Dit betreft een verkennend onderzoek naar de hoogte van administratie- en beleggingskosten van pensioenregelingen bij pensioenfondsen in Nederland. Het bestuur van het fonds vindt transparantie over kosten van groot belang. In het jaarverslag wordt daarom informatie opgenomen over de kosten per deelnemer en de kosten van vermogensbeheer in verhouding tot het belegd vermogen.

Onderzoek kortingsinformatie

In november 2013 informeerde de AFM het fonds over de informatie die het fonds moet verstrekken aan alle belanghebbenden over het besluit tot korten. Tevens gaf de AFM het fonds een aantal aanbevelingen.

2.5.2 De Nederlandsche Bank (DNB)

DNB is als toezichthouder belast met het prudentieel toezicht. Dit toezicht richt zich op de financiële stevigheid van financiële ondernemingen. Doel is bij te dragen aan de stabiliteit van de financiële sector. Het fonds legt structureel alle wijzigingen in statuten, reglementen, de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) en de jaarstukken aan DNB voor. Ook voorgenomen benoemingen van (plaatsvervangende) bestuursleden worden vooraf getoetst door DNB.

Contact met DNB

In 2013 zijn geen dwangsommen of boetes opgelegd aan het fonds. Ook heeft DNB geen aanwijzingen gegeven, geen bewindvoerder aangesteld of bevoegdheidsuitoefening van organen van het fonds gebonden aan toestemming. Van DNB heeft het fonds in 2013 verschillende brieven ontvangen inzake op dat moment actuele thema's voor pensioenfondsen. Er heeft geen correspondentie plaatsgehad die anders is dan gebruikelijk, met uitzondering van de onderwerpen die hieronder kort zijn toegelicht. In het verslagjaar is geen vertegenwoordiging van DNB op bezoek geweest bij het fonds.

Themaonderzoek beheersing renterisico

Het fonds is in januari 2013 geselecteerd om deel te nemen aan het themaonderzoek beheersing renterisico. Het renterisico is een van de belangrijkste risico's voor pensioenfondsen. DNB heeft de beheersing van het renterisico door pensioenfondsen dan ook aangemerkt als toezichtthema in 2013. Het onderzoek heeft tot doel een inzicht te krijgen in de toereikendheid van de beheersomgeving met betrekking tot het renterisico. DNB verwacht onder andere dat pensioenfondsen een weloverwogen beleid voeren voor de beheersing van het renterisico, vooraf bekend zijn met de effectiviteit van dat beleid onder verschillende scenario's en achteraf de uitvoering van het beleid toetsen. Daarnaast is het doel zicht te krijgen op wijzigingen in de renterisicopositie bij pensioenfondsen in de tweede helft van 2012. Het fonds is geselecteerd op basis van vooraf vastgestelde aantallen per toezichtklasse. Binnen elke toezichtklasse is een aantal fondsen geselecteerd. Het fonds is dus niet geselecteerd naar aanleiding van specifieke signalen over de beheersing van het renterisico. In totaal nemen circa 25 pensioenfondsen deel aan het onderzoek. Het fonds heeft DNB de gevraagde informatie en documentatie gezonden. Bij brief van 29 augustus 2013 heeft DNB het fonds geïnformeerd over de generieke uitkomsten naar aanleiding van het onderzoek. Op 4 november 2013 heeft DNB het fonds schriftelijk op de hoogte gesteld van de fondsspecifieke onderzoeksbevindingen. DNB heeft een delegatie van het bestuur uitgenodigd om deze bevindingen te bespreken.

Themaonderzoek uitbesteding pensioenadministratie

In juni 2013 deed DNB een onderzoek naar de beheersing van de risico's die verband houden met de uitbesteding van de pensioenadministratie. Dit onderzoek vond plaats bij pensioenfondsen in toezichtklasse 2. Met dit onderzoek beoogde DNB inzicht te verkrijgen in de mate van beheersing van de uitbestede pensioenadministratie. Hiertoe werd het fonds verzocht om een vragenlijst in te vullen.

Themaonderzoek voorbereiding transitie pensioencontract

In het kader van het themaonderzoek voorbereiding transitie pensioencontract, waarmee AFM en DNB in 2012 zijn gestart, werd het fonds (evenals alle middelgrote en kleine pensioenfondsen) verzocht om een vragenlijst in te vullen. DNB en AFM verwachten van de pensioenfondsen dat zij, in het kader van het nieuwe financieel toetsingskader, anticiperen op de komende veranderingen, de daarin te maken keuzes en de implicaties voor de bedrijfsvoering. Doel van de vragenlijst is om inzicht te verkrijgen in de voortgang die pensioenfondsen maken in hun voorbereiding op het nieuwe pensioencontract en de wijze waarop zij dit doen. Naar aanleiding van de vragenlijst heeft DNB het fonds verzocht om vóór 31 december 2013 een transitieplan op te stellen. Het fonds heeft eind 2013, op hoofdlijnen, een transitieplan opgesteld.

Onderzoek implementatie Wet versterking bestuur pensioenfondsen

Omdat met ingang van 1 juli 2014 de wettelijke bepalingen met betrekking tot de aangepaste bestuursmodellen in werking treden maar ook omdat op die datum het nieuwe bestuursmodel operationeel moet zijn, heeft DNB aangekondigd enquêtes uit te zullen voeren. Doel van deze enquêtes is inzicht te krijgen in de voortgang van de implementatie van de governance-eisen. De eerste enquête is in september 2013 verzonden naar alle pensioenfondsen.

3 Financieel beleid

3.1 Inleiding

Het fonds wil aan zijn in paragraaf 1.2.2 omschreven doelstelling voldoen. Het is dus belangrijk dat het voldoende geld ontvangt, zodat er altijd genoeg middelen zijn om (toekomstige) uitkeringen te kunnen betalen. Het bestuur gebruikt hiervoor de volgende instrumenten: premiebeleid, toeslagenbeleid en het beleggingsbeleid.

3.2 Premiebeleid

Het premiebeleid is erop gericht om aan de wettelijke eisen inzake de premie, de voorziening en de reserves te voldoen. Het fonds financiert de pensioenregeling met een doorsneepremie. De basisregeling omvat het ouderdomspensioen, partnerpensioen en wezenpensioen. In de premie is geen opslag opgenomen voor de financiering van toeslagen.

De doorsneepremies voor 2013 zijn als volgt vastgesteld.

Pensioenregeling voor deelnemers geboren vóór 1950

Basisregeling : 16,0% van de pensioengrondslag

Prepensioenregeling : 8,5% van het pensioengevend loon

Bij de premie voor ouderdomspensioen en partnerpensioen (basisregeling) komt 12,55% voor rekening van de werkgever en 3,45% voor de werknemer. Bij de premie voor prepensioen komt 4,25% voor rekening van de werkgever en 4,25% voor rekening van de werknemer.

Pensioenregeling voor deelnemers geboren na 1949

Basisregeling : 23,5% van de pensioengrondslag

VPL-regeling : 3,5% van de pensioengrondslag

Van de totale premie van 27,0% komt 18,08% voor rekening van de werkgever en 8,92% voor rekening van de werknemer.

Het begrip pensioengrondslag wordt uitgelegd in paragraaf 4.2.

Bij de vaststelling van de premie, wordt bij de actuariële kosten voor de jaarinkoop rekening gehouden met een toekomstig verwacht rendement van 4% per jaar. De premie is kostendekkend op basis van de gedempte methodiek.

3.3 Toeslagenbeleid

Het fonds heeft de ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen aan het CBS-consumentenprijsindexcijfer (afgeleid voor alle huishoudens). Het bestuur van het fonds beoordeelt jaarlijks of de financiële middelen toereikend zijn om de pensioenrechten en pensioenaanspraken te verhogen. Het bestuur heeft het volgende beleid vastgesteld:

1. Voorwaardelijke toeslagverlening

Op de pensioenrechten, pensioenaanspraken en de volgens artikel 48 vierde lid van het in 2013 van kracht zijnde pensioenreglement (voor deelnemers geboren na 1949), in te kopen pensioenaanspraken wordt jaarlijks een toeslag verleend van maximaal de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer, alle huishoudens afgeleid, over de periode van 12 maanden die eindigt drie maanden voor de toeslagverlening. Het bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. De toeslagverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd.

2. De jaarlijkse toeslag wordt in beginsel verleend per 1 januari. Een toeslag wordt alleen verleend voor zover de beschikbare financiële middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Deze beoordeling vindt mede plaats op basis van een schriftelijk advies van de actuaris.
3. *Stijging van de levensverwachting*
Indien het eigen vermogen groter is dan het vereist eigen vermogen wordt een stijging van de levensverwachting geheel ten laste gebracht van toekomstige toeslagen. Indien het eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen dan wel het minimaal vereist eigen vermogen, wordt het pad naar volledige toeslagverlening verder vertraagd. Het bestuur kan besluiten deze last over meerdere jaren te spreiden.
4. *Dekkingsgraad en toeslagverlening*
Indien de dekkingsgraad lager is dan 110%, wordt geen toeslag verleend.
5. *Voorbehoud*
Het bestuur is te allen tijde bevoegd het toeslagbeleid en de hierbij gehanteerde voorwaarden aan gewijzigde omstandigheden aan te passen, ook ten aanzien van gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

Het bestuur hanteert als leidraad de volgende toeslagenstaffel:

- bij een dekkingsgraad lager dan het maximum van 110% en de FTK vereiste dekkingsgraad vindt geen toeslag plaats;
- bij een dekkingsgraad hoger dan het maximum van 110% en de FTK vereiste dekkingsgraad vindt volledige toeslag plaats, voor zover de dekkingsgraad na toeslagverlening niet onder de vereiste dekkingsgraad komt;
- bij een dekkingsgraad die 20%-punt of meer boven het maximum van 110% en de FTK vereiste dekkingsgraad ligt kan een inhaaltoeslag worden verleend. Het fonds kent deze toeslag generiek toe (aan alle deelnemers een zelfde percentage) met een maximum van 2% per jaar.

Het toeslagbeleid is gekoppeld aan variant D1 van de toeslagmatrix van toezichthouder DNB.

Vanwege de financiële positie van het fonds heeft het bestuur besloten geen indexatie toe te kennen per 1 januari 2013 en per 1 januari 2014.

3.4 Continuïteitsanalyse

Zowel in de Pensioenwet als in het FTK wordt gesproken over de continuïteitsanalyse. Met de continuïteitsanalyse hebben toezichthouder en bestuur een instrument in handen om de ontwikkeling van de financiële situatie op langere termijn (vijftien jaar) in kaart te brengen en te bespreken. DNB vraagt pensioenfondsen om éénmaal per drie jaar, of vaker als bijzondere omstandigheden daar aanleiding toe geven, een dergelijke analyse op te stellen. Redenen om dit vaker te doen kunnen gelegen zijn in een verslechterde financiële positie van het fonds, een ander beleid, gewijzigde externe omstandigheden, een verzoek van de toezichthouder of het verkrijgen van extra inzicht in de herstelkracht van het fonds.

Met de continuïteitsanalyse wordt beoordeeld of de financiële risico's zich, met inachtneming van een realistische inschatting van de economische parameters, op lange termijn binnen aanvaardbare grenzen bevinden. Het risico dat een fonds in de toekomst niet meer aan de eisen ten aanzien van het eigen vermogen zal kunnen voldoen, kan op deze manier in een vroeg stadium worden onderkend. Sterktes en zwaktes van beschikbare stuurmiddelen worden namelijk inzichtelijk gemaakt. Dit kan aanleiding zijn tot het opstellen van een financieel noodplan. Bovendien kan de analyse helpen bij het beoordelen of sprake is van consistentie ten aanzien van de pensioenregelingen en de toeslagverlening.

In 2013 is een continuïteitsanalyse uitgevoerd, vanwege de wijzigingen in het beleid per 1 januari 2013. Deze continuïteitsanalyse is ingediend bij DNB. Over deze analyse heeft het bestuur van het fonds uitvoerig gesproken. In de analyse wordt uitgegaan van de fondsspecifieke gegevens zoals bekend per ultimo 2012 en het fondsbeleid per 2013. De economische veronderstellingen zijn de rentetermijnstructuur zoals voorgeschreven door DNB. Deze wordt gebruikt voor de waardering van de voorziening, en

daarnaast zijn voorzichtig ingeschatte rendementen op de vermogenscategorieën verondersteld. De uitgevoerde consistentietoets laat zien dat het toeslagenbeleid consistent is.

3.5 Kosten uitvoering pensioenbeheer

Het bestuur maakt voor de uitvoering van de regeling diverse kosten. De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2013 € 1.357.000. Omgerekend is dit € 254,31 per deelnemer en gepensioneerde.

Het bedrag aan uitvoeringskosten voor het pensioenbeheer bestaat uit

• Kosten deelnemer en gepensioneerde	€	286.000
• Werkgeverskosten	€	119.000
• Kosten bestuur en financieel beheer	€	699.000
• Projectkosten	€	253.000

Totaal	€	1.357.000
--------	---	-----------

De kosten van de deelnemers en gepensioneerden hebben betrekking op alle werkzaamheden die in de pensioenadministratie moeten worden verricht om de aanspraken juist te administreren en de deelnemer volledig te informeren: zoals pensioentoekenningen, betalen uitkeringen, verwerken waardeoverdrachten, afkoop, helpdesk, communicatie met deelnemers/gepensioneerden.

De werkgeverskosten hebben betrekking op de activiteiten die voortvloeien uit de contacten met de werkgever. Het gaat om kosten voor de aanlevering en verwerking van de werknemergegevens, de aanmaak van premienota's en de premie-incasso, helpdesk werkgever, communicatie met werkgever. Hierbij horen ook de kosten voor het aansluiten van nieuwe werkgevers.

De kosten van bestuur en financieel beheer hebben betrekking op kosten verbonden aan het besturen van het fonds, het secretariaat van het bestuur en adviseurs. Ook vallen hieronder de kosten verbonden aan het toezicht van DNB, AFM, actuaris, accountant, financieel beheer en juridische kosten.

Projectkosten hebben betrekking op eenmalige kosten zoals aanpassing van de pensioenregeling en het project IMPERO.

3.6 Pensioenvermogen en voorzieningen

Samenvatting financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar

(x € 1.000)	Pensioen- vermogen	Technische voorzieningen	Dekkings- graad %
Stand per 1 januari 2013	604.052	645.314	93,6%
Beleggingsresultaten	31.968	2.343	
Premiebijdragen	17.559	15.096	
Uitkeringen	-14.568	-14.503	
Wijziging marktrente		-22.910	
Wijziging actuariële uitgangspunten	0	0	
Overigen	-1.404	-12.361	
Stand per 31 december 2013	637.607	612.979	104,0%

Saldo baten en lasten over de afgelopen jaren

(x € 1.000)	2013	2012	2011	2010	2009
Premieres resultaat	1.105	-2.026	1.678	2.887	-102
Interestresultaat	52.535	5.311	-89.620	-32.835	64.805
Overig resultaat	12.0250	42.149	-162	-8.025	-17.601
Saldo baten en lasten	65.890	45.434	-88.105	-37.973	47.102

Dekkingsgraad ultimo jaar (op basis van de jaarrekening)

	2013	2012	2011	2010	2009
Dekkingsgraden ultimo	104,0%	93,6%	86,3%	100,3%	108,4%
Gemiddelde interest verplichtingen	2,81%	2,51%	2,75%	3,45%	3,88%

De dekkingsgraad wordt als volgt berekend: de som van de technische voorzieningen, het stichtingskapitaal en de reserves, gedeeld door de technische voorzieningen. Sinds 2007 gaan alle fondsen uit van het in de Pensioenwet opgenomen FTK. De per ultimo 2013 bepaalde voorziening kan gevonden worden door het actuariel contant maken van de verworven pensioenaanspraken tegen een gelijkblijvende rente.

3.7 Actuariële analyse

Actuariële analyse van het saldo van baten en lasten

(x € 1.000)	2013	2012
Premieresultaat		
Premiebijdragen (gecorrigeerd voor premievrijstelling bij invaliditeit)	17.559	19.252
Pensioenopbouw	-15.096	-20.165
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor uitvoeringskosten	0	-92
Pensioenuitvoeringskosten	-1.358	-1.021
Totaal	1.105	-2.026
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	31.968	55.441
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	-2.343	-9.772
Wijziging marktrente	22.910	-40.358
Totaal	52.535	5.311
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdacht van rechten)	-33	-44
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	43	93
Resultaat op uitkeringen	-65	-99
Indexering en overige toeslagen	12.060	48.196
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	0	-6.196
Overige baten	413	199
Overige lasten	-168	0
Totaal	12.250	42.149
Totaal saldo baten en lasten	65.890	45.434

Uitkomsten van de solvabiliteitstoets

De solvabiliteit van het fonds is niet toereikend. Er is zowel sprake van een reservetekort als een dekkingstekort. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen maakt het fonds gebruik van het standaardmodel van DNB, uitgebreid met actief beheerrisico.

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2013	2012
	EUR	EUR
Kostendekkende premie	19.042	24.392
Feitelijke premie	17.559	19.252
Gedempte kostendekkende premie	14.462	18.114

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2012 gepubliceerd door DNB). Het bestuur heeft de gedempte premie vastgesteld op een rekenrente van 4%. De feitelijke premie is in 2013 hoger dan de gedempte premie.

Oordeel van de waarmede actuaris over de vermogenspositie

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een dekkingstekort.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en artikel 140 (kortetermijnherstelplan).

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek is naar mijn mening slecht, vanwege het dekkingstekort. Het pensioenfonds heeft het besluit genomen om de pensioenrechten en pensioenaanspraken per 1 april 2014 met 2% te zullen verlagen. Deze verlaging is in aanmerking genomen bij de vaststelling van de technische voorzieningen. De verlaging is gebaseerd op voorlopige cijfers. Bij de definitieve jaarcijfers bleek de dekkingsgraad iets lager te zijn, waardoor het pensioenfonds net niet uit dekkingstekort is gekomen.

3.8 Beleggingen

Terugblik economie en financiële markten

Gematigde groei, een ruim monetair beleid, politieke strubbelingen en een afzwakkende eurocrisis kenmerkten 2013. De wereldwijde economische groei bedroeg volgens het IMF circa 2,9% in 2013, maar de verschillen tussen de regio's waren groot. De Eurozone kende per saldo economische krimp, al was er sprake van herstel gedurende het jaar. De economie in de Verenigde Staten groeide met circa 1,6%. In de opkomende landen nam de economische groei af maar de groeicijfers liggen nog steeds beduidend hoger dan in de ontwikkelde landen. Per saldo bleef de inflatie laag, waardoor het voor centrale banken mogelijk was een zeer ruim monetair beleid te voeren.

De Amerikaanse centrale bank (Fed) handhaafde gedurende 2013 het opkoopprogramma van staats- en hypotheekgerelateerde obligaties. Dit beleid wordt in 2014 verkleind. De ECB verlaagde de beleidsrente in twee stappen naar het historisch lage niveau van 0,25%. De Bank of Japan continueerde het eind 2012 ingezette beleid van kwantitatieve verruiming.

De politiek blijft in veel landen een onzekere factor. In de Verenigde Staten stonden de Democraten en Republikeinen regelmatig lijnrecht tegenover elkaar aangaande de overheidsfinanciën. In Italië zorgde de eurosceptische verkiezingsuitslag voor onzekerheid. Ondanks een enkele oprisping, zoals de financiële problemen in Cyprus, nam de vrees over het uiteenvallen van de muntunie af.

Vooraf het monetaire beleid drukte een belangrijke stempel op de financiële markten in 2013. De lage beleidsrentes en de diverse opkoopprogramma's waren een ondersteunende factor voor de meeste risicovolle beleggingen. Vooral aandelen uit de ontwikkelde markten profiteerden hiervan. De afbouw van het opkoopprogramma door de Fed in mei zorgde voor wereldwijd stijgende renteniveaus. Het rendement op veilige staatsobligaties die al in de portefeuille waren opgenomen was daardoor negatief. Vooral de opkomende markten bleken gevoelig voor de beleidsintenties van de Amerikaanse centrale bank. Het afzakken van de eurocrisis werd weerspiegeld in dalende renteniveaus in de periferie en een relatief sterke euro.

Duitse staatsobligaties eindigden, voor het eerst sinds 2006, het afgelopen jaar in het rood. De stijging van de kapitaalmarktrente werd gedreven door de verwachte afbouw van het opkoopprogramma van de Fed, een beleidskoers die wordt aangeduid met de term 'tapering'. De Duitse 10-jaarsrente steeg van 1,3% eind 2012 naar 1,9% eind 2013. De obligaties van andere Europese kernlanden lieten een vergelijkbaar verloop zien. De neerwaartse bijstelling van de Nederlandse kredietwaardigheid door S&P had nauwelijks effect op de kapitaalmarktrente. De Nederlandse 10-jaarsrente steeg van het historisch lage niveau van 1,5% eind 2012 tot 2,2% eind 2013. Dit in tegenstelling tot de perifere landen waar de effectieve renteniveaus per saldo daalden. Het totaalrendement op Spaanse en Ierse obligaties bedroeg meer dan 10%. De Spaanse 10-jaarsrente daalde van 5,3% eind 2012 naar 4,2% eind 2013. Inflatiegerelateerde obligaties hadden last van de reële rentestijging. Gecombineerd met de hogere duratie resulteerde dit in een min van bijna 4%.

De hoge rendementen voor Investment Grade Credits en High Yield uit 2012 werden niet geëvenaard, maar in 2013 zijn de behaalde rendementen nog wel hoger dan die op staatsobligaties van de kernlanden. Het totaalrendement op schuldpapier uit de opkomende landen was negatief. Het rendement op Emerging Market Debt in harde valuta werd zowel negatief beïnvloed door de oplopende rente in de Verenigde Staten als een stijging van de risico-opslag. De lokale valuta variant had te lijden onder de forse koersdaling van de meeste opkomende marktvaluta's. Vooral landen met een tekort op de lopende rekening bleken erg kwetsbaar, waaronder: Indonesië, Zuid-Afrika, Brazilië en Turkije.

De aandelenmarkten van de ontwikkelde landen kenden een goed jaar. Door het zeer ruime monetaire beleid van de Bank of Japan (BoJ) is de Japanse aandelenmarkt in lokale valuta koploper. Het beleid van de BoJ leidde tot een forse daling van de Japanse yen wat gunstig uitwerkte op de winstgevendheid van Japanse exporteurs. Maar ook de Amerikaanse en Europese aandelenmarkten noteerden hoge rendementen. Naast de gematigde economische groei en het ruime monetair beleid, profiteerden aandelen van hun aantrekkelijke waardering. Opkomende markten bleven daarentegen fors achter. Afzwakkende economische groei in China, dalende grondstofprijzen, de forse depreciatie van de Japanse yen drukten de winstgevendheid van bedrijven uit de opkomende markten. Ook door de verwachte tapering stonden opkomende markten onder druk.

Het rendement op grondstoffenbeleggingen was matig in 2013. Ondanks dat de energiesector redelijk stand hield door een gestegen olieprijs, leverden de andere grondstoffen fors in. Vooral de edelmetalen stonden onder druk.

Door de afzwakkende eurocrisis keerde het vertrouwen in de euro gedeeltelijk terug. Per saldo nam de euro in waarde toe ten opzichte van zowel de Amerikaanse dollar als het Britse pond. De Japanse yen nam in waarde af ten opzichte van vrijwel alle belangrijke valuta's.

Gevoerd beleid en resultaat in 2013

In 2013 heeft het bestuur stilgestaan bij de beleggingsbeginselen van het pensioenfonds. De beginselen worden gebruikt als uitgangspunt ten aanzien van de verdere uitwerking van het beleggingsbeleid.

Het pensioenfonds heeft haar strategische portefeuille geëvalueerd om te kunnen inspringen op eventueel veranderde risico- en rendementskarakteristieken. Hierbij zijn de beleggingscategorieën en hun verdeling geanalyseerd of deze nog past binnen de economische situatie en verwachtingen. Naast deze evaluatie is de portefeuille ook beoordeeld op robuustheid. Dat wil zeggen dat de portefeuille bestendig is tegen verschillende macro economische omgevingen. Daarom is de positionering van de strategische portefeuille naar risicocategorieën en gevoeligheden voor economische schokken bekeken. Risicocategorieën zijn de rendementsdrijvers van beleggingscategorieën. Door te sturen op risicocategorieën kan een goede risicodiversificatie worden gewaarborgd en een efficiënte en robuuste portefeuille worden geconstrueerd die bestand is in de verschillende economische scenario's.

Op basis van deze evaluatie heeft het pensioenfonds een nieuwe strategische portefeuille vastgesteld welke meer robuust is. Echter vanwege de geplande ALM studie worden geen grote wijzigingen doorgevoerd in de portefeuille.

In 2013 heeft het pensioenfonds het proces "Sturen op Risico" geïmplementeerd. Het doel van "Sturen op Risico" is om het lange termijn beoogde risicoprofiel te beheersen door de gekozen risicomat op korte termijn te monitoren. Dit proces vormt het beleidskader om te bepalen of de portefeuille dient te worden aangepast of dat het huidige beleid kan worden voortgezet om binnen het gewenste risicoprofiel te blijven.

In 2013 kreeg het beleggingsbeleid verder vorm door het Dynamische Asset Allocatie (DAA) beleid. De doelstelling van DAA is het verbeteren van het rendement-/risicoprofiel van de (statische) strategische asset allocatie door in te spelen op kansen en risico's.

In het voorjaar van 2013 is de omvang van de rebalancing afgewogen tegen de ontwikkelingen op de financiële markt en de financiële situatie van het pensioenfonds. Het marktsentiment van de financiële markten vormde op dat moment geen beperking om de rebalancing conform mandaat uit te voeren. Per saldo zijn Europese aandelen verkocht en vastrentende waarden en grondstoffen gekocht.

In het eerste kwartaal van 2013 is de allocatie naar EMD Local Currency toegevoegd. Uit de uitkomsten van de portefeuilleconstructie is al eerder gebleken dat staatsobligaties (EMD) een waardevolle toevoeging is aan de beleggingsportefeuille. Door een gedeelte vanuit EMD HC (hard currency) te spreiden naar EMD LC (local currency) wordt het risico-rendementsprofiel van de portefeuille verder verbeterd. Door te beleggen in de lokale valuta van opkomende markten wordt ingespeeld op de verwachte appreciatie van deze valuta als gevolg van de aantrekkende economische groei.

Naar aanleiding van de sectorbrief van DNB over het themaonderzoek "Uitbesteding vermogensbeheer" heeft het pensioenfonds haar beleggingsbeleid verder aangescherpt. Dit is gedaan door de afspraken in de beleggingsrichtlijnen concreter te maken zoals het noemen van de manager waarmee iedere beleggingscategorie is ingevuld. Dit zorgt voor een eenduidige opdracht aan de beheerder waardoor beheerste en integere bedrijfsvoering kan worden gewaarborgd

Het beleggingsadviescommissie heeft in 2013 uitgebreid stil gestaan bij het analyseren van de kosten die het vermogensbeheer met zich meeneemt. Hierbij heeft de beleggingscommissie gekeken hoe deze kosten zijn opgebouwd. Welke kosten zijn direct kosten en welke zijn indirecte kosten? Ook de heeft de beleggingsadviescommissie stilgestaan bij de transactiekosten die gepaard gaan met het beheer van de beleggingsportefeuille.

Portefeuillewaarde

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar ten opzichte van de situatie aan het begin van het jaar wordt weergegeven in onderstaande tabel:

(x € 1.000.000)	2013			2012	
	bedrag	percentage	normportefeuille	bedrag	percentage
Aandelen	163,0	25,7%	21,0%	148,9	24,9%
Vastrentende waarden	375,6	59,2%	59,5%	345,4	57,7%
Alternatieve beleggingen	16,4	2,6%	3,5%	27,4	4,6%
Vastgoed	70,3	11,1%	15,0%	74,8	12,5%
Liquide middelen	8,8	1,4%	1,0%	1,9	0,3%
Totaal	634,1	100%	100%	598,4	100%
Waarde portefeuilles ter afdekking valutarisico's en DAA	0,1			0,5	
Totaal inclusief portefeuilles ter afdekking valutarisico's	634,5			598,9	

Rendementen

Onderstaande tabel geeft de performance weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin voor het fonds wordt belegd.

	<i>Portefeuille 2013</i>	<i>Benchmark 2013</i>
Aandelen	18,7%	19,5%
Vastrentende waarden	0,7%	0,3%
Alternatieve beleggingen	2,3%	1,1%
Vastgoed	-0,1%	0,5%
Liquide middelen	-1,1%	0,1%
Totaal inclusief DAA	5,0%	4,7%
Totaal inclusief portefeuilles ter afdekking valutarisico's	5,6%	

Afdekking renterisico

Hoewel de rentegevoeligheid van de Technische Voorziening is afgenomen sinds de introductie van de UFR rekenrente in 2012 door DNB, is renterisico nog steeds een groot risico in de pensioenbalans. Het pensioenfonds belegt in vastrentende waarden en maakt geen gebruik van renteswaps om het renterisico te beheersen.

Over 2013 is de 30-jaars swaprente gestegen met 50 basispunten van 2,23% naar 2,73%. Dit leidde tot een daling van de waarde van de vastrentende waarde portefeuille. Voor het bepalen van de waarde van de Technische Voorziening schrijft DNB een rekenrente voor die geen gebruik maakt van de actuele swaprente uit de markt maar van een 3-maands gemiddelde swaprente in combinatie met de UFR-rekenrente. De 30-jaars rekenrente is het afgelopen jaar met 0,34% gestegen waardoor de waarde van de Technische Voorziening is gedaald. Ondanks dat de marktrente meer gestegen is dan de DNB-rekenrente is de waarde van de Technische Voorziening sterker gedaald dan de waarde van de vastrentende waarde portefeuille. Hierdoor heeft de renteverandering een positief effect op de dekkingsgraad gehad.

Afdekking valutarisico

Het pensioenfonds belegt in verschillende beleggingscategorieën die in buitenlandse valuta genoteerd zijn. De belangrijkste buitenlandse valuta waarin belegd wordt, zijn: de Amerikaanse dollar, het Britse pond, de Japanse yen en de Zwitserse franc. Het valutarisico van deze valuta wordt voor een aantal beleggingscategorieën voor 75% afgedekt naar de euro. Voor de beleggingscategorieën Global high yield en obligaties in opkomende landen in harde valuta wordt het valutarisico volledig afgedekt. In 2013 hebben zich geen veranderingen voorgedaan in dit valuta afdekkingsbeleid. Gedurende 2013 werden de afgedekte buitenlandse valuta gemiddeld genomen zwakker ten opzichte van de euro. De bijdrage van de valuta afdekking aan het resultaat van de portefeuille was positief. De ontwikkeling van dit resultaat werd vooral gedreven door de ontwikkeling van de grootste buitenlandse valuta positie: de Amerikaanse dollar.

Dynamische Asset Allocatie (DAA)

2013 werd ingegaan met een overwogen positie op de categorie High Yield en op aandelen opkomende markten ten koste van Europese staatsobligaties. De overweging op High Yield is gedurende de eerste vier maanden afgebouwd vanwege de normalisatie van de risicopremie naar een niveau rond het lange termijn gemiddelde. Medio 2013, na de correctie op de aandelenmarkten, is een nieuwe overwogen positie op aandelen geïnitieerd ten koste van Europese staatsobligaties. In onze optiek was de daling op de financiële markten als gevolg van de angst voor afbouw van het ruime monetaire beleid in de Verenigde Staten overtrokken. Mede vanuit diversificatieoogpunt werd gekozen om de overweging te spreiden over Amerikaanse en Europese aandelen. Per saldo zorgde de overweging van aandelen ten koste van staatsobligaties gedurende 2013 voor outperformance. Vooral de overweging van Amerikaanse aandelen droeg hieraan bij, terwijl de overweging op aandelen uit opkomende markten juist een drukkend effect had op het resultaat.

Vastrentende waarden

Het doel van het vastrentende waarden mandaat is om een veilige basis te bieden binnen de beleggingsportefeuille en hiermee aan de nominale verplichtingen van het fonds te kunnen voldoen.

De crisis rond de eurozone staatsleningen nam in 2013 verder af. In 2013 bleef de economie van de eurozone als geheel krimpen terwijl de werkloosheid opliep tot recordniveaus. De dalende inflatie werd door de ECB steeds als zorgwekkend ervaren. De overheidfinanciën van de perifere eurozone landen lieten in 2013 weinig verbetering zien. De begrotingstekorten daalden niet en de staatsschulden namen niet af. Opmerkelijk was dat de financiële markten op verwachte positieve ontwikkelingen vooruit liepen, waardoor de risico opslag van de perifere landen in de loop van 2013 gestaag daalden, terwijl de feitelijke ontwikkelingen daar nog geen aanleiding toe gaven.

Na de sterke daling van de rente op langere looptijden in de kernlanden binnen de eurozone liep de rente in 2013 weer op. In de perifere landen daalde de rente juist. Het gewicht van deze landen in de portefeuille is aanzienlijk kleiner, waardoor het effect op het portefeuille rendement beperkt was. Achteraf was de positionering in de portefeuille te defensief en leidde tot een underperformance.

Ook in 2013 was er een grote vraag naar bedrijfsobligaties (credits). Het aanbod van nieuw papier was vrij beperkt. Dit geldt vooral voor bankpapier waar per saldo meer leningen afliepen dan er aan nieuw papier werd uitgegeven. De aanhoudende steunmaatregelen van Centrale Banken en een lage inflatie zorgden er voor dat de gemiddelde risico opslag voor credits in 2013 wederom verder afnam. De Europese kernlanden gerelateerde leningen presteerden over het algemeen het beste.

High Yield

Ondanks dat het hoge rendement voor high yield obligaties uit 2012 niet geëvenaard werd, was het rendement met 6.3% wel hoger dan voor staatsobligaties van kernlanden. Per saldo daalden de risico-opslagen waardoor, ondanks de stijgende staatsobligatie rente, toch een positief rendement genoteerd werd. Het bedrijfsleven staat er per saldo goed voor. Het aantal faillissementen is laag en de marktverwachting is dat dit voorlopig zo blijft. Daarnaast is er door de lage renteomgeving een aanhoudende vraag naar bedrijfsobligaties.

Emerging Markets Debt Hard Currency

Het totaalrendement op schuldpapier uit de opkomende landen was negatief. Het rendement op deze belegging werd negatief beïnvloed door de oplopende rente in de VS en door een stijging van de risico-opslag. De belangrijkste ontwikkeling die hieraan ten grondslag lag was de economische groei. Structurele hervormingen, een verkrappend monetair beleid en lagere grondstoffenprijzen stonden het economische herstel in de weg.

Emerging Markets Debt Local Currency

Schuldpapier uit opkomende landen in lokale valuta had te lijden onder de forse afname van de meeste valuta's. Het totaalrendement op deze categorie was fors negatief. Door de lagere economische groei, nemen de tekorten toe en daarmee ook de afhankelijkheid van buitenlands kapitaal. Dit leidt tot een toename van de bewegelijkheid op de valutamarkten.

Per saldo heeft de vastrentende waarden portefeuille met een rendement van 0,7% versus een benchmarkrendement van 0,3% een outperformance van 0,3% behaald. Voor 2014 wordt een zeer bescheiden herstel verwacht, waardoor de rendementen op vastrentende waarden bescheiden zullen blijven.

Aandelen

Ondanks een aanhoudend somber beeld in Europa als gevolg van de eurocrisis, was 2013 een goed jaar voor aandelenbeurzen. Tegen het einde van het jaar werden diverse jaarrecords gevestigd. Belangrijkste reden hiervoor was het aanhoudende ruime monetaire beleid van de verschillende centrale banken. Het beeld in de Verenigde Staten duidt op een gestaag doorzettende economische groei. In Europa lijkt de eurocrisis onder controle en zijn de vooruitzichten nu voorzichtig positief. In de opkomende markten is echter juist sprake van een afnemende groei. De Europese beurzen stegen met ruim 19%. De Amerikaanse beurs steeg in euro's gemeten met 26%. Opkomende markten daalden in euro's met ruim 6%.

Hoewel de beurzen in de breedte flink stegen, was er sprake van duidelijke voorkeuren binnen de verschillende markten. Dit kwam tot uitdrukking in het soort aandelen dat werd gekocht. Aandelen van bedrijven van lagere kwaliteit (een minder stabiele winstgroei, lagere winstmarges of een matige balanskwaliteit) deden het beter dan aandelen van hogere kwaliteit. Ook deden goedkope (waarde)aandelen het beter dan groeiaandelen.

Het waren vooral de sectoren met een blootstelling aan de Europese economie die goed presteerden, zoals telecommunicatie en cyclische consumentengoederen. Sectoren met een blootstelling aan opkomende markten en grondstoffen bleven achter, zoals basismaterialen en energie.

De totale aandelenportefeuille van het pensioenfonds is in 2013 met 18,7% gestegen versus een benchmark rendement van 19,5%.

Alternatieve beleggingen

Alternatieve beleggingen zijn beleggingen die niet direct verband houden met traditionele beleggingen zoals aandelen en obligaties. De portefeuille alternatieve beleggingen van het Pensioenfonds vallen onder de categorieën: private equity en grondstoffen

Private equity

De investeringen in niet-beursgenoteerde ondernemingen namen volgens een rapport van Private Equity International toe. De instroom van nieuw geld richting de private equity fondsen steeg naar het hoogste niveau in de afgelopen vijf jaar. Het merendeel van de nieuwe investeringen komt terecht bij de 'buy-out', 'venture capital' en 'groefondsen'. De sterke groei van nieuwe gelden richting private equity ging vooral naar de Amerikaanse fondsen. De opkomende markten lieten juist een daling zien. De uitkeringen door verkopen stegen sterk dit kwam onder andere door de hogere beurskoersen.

Onder druk van investeerders blijkt dat maatschappelijk verantwoord beleggen steeds meer op de agenda staat van de private equity fondsen. Ook blijven de kosten dalen onder druk van investeerders.

De beleggingen in private equity behaalden een positief rendement van 10% in 2013. Daarmee bleef het fonds achter bij de benchmark. Dit is conform verwachting. Door de meer conservatieve waarderingen blijven private equity fondsen in een sterk opgaande aandelenmarkt achter. De rendementen op langere termijn zijn echter beter.

Grondstoffen

Beleggingen in grondstoffen (commodities) zijn investeringen in natuurlijke materialen die gebruikt worden in productieprocessen (olie, metalen bijvoorbeeld). De markt van grondstofbeleggingen liet in 2013, net zoals in 2012, een wisselend beeld zien. Vooral macro economische ontwikkelingen hebben het rendement bepaald in 2013.

Het begin van het jaar werd gekenmerkt door onzekerheid over de financiële stabiliteit in Europa, voornamelijk door de crisis op Cyprus. Grondstoffen werden in het tweede kwartaal voornamelijk gedreven door een sterke dollar en een afremmende economische groei in China. Door goede economische vooruitzichten in de Verenigde Staten, was er angst in de markt dat de Fed zou stoppen met het opkopen van obligaties. Dit leidde ertoe dat de investeringen in grondstoffen minder waard werden. De tweede helft van 2013 werd gekenmerkt door de onrusten in het Midden-Oosten, dit zorgde voor een prijsstijging van olie. Het koude weer in de Verenigde Staten zorgde voor een prijsstijging van Natural Gas. Edelmetalen werden minder waard na de aankondiging van de Fed dat de stimuleringsmaatregelen worden afgebouwd

De grondstoffenportefeuille liet over 2013 een negatief rendement zien van -1,7% als gevolg van de marktontwikkelingen en overtrof daarmee de benchmark die uitkwam op -5,5%.

Vastgoed

Het beeld van de Nederlandse vastgoedmarkt was in 2013 weinig positief. Dit werd door een belangrijk deel veroorzaakt door de recessie in Nederland. Daarnaast zijn er ook structurele oorzaken van de afwaardering van vastgoed.

Hieronder wordt aangegeven wat in 2013 de situatie per sector was:

- Woningen: In de huurwoningenmarkt waren er in 2013 tal van ontwikkelingen. Belangrijk waren de (ver)huurdersheffing in het gereguleerde huursegment en de mogelijkheid om scheefhuurders hogere huurverhogingen in rekening te brengen. Door het stilvallen van de koopwoningmarkt was het makkelijker voor pensioenfondsen om beleggingshuurwoningen te verkrijgen. Toch waren er ook lichtpuntjes op de koopwoningmarkt. De daling van de huizenprijzen lijkt uit te bodemen en er worden weer meer woningen verkocht dan een jaar geleden.
- Winkels: de tweedeling in de winkelmarkt lijkt door te zetten. De waarde van winkels op A-locaties is relatief stabiel. Op B en C-locaties dalen de huren van winkelruimte en staat ook de waarde van de winkels onder druk. Ook de leegstand neemt in dit segment toe.
- Kantoren: de structurele overcapaciteit zorgt voor aanhoudende druk op de kantorenmarkt. De waarderingen van kantoren bleven dalen in 2013 en de leegstand is nog steeds relatief groot. Wel worden tal van initiatieven genomen om de leegstand te verminderen, zoals transformatie van kantoren naar appartementen of hotels.

Naast de positieve invloed van huuropbrengsten, werd het rendement van de portefeuille negatief beïnvloed door de waardeontwikkeling van het vastgoed. De portefeuille presteerde met -0,1% slechter dan de ROZ/IPD benchmark (0,5%).

3.9 Verantwoord beleggen

Uitgangspunten

Sinds 2008 geeft het fonds invulling aan een verantwoord beleggenbeleid. Als uitgangspunt hanteert het fonds de principes van de Global Compact van de Verenigde Naties. Deze tien principes zijn gerelateerd aan de mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie en vinden hun oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen zoals de Universele Verklaring inzake de Rechten van de Mens en de conventies van de International Labour Organisation. Het verantwoord beleggen beleid bestaat uit de volgende onderdelen en wordt uitgevoerd door Syntrus Achmea Vermogensbeheer:

- Uitsluiten van controversiële wapens;
- Engagement, aangaan van dialoog met ondernemingen;
- Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Uitsluiting

Het fonds kiest er voor om niet langer te beleggen in ondernemingen die kernwapens, chemische wapens, biologische wapens, anti-persoonsmijnen of clusterbommen produceren. De aandelenportefeuilles en vastrentende waarden portefeuilles worden in overeenstemming hiermee door Syntrus Achmea beheerd. Daarnaast wordt sinds 2012 het uitsluitingsbeleid ook toegepast op de Syntrus Achmea Global High Yield Pool en de Syntrus Achmea Geldmarkt Fonds.

Engagement

Het doel van engagement is om ondernemingen waarin het fonds belegd, aan te sporen tot beter gedrag en om aandeelhouderswaarde te creëren. Aan de hand van thema's gaat het fonds de dialoog aan met ondernemingen. In 2013 stonden twee nieuwe thema's centraal, 'Veilige arbeidsomstandigheden in de kledingsector' en 'CO'2 management in de vastgoed sector'. Daarnaast lopen er nog engagementzaken op thema's als 'Global Compact schendingen mensenrechten', 'Schaliegas en schalie olie' en 'Verantwoord ketenbeheer soja'. Ondernemingen die slecht scoren op deze thema's worden aangespoord om hun gedrag te verbeteren.

In het halfjaarverslag Verantwoord Beleggen staan de namen van ondernemingen vermeld waarmee engagement trajecten zijn opgezet. Dit verslag wordt geplaatst op de website van het fonds.

Corporate governance

Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen vormt een onderdeel van het verantwoord beleggen beleid.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het fonds is een wereldwijde aandelenbelegger en heeft er voor gekozen het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen over te dragen aan Syntrus Achmea Vermogensbeheer. Op deze wijze is het fonds in staat wereldwijd te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waarin door het fonds wordt belegd. Syntrus Achmea maakt bij het uitoefenen van het stemrecht gebruik van de stemanalyses en stemadviezen van het bureau Institutional Shareholder Services (ISS). ISS houdt rekening met de internationale geaccepteerde corporate governance codes zoals die van de OECD en International Corporate Governance Netwerk (ICGN). Daarnaast houdt ISS voor iedere afzonderlijke markt rekening met lokale wet- en regelgeving en heersende corporate governance codes.

Verantwoording stemactiviteiten

Het pensioenfonds stemde in 2013 op 644 aandeelhoudersvergaderingen, waarbij 8716 agendapunten de revue passeerden. In 2013 werd in ongeveer 9% van alle agendapunten tegen het management gestemd. Ook dit jaar ging het hier vooral om de benoeming van bestuurders van ondernemingen (niet onafhankelijk waar dit wel geëist of gewenst is) en beloningsstructuren (excessief, onvoldoende toegelicht of niet transparant genoeg). Op aandeelhoudersresoluties over milieu, sociale en governance kwesties werd ook relatief vaak (meer dan de helft van de gevallen) tegen management gestemd. Het pensioenfonds publiceert op haar website hoe zij heeft gestemd per aandeelhoudersvergadering. Tevens plaatst het pensioenfonds elk kwartaal een verslag op de website met vermelding van stemactiviteiten en actuele ontwikkelingen op het gebied van corporate governance.

Rapportage

Het fonds rapporteert elk half jaar op haar website over het gevoerde verantwoord beleggen beleid. Tevens heeft het fonds een aantal documenten op de website geplaatst zoals het verantwoord beleggen beleid, uitsluitingsbeleid en stembeleid.

Class actions

Het pensioenfonds is in 2013 samen met andere (internationale) institutionele belegger een juridische procedure gestart tegen de Royal Bank of Scotland. De Royal bank of Scotland stelde zijn financiële positie te rooskleurig voor in de periode van 2007 tot januari 2009 waardoor beleggers schade hebben geleden. Het pensioenfonds maakte in 2013 ook gebruik van class actions filing. Dit geldt met name voor juridische procedures die in Amerika zijn gevoerd. Indien de uitkomst van de juridische procedure bestaat uit een schadevergoeding, of wanneer het tot een schikking is gekomen waarbij een vergoeding is vast komen te staan, dan kunnen alle beleggers die tot de class behoren hier aanspraak op maken. De schadevergoeding wordt pro rata verdeeld over de beleggers die een claim form hebben ingediend. Hiervoor moet het pensioenfonds kenbaar maken dat zij in de betreffende onderneming belegt of belegde. Dit proces wordt automatisch gestart door de bewaarder. De opbrengsten worden automatisch bijgeschreven op de rekening van het pensioenfonds.

3.10 Vooruitzichten voor 2014

Voor 2014 is de verwachting dat de wereldwijde economische groei aantrekt en dat de inflatie laag blijft. Zeker in de eurozone bevinden de inflatiecijfers zich in een dalende trend. Het gematigde economisch herstel in de Verenigde Staten zal naar verwachting doorzetten. De Fed zal het obligatie-opkoopprogramma gedurende 2014 verder afbouwen. Europa krabbelt verder op, maar is met de op de achtergrond sluimerende schulden crisis nog wel gebaat bij nieuwe monetaire impulsen. In de opkomende landen wordt een lichte groeiversnelling verwacht ten opzichte van 2013.

Ondanks dat de Fed is gestart met de afbouw van het opkoopprogramma blijft het wereldwijde monetaire beleid ruim. In de Verenigde Staten zal de beleidsrente laag blijven en in Europa en Japan worden mogelijk nieuwe verruimende maatregelen doorgevoerd. Het aanhoudend ruime monetaire beleid kan leiden tot verder dalende risicopremies. Deze dalende risicopremies zijn naar verwachting minder sterk dan de afgelopen jaren.

De eurocrisis, een forse groeivertraging in China en de onzekerheid over het monetaire beleid zijn de grootste risico's. Ondanks dat de onrust over de muntunie in 2013 is geluwd, blijven de macro-economische verschillen in de eurozone groot en de groei per saldo laag. Beleidsmakers zullen op nationaal- en supranationaal niveau door moeten gaan met hervormingen en het op orde brengen van de overheidsfinanciën. Toenemende sociale onrust kan opnieuw leiden tot het oplaaien van de eurocrisis. Een forse groeivertraging in China heeft ook nadelige invloed op andere opkomende landen en zal de wereldwijde groei negatief beïnvloeden. De Fed is vanaf januari gestart met de afbouw van het opkoopprogramma. Indien de verbeteringen in de macro-economische data aanhouden, zal de Fed geleidelijk aan het opkoopprogramma verder afbouwen. Onverwachte wijzigingen in dit beleid, kunnen leiden tot een snelle en forse stijging van de kapitaalmarktrente in de Verenigde Staten.

Vanwege de lage effectieve renteniveaus en de sterke stijging van aandelen in 2013, zijn de rendementsverwachtingen voor de komende jaren gematigd. Waarderings technisch gaat de voorkeur nog wel steeds uit naar aandelen ten opzichte van obligaties. De renteniveaus voor zowel staatsobligaties van kernlanden als bedrijfsobligaties zijn laag waardoor lage absolute rendementen worden verwacht. Vanuit waarderingsperspectief zijn beleggingen uit opkomende landen aantrekkelijker dan beleggingen in ontwikkelde landen. Wel zijn de risico's bij de opkomende landen op korte termijn nog groot.

3.11 Risicoparagraaf

Het Financieel Toetsingskader (FTK) voor pensioenfondsen is een onderdeel van de Pensioenwet. De regelgeving van het FTK werkt de economische risico's voor pensioenfondsen verbonden aan onder meer aandelen, valuta's en rente uit. Het vertaalt deze naar vereiste reserveposities en dekkingsgraden. Hiermee worden pensioenfondsen gedwongen te overwegen welk totaal risiconiveau ze kunnen of willen accepteren. Het fonds zet, binnen de kaders van het geformuleerde risicobeleid, in op maximalisatie van het rendement op het vermogen.

De belangrijkste risico's zijn:

Marktrisico

Verschuiven van risico's kunnen elkaar versterken of werken juist diversifiërend. Om die reden wordt het risico van marktwaardebewegingen op totaalniveau getoetst.

Beheersmaatregelen:

- Gewenste risico's worden meegenomen in een ALM studie. Het betreft de risico's waarbij gekozen wordt op basis van risico/rendement verwachtingen. Dit geldt niet voor 'ongewenste' risico's. Tot die laatste behoren liquiditeitsrisico, concentratierisico en tegenpartijrisico.
- Bij Sturen op Risico wordt op basis van het dekkingsgraadirisico en tracking error beoordeeld of het risico van het fonds binnen de bandbreedtes beweegt.

Renterisico

Een pensioenfonds loopt renterisico doordat de waarde van de verplichtingen van het fonds anders op renteveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen.

Beheersmaatregelen:

- Het renterisico wordt niet afgedekt.

Inflatierisico

Een pensioenfonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de geïndexeerde pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Het (gedeeltelijk) streven naar een reëel pensioen geeft een risico dat de verandering van de pensioenvoorzieningen als gevolg van inflatie niet gecompenseerd worden door een waardeverandering van de beleggingen.

Beheersmaatregelen:

- De indexatie-ambitie wordt in de ALM getoetst.
- De kans op indexatie wordt inzichtelijk gemaakt in de risicorapportage

Valutarisico

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro.

Beheersmaatregelen:

- Op basis van het risicoprofiel wordt het valutarisico (gedeeltelijk) afgedekt

Aandelenrisico

Het risico op een daling van de marktwaarde van aandelen en zakelijke waarden.

Beheersmaatregelen:

- In de ALM wordt de gewenste allocatie naar aandelen en zakelijke waarden bepaald aan de hand van het risicoprofiel.
- In de portefeuille constructie wordt het gewenste aandelenrisico omgezet in een feitelijke portefeuille.
- Door middel van de risicorapportage wordt het aandelenrisico inzichtelijk gemaakt en waar nodig bijgestuurd.

Kredietrisico

Het risico dat een verlies optreedt als een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt.

Beheersmaatregelen

- In de portefeuille constructie wordt op basis van risicomaten een allocatie naar vastrentende waarden bepaald.
- Binnen de beleggingsportefeuilles worden limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren, hiermee wordt de spreiding over kredietnemers gewaarborgd.

Liquiditeitsrisico

Het risico dat een fonds niet op korte termijn aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen.

Beheersmaatregelen

- Liquiditeitsrisico wordt bewaakt met behulp van stress tests. Deze geven inzicht in de mate waarin de portefeuille over voldoende liquiditeit beschikt om marktschokken op te vangen. Indien het pensioenfonds niet slaagt voor de stress test volgt advies naar de klant en neemt het bestuur maatregelen.

Concentratierisico

Door gebrekkige spreiding kan concentratierisico ontstaan waarbij verliezen optreden doordat een te grote gevoeligheid bestaat naar één regio, sector of marktpartij.

Beheersmaatregelen

- Concentraties worden periodiek weergegeven in de risicorapportage. Op basis van analyses wordt beoordeeld of deze acceptabel zijn of dat deze teruggebracht moeten worden.

Tegenpartijrisico

Bij het aangaan van transacties met externe partijen (o.a. derivatenposities en het gebruik van securities lending) wordt exposure opgebouwd bij tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden.

Beheersmaatregelen

- Bij het aangaan van nieuwe derivatentransacties wordt de tegenpartij getoetst op kredietwaardigheid, bestaande exposure en aan de hand van de gehanteerde watchlist.
- Iedere tegenpartij mag – afhankelijk van de kredietwaardigheid – slechts een bepaald percentage van het totaal uitmaken.
- De kwaliteit van het onderpand wordt vooraf vastgelegd en voortdurend gemonitord.

Actief risico

Met actief risico wordt bedoeld de mate waarin de daadwerkelijke performance afwijkt van de strategische benchmark

Beheersmaatregelen

- Voor actief beheerde mandaten worden limieten op maximale tracking error gehanteerd. Daarmee wordt de afwijking ten opzichte van de benchmark gelimiteerd.

Z-score

Op 24 april 1998 is de 'Vrijstellingsregeling Wet Bedrijfspensioenfondsen' officieel in werking getreden. Deze regeling is uitgevaardigd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en heeft als belangrijkste doel ondernemingen vrijstelling te verlenen van de verplichtstelling van deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds indien de beleggingsperformance van het fonds ontoereikend is. Op basis van artikel 5 lid 1a Vrijstellingsregeling moet vrijstelling worden verleend als uit de performancetoets blijkt dat het feitelijk behaalde beleggingsrendement van het bedrijfspensioenfonds in negatieve zin afwijkt van het rendement van de door het fonds vastgestelde normportefeuille. Volgens de vrijstellingsregeling zal de performancetoets worden toegepast over de periode 2009 tot en met 2013. Indien de uitkomst van de performancetoets lager valt dan 0, kan een deelnemer binnen het verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfonds een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname. Over 2013 is een Z-score behaald van 0,14 positief. De performancetoets over de periode 2009 tot en met 2013 bedraagt 1,55. Daarmee blijft de performancetoets ruimschoots boven het vereiste minimum.

3.12 Kosten uitvoering Vermogensbeheer

In april 2011 bracht de Autoriteit Financiële Markten (AFM) het rapport "Kosten pensioenfondsen verdienen meer aandacht" uit. Hierin wordt gepleit voor een helder en transparant inzicht in de kosten die pensioenfondsen maken. In deze rapportage is onder andere aandacht voor kosten op het gebied van vermogensbeheer.

De Pensioenfederatie heeft dit concreet gemaakt in november 2011 in de vorm van 'aanbevelingen over het afleggen van verantwoording over de kosten'. In dit jaarverslag over 2012 zijn deze aanbevelingen gevolgd. Vanaf 2012 worden de gemaakte kosten, zoals hieronder opgenomen ook aan de toezichthouder (DNB) gerapporteerd.

De kosten van fiduciar management en vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de volgende kosten componenten:

x € 1.000

Kosten per beleggingscategorie	Beheerkosten	performance gerelateerde kosten	Transactie- kosten	Totaal
Vastgoed	417		1	418
Aandelen	69		51	120
Private equity	119	48		167
Vastrentende waarden	648		347	995
Commodities	28			28
Overige beleggingen			<u>3</u>	<u>3</u>
Totale kosten excl kosten overlay	1.281	48	402	1.731
Kosten overlay			<u>33</u>	<u>33</u>
Totale kosten incl kosten overlay	1.281	48	435	1.764
Overige vermogensbeheerkosten				
Kosten vermogensbeheer en				
bestuursbureau	359			359
Kosten fiduciair beheer	92			92
Bewaarloon	45			45
Overige kosten	<u>29</u>			<u>29</u>
Totale overige vermogensbeheerkosten	525			525
Totale kosten vermogensbeheer				2.289

De kosten van bewaarloon betreffen de kosten van het in bewaargeving van effecten bij de custodian en de kosten voor het aanhouden van bankrekeningen.

Overige kosten zijn de kosten die zijn gemaakt voor het verantwoord beleggen beleid. Hieronder valt corporate governance, screening en uitsluiting van posities op basis van dit beleid.

De transactiekosten zijn de kosten die gemaakt worden om de effectentransactie tot stand te brengen en uit te voeren. Deze kosten zijn veelal op basis van een schatting tot stand gekomen, omdat er bijvoorbeeld bij transacties in de categorie vastrentende waarden niet separaat kosten in rekening worden gebracht, maar deze zich uiten in het verschil tussen de bied- en laat-spread. Daarnaast is het bij participatie in beleggingsfondsen niet exact te bepalen welke kosten zijn gemaakt, daarvoor is een schatting gemaakt van de 'turn-over' in de portefeuille en op basis van gemiddelde transactiekosten in de markt zijn de kosten bij benadering bepaald.

De totale kosten over 2013 bedragen € 2.289.265. Uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen zijn de kosten 0,37%. Hiervan zijn de geschatte transactiekosten 0,07% van het gemiddeld belegd vermogen.

De kosten in voorgaande tabel omvatten naast de kosten, zoals gerapporteerd in de jaarrekening ook een uitsplitsing 'onzichtbare kosten' voor beheer van onderliggende beleggingsfondsen, waarvan kosten zijn verwerkt in het beleggingsrendement en de schatting van kosten van de individuele transacties. In de jaarrekening worden alleen (directe) kosten getoond die het fonds op factuurbasis betaalt aan de tegenpartijen, waardoor deze cijfers niet aansluiten. Het doel van deze tabel is om extra inzicht te verschaffen in lijn met het rapport van de AFM en de Pensioenfederatie.

4 Pensioenregeling

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling van het fonds. Daarnaast komen de wijzigingen in statuten en reglementen waartoe in 2013 besloten is.

4.2 De pensioenregeling

Het fonds kent twee pensioenregelingen: een pensioenregeling voor deelnemers geboren na 1949 en een pensioenregeling voor deelnemers geboren voor 1950. Per 1 januari 2013 is de pensioenregeling voor deelnemers geboren na 1949 gewijzigd.

De pensioenleeftijd is verhoogd van 65 jaar naar 67 jaar. Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen is verlaagd (van 2,05% naar 1,9%) evenals het opbouwpercentage voor het partnerpensioen (van 1,435% naar 1,33%). De pensioenpremie is verhoogd van 25,5% naar 27,0%. De verhoging van de pensioenpremie met 1,5% komt voor rekening van werkgevers.

Tot 1 januari 2013 waren de pensioenregeling voor deelnemers geboren na 1949 en de pensioenregeling voor deelnemers geboren voor 1950 opgenomen in één pensioenreglement. Vanwege de overzichtelijkheid worden vanaf 1 januari 2013 met twee pensioenreglementen gehanteerd.

In deze paragraaf worden allereerst de belangrijkste algemene kenmerken van beide pensioenregelingen toegelicht. Daarna volgt een toelichting op de belangrijkste specifieke kenmerken per regeling.

Algemene kenmerken

Pensioensysteem

Het pensioensysteem is een middelloonregeling.

Toetredingsleeftijd

Een werknemer die in dienst is bij een werkgever die is aangesloten bij het fonds, neemt verplicht deel aan de pensioenregeling. De deelname gaat in op de eerste dag van de maand waarin de werknemer 20 jaar wordt.

Franchise

De franchise is een bedrag dat het bestuur jaarlijks voor het daarop volgende kalenderjaar vaststelt. De franchise wordt in beginsel jaarlijks geïndexeerd op basis van de ontwikkeling van de lonen in de CAO voor de Tandtechniek.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het pensioengevend loon verminderd met de franchise.

Wezenpensioen

Het wezenpensioen bedraagt voor elk kind 20% van het partnerpensioen.

ANW-pensioen

De nabestaande van een deelnemer heeft in aanvulling op het partnerpensioen recht op een ANW-pensioen, indien hij/zij geboren is in of na 1950 én geen ongehuwd kind dan wel een niet als partner geregistreerd kind onder de 18 jaar heeft en niet voor ten minste 45% arbeidsongeschikt is. De hoogte van het ANW-pensioen bedraagt € 7.200,- (met ingang van 1 april 2013). De nabestaande van een parttime deelnemer krijgt een uitkering naar rato van het parttime percentage.

Regeling deelnemers geboren na 1949

Pensioenleeftijd (ouderdompensioen)

De pensioenleeftijd is 67 jaar.

Franchise

De franchise voor 2013 bedraagt € 10.940, -.

Opbouwpercentage ouderdompensioen

Per jaar bouwt de deelnemer 1,9% van de pensioengrondslag op aan pensioen.

Partnerpensioen

Het jaarlijks partnerpensioen bedraagt 1,33% van de pensioengrondslag.

Pensioengevend loon

Het pensioengevend loon is het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen, met uitzondering van:

- uitkeringen en verstrekking op grond van de WAO, WIA, WW en door de werkgever verstrekte aanvullingen daarop;
- het genot van een door de werkgever beschikbaar gestelde auto;
- de uitkering van het levenslooptegoed.

Uitruilmogelijkheden

De (gewezen) deelnemer heeft het recht om - bij beëindiging van de deelneming en op de pensioneringsdatum - een deel van het ouderdompensioen uit te ruilen in (een hoger) partnerpensioen. Op de pensioneringsdatum heeft de (gewezen) deelnemer het recht zijn partnerpensioen geheel of gedeeltelijk om te ruilen in een hoger ouderdompensioen. Daarnaast kan de (gewezen) deelnemer het ouderdompensioen eerder laten ingaan of variëren in de hoogte daarvan.

Overgangsmatregelen

Deelnemers geboren tussen 1950 en 1985, die onafgebroken deelnemer waren sinds 31 december 2005, krijgen onder voorwaarden een verhoging van de aanspraak ouderdompensioen en partnerpensioen over verleden diensttijd. Deze aanspraak geldt tot aan het niveau van de fiscale regelgeving. De in te kopen aanspraak is gemaximeerd. De inkoop vindt tijdsevenredig plaats tot en met 31 december 2020 óf tot de eerder gelegen pensioneringsdatum.

Tot en met 2012 opgebouwde pensioenaanspraken

De tot en met 31 december 2012 opgebouwde aanspraken op ouderdompensioen, partnerpensioen en wezenpensioen blijven per die datum vastgesteld overeenkomstig het pensioenreglement zoals dat op 31 december 2012 van kracht was, op voorwaarde dat het ouderdompensioen niet eerder kan ingaan dan bij het bereiken van de 60-jarige leeftijd.

Uitstelmogelijkheden

De (gewezen) deelnemer heeft het recht het ouderdompensioen later te laten ingaan dan bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd. Uitstel van de ingangsdatum van het ouderdompensioen is uiterlijk mogelijk tot het bereiken van de 67-jarige leeftijd. De (gewezen) deelnemer kan de ingang van het ouderdompensioen na het bereiken van de 65-jarige leeftijd alleen uitstellen als en zolang in dienstbetrekking wordt doorgewerkt.

Regeling deelnemers geboren vóór 1950

Pensioenleeftijd (prepensioen)

De pensioenleeftijd is 60 jaar.

Pensioenleeftijd (ouderdompensioen)

De pensioenleeftijd is 65 jaar.

Franchise

De franchise voor 2013 bedraagt € 15.468, -.

Opbouwpercentage ouderdompensioen

Per jaar wordt 2,00% van de pensioengrondslag opgebouwd aan pensioen.

Opbouwpercentage prepensioen

Het opbouwpercentage prepensioen bedraagt 2,25% van het pensioengevend loon.

Partnerpensioen

Het jaarlijks partnerpensioen bedraagt 1,4% van de pensioengrondslag.

Pensioengevend loon

Het pensioengevend loon is het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen, met uitzondering van:

- uitkeringen en verstrekking op grond van de WAO, WIA, WW en door de werkgever verstrekte aanvullingen daarop;
- het genot van een door de werkgever beschikbaar gestelde auto;
- het loon over de periode vanaf de eerste dag van de maand waarin de deelnemer 65 jaar wordt.

Prepensioen

Het prepensioen is gelijk aan de som van de jaarlijks vastgestelde pensioengevende lonen (inclusief eventueel verleende toeslagen) vermenigvuldigd met het opbouwpercentage.

Uitruilmogelijkheden

De (gewezen) deelnemer kan op pensioneringsdatum zijn ouderdompensioen uitruilen in een hoger prepensioen en andersom. De (gewezen) deelnemer kan zijn prepensioen eerder of later laten ingaan dan op de pensioenrichtdatum. Het prepensioen kan niet eerder ingaan dan bij het bereiken van de 55-jarige leeftijd.

Op de pensioneringsdatum heeft de (gewezen) deelnemer het recht zijn partnerpensioen geheel of gedeeltelijk om te ruilen in een hoger ouderdompensioen; Bij einde deelneming en op de pensioneringsdatum heeft de (gewezen) deelnemer het recht een deel van zijn ouderdompensioen uit te ruilen in een hoger partnerpensioen. De (gewezen) deelnemer heeft niet de mogelijkheid zijn ouderdompensioen te vervroegen.

4.3 Wijzigingen verplichtstelling, statuten en reglementen

Het bestuur heeft in 2013 besloten om de statuten van het fonds te wijzigen. De gewijzigde statuten zijn met het verlijden van de notariële akte op 8 januari 2014 van kracht. In 2013 heeft het bestuur besloten om het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement te wijzigen. Tevens is op verzoek van cao-partijen in de Tandtechniek de verplichtstellingsbeschikking van het fonds aangepast. Ook werknemers in de leeftijdscategorie 65 jaar tot en met 67 jaar vallen nu onder de verplichtstelling.

Verplichtstelling van de deelneming in het Pensioenfonds voor de Tandtechniek

De Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid heeft bij besluit van 30 juni 1967, Directoraat-Generaal voor Sociale Voorzieningen, Directie Sociale Verzekering, Afdeling P. en S., nr. 63111, met ingang van 1 juli 1967 de deelneming in het Pensioenfonds voor de Tandtechniek verplicht gesteld.

Dit besluit is diverse malen gewijzigd, voor het laatst bij besluit van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 19 november 2013, Stcrt. 22 november 2013, nr. 32988. Met inachtneming van bedoelde wijzigingen luidt de verplichtstelling als volgt.

De deelneming in de Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek is verplicht gesteld voor de werknemers vanaf de eerste dag van de maand, waarin de 20-jarige leeftijd wordt bereikt. Voor werknemers die geboren zijn voor 1 januari 1950 is de deelneming verplicht gesteld tot de eerste dag van de maand, waarin de 65-jarige leeftijd wordt bereikt. Voor werknemers die geboren zijn na 31 december 1949 is de deelneming verplicht gesteld tot de eerste dag van de maand, waarin de 67-jarige leeftijd wordt bereikt. De verplichtstelling geldt niet voor de directeur van een naamloze vennootschap of van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid.

Statuten

De onderstaande wijzigingen zijn per 8 januari 2014 ingegaan.

- Door de wijziging van het werknemersbegrip in de verplichtstelling diende ook het werknemersbegrip in de statuten te worden aangepast. Als gevolg hiervan wijzigden artikel 5 en 11.

Uitvoeringsreglement

- Naar aanleiding van het onderzoek van DNB naar het beheer van de VPL-gelden, besloot het bestuur om in het uitvoeringsreglement expliciet vast te leggen welk deel van de pensioenpremie bestemd is voor de pensioenpremie en welk deel voor de VPL-overgangsregeling. Indien de premie voor de inkoop van de VPL-overgangsregeling hoger is dan benodigd, dan heeft het fonds geen verplichting tot terugstorting van het surplus. In verband met dit bestuursbesluit wijzigden artikel 3 en artikel 19. De wijziging is per 1 mei 2013 van kracht.
- Het bestuur besloot om de omschrijving van het toeslagenbeleid in de pensioenreglementen en het uitvoeringsreglement tekstueel overeen te laten komen. Hierdoor wijzigde artikel 14. Deze wijziging is per 1 januari 2014 van kracht.

Pensioenreglement

- In verband met de wetwijzigingen met betrekking tot de opname van het levenslooptegoed werd artikel 1 van beide pensioenreglementen gewijzigd. De wijziging is sinds 1 januari 2013 van kracht.
- Cao-partijen hebben besloten om per 1 april 2013 de hoogte van het ANW-pensioen (voor de nog toe te kennen ANW-pensioenen) met 7% te verlagen van € 7.740,- naar € 7.200,-. Als gevolg van dit besluit wijzigden artikel 15 van het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1949 en artikel 16 van het pensioenreglement voor deelnemers geboren voor 1950. De wijziging is per 1 april 2013 van kracht.
- Naar aanleiding van het onderzoek van DNB naar het beheer van de VPL-gelden, besloot het bestuur om in het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1949 expliciet vast te leggen welk deel van de pensioenpremie bestemd is voor de pensioenpremie en welk deel voor de VPL-overgangsregeling. In verband met dit bestuursbesluit wijzigde artikel 16. De wijziging is per 1 mei 2013 van kracht.
- In het pensioenreglement zijn de nieuwe uitruil- en afkoopfactoren opgenomen. Hierdoor wijzigden het artikel 31 tot en met

33 en artikel 36 tot en met 40 van het pensioenreglement voor deelnemers geboren voor 1950. Van het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1949 wijzigden het artikel 30 tot en met 32 en artikel 35 tot en met 38. De wijzigingen zijn per 1 januari 2014 van kracht.

- Het bestuur besloot om de omschrijving van het toeslagenbeleid in de pensioenreglementen en het uitvoeringsreglement tekstueel overeen te laten komen. Hierdoor wijzigde artikel 33 van het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1949 en artikel 34 van het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1950. Deze wijziging is per 1 januari 2014 van kracht.
- In verband met het uitbreiden van de flexibiliseringmogelijkheden wijzigden de artikelen 3, 36, 37, 38 en 40 van het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1949. Van het pensioenreglement voor deelnemers geboren na 1950 wijzigden artikel 3 en artikel 40. De wijzigingen zijn per 1 januari 2014 van kracht.

4.4 Slotopmerkingen

In hoofdstuk 7 publiceren wij de jaarrekening met de financiële gegevens over het boekjaar 2013.

Tot slot bedanken wij iedereen die in het verslagjaar heeft bijgedragen aan het goed functioneren van de stichting.

De Meern, XXXX juni 2014.

Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek,

P.C.M. Duijndam, secretaris

M. Steffens, bestuurslid

W.B. Jagt

A.M. Hoekstra

C.M.A. van Riet

H. Roeten

P.H.W.M. Peters

5 Verantwoordingsorgaan

5.1 Oordeel 2013

5.1.1 Algemeen

Het verantwoordingsorgaan van het fonds is met ingang van 1 januari 2008 ingesteld. Op basis van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance) van de Stichting van de Arbeid heeft het bestuur de werkwijze van het verantwoordingsorgaan in een reglement vastgelegd. Er zijn afspraken gemaakt over welke informatie het verantwoordingsorgaan ontvangt, de frequentie van het overleg met het bestuur en de te behandelen onderwerpen.

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Tevens legt het bestuur verantwoording af over de naleving van de Principes voor goed pensioenfondsbestuur zoals vastgesteld door de Stichting van de Arbeid op 16 december 2005.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, alsmede over beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan legt zijn oordeel ten minste één maal per jaar schriftelijk vast. Dit oordeel wordt, samen met de reactie van het bestuur daarop, bij voorkeur opgenomen in het jaarverslag waar het oordeel betrekking op heeft, dan wel uiterlijk in het eerstvolgende jaarverslag, en wordt op korte termijn geplaatst op de website van het fonds.

Het verantwoordingsorgaan heeft een adviesrecht ten aanzien van:

- het vaststellen en wijzigen van de vergoedingsregeling voor bestuursleden;
- het wijzigen van het beleid ten aanzien van het verantwoordingsorgaan;
- de vorm, inrichting en samenstelling van het interne toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid.

Het verantwoordingsorgaan heeft in het kader van haar taakuitoefening kennis genomen van de statuten en reglementen, de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (2013), diverse nota's betreffende het beleggingsbeleid in 2013, de nota's inzake toeslagverlening en premie- en franchisevaststelling, het crisisplan en de notulen van de bestuursvergaderingen uit 2013. Tevens heeft het verantwoordingsorgaan in het kader van haar taakuitoefening kennis genomen van het jaarverslag en de jaarrekening 2013.

Het verantwoordingsorgaan heeft geen gebruik gemaakt van haar recht op overleg met de externe actuaaris en de externe accountant.

5.1.2 Bevindingen

Op 3 juni 2014 is het verantwoordingsorgaan bijeen geweest om een oordeel te vormen over het bestuursbeleid in 2013. Het verantwoordingsorgaan heeft de volgende bevindingen:

Wet- en regelgeving, (wijzigingen van) statuten en reglementen

Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur zich op een correcte wijze houdt aan de geldende wet- en regelgeving, de reglementen en statuten van het fonds. Het verantwoordingsorgaan constateert dat de wijzigingen van de statuten en reglementen tijdig en juist zijn doorgevoerd en dat de communicatie over deze wijzigingen tijdig en correct heeft plaatsgevonden.

Premiebeleid en financiële positie

Toeslagbeleid

Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur consequent omgaat met het toeslagenbeleid van het fonds. Het verantwoordingsorgaan constateert dat mede door de lage rente de hoogte van de (toekomstige) toeslagverlening laag zal blijven en mogelijk nihil zal zijn. Het verantwoordingsorgaan constateert dat het bestuur een weloverwogen keuze, heeft gemaakt om geen toeslag te verlenen.

Beleggingsbeleid (inclusief Corporate Governance en Verantwoord Beleggen)

Het verantwoordingsorgaan is van oordeel dat het beleggingsbeleid van het bestuur goed en consequent is uitgevoerd.

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat in 2013 het rendement op de beleggingsportefeuille % bedraagt (in 2012: 10,5%).

Het verantwoordingsorgaan spreekt zijn waardering uit voor het door het bestuur gevoerde beleid inzake verantwoord beleggen. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur via het beleid inzake verantwoord beleggen zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid als pensioenfonds serieus neemt. Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat ondermeer de verslagen over het verantwoord beleggen worden gepubliceerd op de website van het fonds. Het verantwoordingsorgaan vindt dit een goede ontwikkeling.

Goed Pensioenfondsbestuur

Visitatiecommissie

Risicobeleid

5.1.3 Oordeel

Op grond van het voorgaande komt het verantwoordingsorgaan tot het volgende oordeel.

Het verantwoordingsorgaan van de Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek is van oordeel dat:

5.1.4 Aanbevelingen

Het verantwoordingsorgaan doet de volgende aanbevelingen:

De Meern, 3 juni 2014

Namens het verantwoordingsorgaan van de Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek,

G.B.T. Stroot

5.2 Reactie bestuur

Tijdens een gezamenlijke vergadering met het verantwoordingsorgaan op 11 juni 2014 heeft het bestuur van het fonds kennis genomen van de bevindingen van het verantwoordingsorgaan over het handelen van het bestuur in 2013 en van de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan. **TEKST NOG IN TE VOEGEN**

6 Deelnemersraad

6.1 Inleiding

De deelnemersraad heeft in 2013 viermaal vergaderd en heeft tweemaal gezamenlijk vergaderd met het bestuur van het fonds. De deelnemersraad heeft het bestuur over een groot aantal onderwerpen geadviseerd en heeft in het verslagjaar diverse malen met het bestuur van gedachten gewisseld over zaken die nu en in de toekomst van belang (kunnen) zijn voor deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers.

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de belangrijkste onderwerpen die in 2013 aan de orde zijn gekomen.

6.2 Verslag

6.2.1 Jaarverslag 2012

De deelnemersraad heeft het jaarverslag van het fonds over het boekjaar 2012 in de vergadering van 5 juni 2013 besproken. De deelnemersraad heeft het bestuur geadviseerd het jaarverslag 2012 goed te keuren en vast te stellen.

6.2.2 Toeslagverlening

Het adviseren over de hoogte van de jaarlijkse toeslagverlening is een belangrijk onderwerp voor de deelnemersraad. Gezien de moeilijke financiële situatie waarin het fonds nog steeds verkeert, heeft de deelnemersraad het bestuur in 2013 positief geadviseerd over het voorgenomen besluit om per 1 januari 2014 geen toeslag te verlenen aan deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers.

De deelnemersraad heeft in het verslagjaar wederom zijn zorg uitgesproken over de indexatieachterstand die de (gewezen) deelnemers en gepensioneerden in de loop der jaren hebben opgelopen. De deelnemersraad heeft er bij het bestuur van het fonds op aangedrongen om op het overzicht over het verloop van de indexatie vanaf het jaar 2002 (welke op de website is gepubliceerd) de verlaging van 7% te vermelden.

6.2.3 Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)

De ABTN beschrijft de financiële opzet van het fonds en de grondslagen waarop deze berust. De deelnemersraad heeft kennisgenomen van de belangrijkste wijzigingen en toevoegingen (zowel inhoudelijk als tekstueel) in de ABTN 2013. De belangrijkste wijzigingen betroffen het opnemen van de gewijzigde benoemingsprocedure voor het bestuur, de uitbreiding van het aantal commissies en van de per 1 januari 2013 van kracht zijnde pensioenregelingen. Daarnaast zijn ook de bestuursbesluiten ten aanzien van het premiebeleid, de verhoging van de kostenopslag in de premie, en de overstap naar de nieuwe AG-prognose tafel 2012-2062 en de nieuwe ervaringssterfte in de ABTN verwerkt, evenals het bestuursbesluit om de kostendekkendheid van de VPL-regeling en de reguliere pensioenregeling voortaan gesplitst op te nemen in de ABTN.

De deelnemersraad heeft het bestuur geadviseerd om de ABTN 2013, inclusief de bijlagen, goed te keuren en vast te stellen.

6.2.4 Beleggingen

Gedurende het jaar wordt de deelnemersraad op de hoogte gehouden van de financiële positie van het fonds. Ook in het verslagjaar 2013 vormden de kwartaalrapportages over beleggingen en de dekkingsgraad van het fonds een vast agendapunt.

De verklaring beleggingsbeginselen 2013 (bijlage bij de ABTN) is op enkele punten tekstueel geactualiseerd. Tevens is een nieuwe bijlage "Selectie- en monitoringsproces externe vermogensbeheerders" aan de ABTN toegevoegd.

6.2.5 Goed pensioenfondsbestuur

In het verslagjaar heeft de deelnemersraad kennis genomen van de diverse communicatie-uitingen van het fonds. De deelnemersraad heeft zich verschillende malen kritisch uitgelaten over de, naar het oordeel van de deelnemersraad, te optimistische toonzetting van de door het fonds verstuurd nieuwsbrieven. De deelnemersraad heeft de wens geuit om in een vroegtijdig stadium bij de communicatie van het fonds betrokken te worden. De deelnemersraad heeft het bestuur daarom verzocht om een of meerdere leden van de deelnemersraad op te nemen in de communicatieadviescommissie. Het bestuur heeft dit verzoek niet gehonoreerd; het bestuur stelt zich op het standpunt dat het voor een adviserend orgaan als de deelnemersraad principieel onjuist is om deel te nemen aan een beleidsvoorbereidende bestuurlijke commissie. De deelnemersraad moet het beleid van het bestuur, vanuit een onafhankelijke positie, kritisch kunnen volgen. Deze onafhankelijke positie komt, naar mening van het bestuur, in gevaar als de deelnemersraad onderdeel van het beleidsvoorbereidende proces wordt. Bestuur en deelnemersraad hebben afgesproken dat elke gezamenlijke vergadering van deelnemersraad en bestuur het onderwerp communicatie wordt geagendeerd.

De deelnemersraad heeft kennis genomen van het communicatiebeleidsplan 2014-2016 en van het communicatiejaarplan 2014 van het fonds.

De deelnemersraad heeft kennis genomen van de wijzigingen in het transparantiedocument van het fonds. De wijzigingen betroffen de benoemings- en ontslagprocedure van het bestuur, gewijzigde naamgeving van organisaties betrokken bij het fonds. Tevens is de begrippenlijst behorende bij het transparantiedocument bijgewerkt.

De deelnemersraad heeft kennis genomen van het rapport van de visitatiecommissie. De deelnemersraad heeft geconstateerd dat bepaalde bevindingen van de visitatiecommissie niet correct zijn. De deelnemersraad heeft daarop zijn zorg over de kwaliteit van de rapportage besproken met het bestuur. De deelnemersraad heeft kennis genomen van de reactie van het bestuur op het rapport van de visitatiecommissie. De deelnemersraad betreurt het dat het bestuur niet schriftelijk inhoudelijk is ingegaan op het rapport van de visitatiecommissie. De notitie die naar aanleiding van het visitatierapport door het bestuur is opgesteld, is de deelnemersraad ter hand gesteld.

Het bestuur heeft de deelnemersraad laten weten dat zij jaarlijks een zelfevaluatie houdt. Het bestuur zal het verslag van deze zelfevaluatie aan de deelnemersraad sturen.

6.2.6 Statuten en reglementen

De deelnemersraad heeft het bestuur in 2013 positief geadviseerd over de voorgenomen besluiten om wijzigingen in de statuten en in het uitvoerings- en pensioenreglement van het fonds door te voeren. Deze wijzigingen staan beschreven in paragraaf 4.3 van het jaarverslag.

6.2.7 Herstelplan

Het bestuur heeft in 2009 een geïntegreerd herstelplan voor het fonds opgesteld voor zowel de korte als de lange termijn. Dit herstelplan is nodig om de financiële positie en de dekkingsgraad van het fonds op termijn op het vereiste niveau te krijgen. Ook in 2013 heeft de deelnemersraad zich regelmatig laten informeren over de ontwikkeling van de dekkingsgraad en over de stand van zaken met betrekking tot de voortgang van het herstelplan.

Uit de evaluatie van het herstelplan in februari 2014, is gebleken dat een tweede verlaging van de pensioenen noodzakelijk is om de dekkingsgraad van het fonds per 31 december 2013 op de minimum vereiste dekkingsgraad te brengen. Het bestuur is daarom voornemens om per 1 april 2014 met 2% te verlagen.

De deelnemersraad heeft over dit voorgenomen besluit een negatief advies gegeven. De deelnemersraad is van mening dat de herstellpremie die door werkgevers wordt betaald, structureel moet zijn tot het moment dat de dekkingsgraad een niveau heeft bereikt waarop er weer geïndexeerd kan worden. Mocht door omstandigheden voor komen dat de dekkingsgraad onder het vereiste niveau komt, dan wordt de herstellpremie weer opnieuw gegeven.

6.2.8 Wet versterking bestuur pensioenfondsen

De deelnemersraad heeft in het verslagjaar kennis genomen van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. De deelnemersraad heeft zich laten informeren over de gevolgen die deze wet heeft voor het huidige bestuurs- en governance model van het fonds. De deelnemersraad heeft het bestuur verzocht om de deelnemersraad te betrekken bij hun keuze voor een nieuw bestuursmodel. De deelnemersraad heeft kennis genomen van de keuze van het bestuur voor het aangepaste paritaire model. Het overleg tussen bestuur, deelnemersraad en verantwoordingsorgaan over de inrichting van het aangepaste paritaire model zal begin 2014 plaatsvinden. Ook hier betreurt de deelnemersraad dat het niet in een eerder stadium in de besluitvorming is betrokken.

De leden van de deelnemersraad hebben besloten om het lidmaatschap van de deelnemersraad te handhaven tot het moment waarop de deelnemersraad als orgaan van het fonds, officieel ophoudt te bestaan.

6.2.9 Interne aangelegenheden

In het verslagjaar heeft de deelnemersraad de heer Stroot verkozen als voorzitter en de heer Pijffers is verkozen als plaatsvervangend voorzitter van de deelnemersraad. In juni heeft de heer Pijffers zijn lidmaatschap van de deelnemersraad beëindigd. De deelnemersraad heeft vervolgens de heer Silvius verkozen als plaatsvervangend voorzitter. De deelnemersraad dankt de heer Pijffers voor zijn inzet voor en betrokkenheid bij de deelnemersraad.

De deelnemersraad heeft samen met het bestuur en de cao-commissie deelgenomen aan een studieochtend die in het teken stond van het nFTK.

De Meern, 3 juni 2014

G.B.T. Stroot,
Voorzitter

7 Jaarrekening

In dit hoofdstuk presenteert het bestuur van de Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek statutair gevestigd te Utrecht de jaarrekening over boekjaar 2013 eindigend op 31 december 2013. In hoofdstuk 8 Overige gegevens volgen de verklaringen van de certificerende actuaire en van de onafhankelijke accountant van het pensioenfonds.

De in dit hoofdstuk vermelde bedragen zijn in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

7.1 Balans per 31 december

<i>(x € 1.000)</i>	Toelichting *)	2013 EUR	2012 EUR
Activa			
Vastgoedbeleggingen		71.161	75.125
Aandelen		166.660	148.945
Vastrentende waarden		366.913	345.402
Derivaten		705	1.800
Overige beleggingen		29.188	27.660
Beleggingen voor risico fonds	7.5.1	<u>634.627</u>	<u>598.932</u>
Vorderingen en overlopende activa	7.5.2	2.476	4.380
Overige activa	7.5.3	<u>1.499</u>	<u>1.287</u>
		638.602	604.599
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	7.5.4	24.628	-41.262
Technische voorziening voor risico fonds		612.979	645.314
Technische voorzieningen	7.5.5	<u>612.979</u>	<u>645.314</u>
Overige schulden en overlopende passiva	7.5.6	<u>995</u>	<u>547</u>
		638.602	604.599
*) De nummering verwijst naar de toelichting			
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)	7.5.7	%	%
Nominaal		104,0	93,6

7.2 Staat van baten en lasten

<i>(x € 1.000)</i>	Toelichting	2013	2012
		EUR	EUR
Baten			
Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	7.6.1	17.559	19.252
Beleggingsresultaten risico fonds	7.6.2	31.968	55.441
Overige baten	7.6.3	413	199
		49.940	74.892
Lasten			
Pensioenuitkeringen	7.6.4	14.569	15.458
Pensioenuitvoeringskosten	7.6.5	1.357	1.021
Mutatie technische voorzieningen:			
· Pensioenopbouw	7.6.6	15.096	20.165
· Indexering en overige toeslagen	7.6.7	291	33
· Korting van aanspraken en rechten	7.6.8	-12.351	-48.229
· Rentetoevoeging	7.6.9	2.343	9.772
· Ontrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	7.6.10	-14.503	-15.267
· Wijziging marktrente	7.6.11	-22.910	40.358
· Wijziging overige actuariële uitgangspunten	7.6.12	-	6.196
· Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	7.6.13	-258	46
· Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	7.6.14	-43	-93
		-32.335	12.981
Saldo overdrachten van rechten	7.6.13	291	-2
Overige lasten	7.6.15	168	-
		-15.950	29.458
Saldo van baten en lasten		65.890	45.434

Samenvatting van de actuariële analyse

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Premieresultaat	1.105	-2.026
Interestresultaat	52.535	5.311
Overig resultaat	12.250	42.149
Saldo van baten en lasten	65.890	45.434

Bestemming van het saldo van baten en lasten

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Beleidsreserve	67.819	51.592
Bestemmingsreserve AOP	430	60
Gebonden reserve	-2.359	-6.218
Saldo van baten en lasten	65.890	45.434

7.3 Kasstroomoverzicht

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	18.019	17.987
Ontvangen waardeoverdrachten	903	871
Betaalde pensioenuitkeringen	-14.548	-15.509
Betaalde waardeoverdrachten	-16	-655
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.186	-927
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	3.172	1.767
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.129.413	849.179
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	17.693	16.638
Aankopen beleggingen	-1.148.141	-867.386
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.569	-1.320
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-3.604	-2.889
Mutatie liquide middelen	-432	-1.122
Stand liquide middelen per 1 januari	3.141	4.263
Stand liquide middelen per 31 december *)	2.709	3.141

*) De liquide middelen zijn als volgt opgebouwd:

- deel opgenomen onder de Beleggingen voor risico fonds	1.210	1.854
- overige liquide middelen (opgenomen onder de Overige activa)	1.499	1.287
	2.709	3.141

7.4 Algemene toelichting

7.4.1 Inleiding

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de in de branche verplicht gestelde pensioenregeling.

7.4.2 Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Het bestuur heeft op 11 juni 2014 de jaarrekening opgemaakt.

7.4.3 Schattingswijzigingen en veronderstellingen

Technische voorzieningen

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

Vanaf ultimo 2012 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel 2012-2062 van het Actuarieel Genootschap (AG). De AG-Prognosetafel 2012-2062 houdt rekening met de voorzienbare trend in overlevingskansen van de gehele Nederlandse bevolking. De algemene sterftetekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. De leeftijdsafhankelijke correctiefactoren zijn gebaseerd op een onderzoek op aantallen, aanspraken en voorzieningen naar de vergelijking tussen verwachte en gerealiseerde financiële effecten van overlijden binnen de Retailbranche op de voorziening in de periode 2001 tot en met 2011. De correctiefactoren zijn voor het laatst vastgesteld in 2012.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rente termijnstructuur. Vanaf 2012 betreft dit de rente termijnstructuur op basis van een driemaandsgemiddelde met toepassing van de Ultimate Forward Rate. Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (20 jaar tot 60 jaar) een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd. Voor verplichtingen korter dan 20 jaar geldt de rente termijnstructuur op basis van een driemaandsgemiddelde.

7.4.4 Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch

potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen e.d., worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31 december 2013	gemiddeld 2013	31 december 2012	gemiddeld 2012
	EUR	EUR	EUR	EUR
AUD	1,540	1,404	1,267	1,268
CAD	1,460	1,386	1,312	1,317
CHF	1,230	1,219	1,207	1,210
DKK	7,460	7,461	7,461	7,447
GBP	0,830	0,821	0,811	0,823
HKD	10,680	10,450	10,219	10,150
JPY	144,830	129,413	113,996	106,938
NOK	8,360	7,849	7,337	7,542
NZD	1,670	1,634	1,598	1,631
SEK	8,850	8,714	8,577	8,738
SGD	1,740	1,675	1,610	1,647
USD	1,380	1,349	1,318	1,308

7.4.5 Specifieke grondslagen Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering).

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten, vervolgwaaarding geschiedt tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op taxatiewaarde. De taxaties worden verricht door onafhankelijke deskundigen. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Elk kwartaal wordt circa 25% van de vastgoedportefeuille extern getaxeerd door een erkende taxateur conform de richtlijnen van de vermogensbeheerder. Deze richtlijnen sluiten aan bij de ROZ/IPD-index. Het overige deel van de portefeuille wordt per kwartaal gewaardeerd op basis van interne indexering. Deze is gebaseerd op externe taxaties per sector per kwartaal. Ten aanzien van de waardering per 31 december is voor de objecten die niet extern getaxeerd zijn, in het laatste kwartaal een update van de externe taxateur ontvangen.

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken van de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de beursnotering per balansdatum.

De reële waarde van niet beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet beursgenoteerde vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en vorderingen op banken worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs.

Participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen actuele waarde. De actuele waarde is berekend door middel van de "discounted cash flow"-methode (hierna: DCF-model). Bij de actuele waarde berekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de marktwaarde van het contract. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beurskoers per balansdatum. Voor niet beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op beschikbare marktinformatie als input voor gehanteerde waarderingsmodellen.

Creditposities in derivaten worden separaat verantwoord onder de overige schulden.

Overige beleggingen

Niet beursgenoteerde belangen in infrastructuur beleggingen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen, de overige onderliggende activa en de onderliggende verplichtingen.

Geldmarktbeleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de contante waarde van de toekomstige kasstromen (rente en aflossing). Posities in rekening courantsaldi worden tegen verkrijgingsprijs gewaardeerd.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Reserves

Algemeen

Reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en volgens de van toepassing zijnde waarderinggrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit Financieel ToetsingsKader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Beleidsreserve

De Beleidsreserve is gelijk aan de totale reserve onder aftrek van de Gebonden reserve en de AOP- reserve.

Gebonden reserve

De gebonden reserve wordt aangehouden als buffer voor neerwaartse koersfluctuaties van beleggingen. De omvang van deze reserve wordt bepaald aan de hand van de standaardtoets van DNB.

AOP- reserve

Als onderdeel van de algehele voorziening pensioenverplichtingen wordt een voorziening AOP gevormd op gelijke sterfte- en interestgrondslagen als de voorziening van de basisregeling. Voor revalidatie wordt (evenals bij premievrijstelling) 5% gehanteerd. Het resultaat op de AOP- regeling wordt jaarlijks toegevoegd of onttrokken aan de AOP- reserve.

Technische voorziening

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds wordt gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Vanaf 2012 betreft dit de rentetermijnstructuur op basis van een driemaandsgemiddelde met toepassing van de Ultimate Forward Rate. Het hanteren

van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (20 jaar tot 60 jaar) een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd. Voor verplichtingen korter dan 20 jaar geldt de rentetermijnstructuur op basis van een driemaandsgemiddelde.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2013:

- Overlevingstafels: AG prognosetafels 2012-2062, waarbij de sterftekansen zijn vermenigvuldigd met een leeftijdsafhankelijke factor die zijn gebaseerd op de ervaringssterfte van retailbranche.
- Voor de berekening van de technische voorzieningen voor nog niet ingegane partnerpensioenen wordt een partnerfrequentie gehanteerd volgens de sterftetafel GBM/V 1985-1990, met uitzondering van de leeftijden 60 tot en met de pensioenrichtleeftijd. Voor deze leeftijden wordt 100% gehanteerd. Vanaf de pensioenrichtleeftijd neemt de partnerfrequentie af met de veronderstelde sterfte van de partner.
- Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.
- De lasten van nog niet ingegaan wezenpensioen zijn gesteld op 5% van de lasten van het nog niet ingegaan partnerpensioen tot de pensioenrichtleeftijd; bij de vaststelling van de lasten van ingegaan wezenpensioen wordt verondersteld dat het pensioen moet worden uitgekeerd tot de 21-jarige leeftijd, waarbij geen rekening wordt gehouden met sterftekansen.
- Kostenopslag ter grootte van 2% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.
- Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers en ingegaan AOP is uitgegaan van een revalidatiekans van 5%
- Een voorziening voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers die in de WIA terecht kunnen komen, wordt berekend door de invaliditeitsopslag uit de premie van de afgelopen twee jaar te nemen.
- Niet opgevraagd pensioen: Voor pensioen dat nog niet is ingegaan omdat de deelnemer onvindbaar is of niet reageert wordt de reservering 5 jaar volledig in stand gehouden en vervolgens in 10 jaar lineair afgeschreven tot nihil.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

7.4.6 Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor

beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico fonds

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen, alsmede premies van de Stichting Voortzetting Pensioenverzekering (FVP). Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De premiebatens in het boekjaar zijn gebaseerd op de voorlopige loonsomopgaven van de werkgevers, tenzij definitieve loonsomopgaven al zijn verwerkt in dat boekjaar.

Beleggingsresultaten risico fonds

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging technische voorziening

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking uit technische voorziening voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Mutatie technische voorziening voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 2% van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 2% van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de reële waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging markttrente.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

7.4.7 Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

7.5 Toelichting op de Balans

7.5.1 Beleggingen voor risico fonds

Overzicht totale waarde per beleggingscategorie

Ultimo 2013

(x € 1.000)

	Vastgoed- beleggingen EUR	Aandelen EUR	Vastrentende waarden EUR	Derivaten EUR	Overige beleggingen EUR	Totaal EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	70.477	166.533	360.708	195	28.872	626.785
Beleggings- debiteuren	524	127	6.205	-	-	6.856
Liquide middelen	534	-	-	360	316	1.210
Beleggings- crediteuren	-374	-	-	-	-	-374
	71.161	166.660	366.913	555	29.188	634.477
Negatieve derivaten verantwoord aan passiefzijde	-	-	-	150	-	150
Stand per 31 december 2013	71.161	166.660	366.913	705	29.188	634.627

Ultimo 2012

(x € 1.000)

	Vastgoed- beleggingen EUR	Aandelen EUR	Vastrentende waarden EUR	Derivaten EUR	Overige beleggingen EUR	Totaal EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	74.401	148.853	339.544	462	27.384	590.644
Beleggings- debiteuren	872	92	5.858	-	-	6.822
Liquide middelen	292	-	-	1.286	276	1.854
Beleggings- crediteuren	-440	-	-	-	-	-440
	75.125	148.945	345.402	1.748	27.660	598.880
Negatieve derivaten verantwoord aan passiefzijde	-	-	-	52	-	52
Stand per 31 december 2012	75.125	148.945	345.402	1.800	27.660	598.932

Binnen de beleggingsfondsen wordt gebruik gemaakt van derivaten, er is sprake van collateral management. Ultimo 2013 bedraagt het ontvangen collateral € 421 (2012: € 712) en het betaalde collateral € 638 (2012: € 281).

Het ontvangen onderpand en het verstrekte onderpand staat niet ter vrije beschikking van het fonds.

Verloopoverzicht van belegde waarden per beleggingscategorie

Ultimo 2013

(x € 1.000)	Vastgoed- beleggingen EUR	Aandelen EUR	Vastrentende waarden EUR	Derivaten (1) EUR	Overige beleggingen EUR	Totaal EUR
Stand per 1 januari 2013	74.401	148.853	339.544	514	27.384	590.696
Aankopen / verstrekkingen	5.420	34.309	136.315	921.680	50.417	1.148.141
Verkopen/ aflossingen	-5.681	-41.329	-107.092	-926.726	-48.683	-1.129.511
Overige mutaties (2)	-	-	-	98	-	98
Gerealiseerde herwaardering	11	2.672	-927	5.046	64	6.866
Ongerealiseerde herwaardering	-3.674	22.028	-7.132	-267	-310	10.645
Stand per 31 december 2013	70.477	166.533	360.708	345	28.872	626.935

- (1) De hieronder opgenomen waarden betreffen belegde gelden in derivaten welke onder de activa zijn opgenomen onder de 'beleggingen voor risico fonds', met daarop in mindering gebracht de derivaten welke onder de passiva als onderdeel van de 'overige schulden' zijn opgenomen.
- (2) De post overige mutaties betreft de mutatie van de derivaten welke onder de passiva als onderdeel van de 'overige schulden' zijn opgenomen.

Ultimo 2012

(x € 1.000)	Vastgoed- beleggingen EUR	Aandelen EUR	Vastrentende waarden EUR	Derivaten EUR	Overige beleggingen EUR	Totaal EUR
Stand per 1 januari 2012	65.952	126.927	325.649	3	15.428	533.959
Aankopen / verstrekkingen	12.583	40.103	168.757	594.481	51.462	867.386
Verkopen/ aflossingen	-65	-35.695	-179.787	-593.948	-39.641	-849.136
Overige mutaties	-	-	-	-1.837	-	-1.837
Gerealiseerde herwaardering	-6	2.184	3.408	-533	229	5.282
Ongerealiseerde herwaardering	-4.063	15.334	21.517	2.348	-94	35.042
Stand per 31 december 2012	74.401	148.853	339.544	514	27.384	590.696

Reële waarde

Schattingen en oordelen

Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(x € 1.000)	Genoteerde Marktprijzen	Onafhanke- lijke Taxaties	Contante Waarde Berekening	Intrinsieke Waarde	Andere Methode	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Actief per 31 december 2013						
Vastgoedbeleggingen	634	52.523	-	17.320	-	70.477
Aandelen	79.114	-	-	87.419	-	166.533
Vastrentende waarden	297.836	-	12.780	50.092	-	360.708
Derivaten	-	-	195	-	-	195
Overige beleggingen	-	-	-	16.925	11.947	28.872
	377.584	52.523	12.975	171.756	11.947	626.785
Passief per 31 december 2013						
Derivaten	-	-	150	-	-	150

(x € 1.000)	Genoteerde Marktprijzen	Onafhanke- lijke Taxaties	Contante Waarde Berekening	Intrinsieke Waarde	Andere Methode	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Actief per 31 december 2012						
Vastgoedbeleggingen	396	57.720	-	16.285	-	74.401
Aandelen	70.503	-	-	78.350	-	148.853
Vastrentende waarden	284.792	-	15.006	39.746	-	339.544
Derivaten	-	-	462	-	-	462
Overige beleggingen	-	-	-	16.502	10.882	27.384
	355.691	57.720	15.468	150.883	10.882	590.644
Passief per 31 december 2012						
Derivaten	-	-	52	-	-	52

In de jaarrekening 2013 is een nieuwe tabel opgenomen voor het tot stand komen van de waardering. De nieuwe tabel geeft een beter inzicht in de wijze waarop de waardering tot stand is gekomen. De vergelijkende cijfers zijn aangepast op basis van de nieuwe tabel.

Schatting van reële waarde

- Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van waarderingsmodellen en -technieken betreft zowel direct als indirect vastgoed. Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. De eerste waardering is verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert, binnen de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

- Aandelen

Van de belegde waarde in aandelen staat de waarde van private equity beleggingen en aandelenfondsen opgenomen als vastgesteld op basis van 'waarderingmodellen en -technieken'.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

- Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van schatting wordt vastgesteld, betreft leningen op schuldbekentenis en hypotheek. De berekeningsgrondslag staat vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen. Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rentevoet welke hierbij wordt gehanteerd:

(x € 1.000)	2013	2012
	%	%
Vastrentende waarden	2,23	1,50

- Derivaten

Bij de schatting van de reële waarde van derivaten wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen.

- Overige beleggingen

Het niet marktgenoteerde deel van de overige beleggingen betreft beleggingen in grondstoffen. Het pensioenfonds neemt alleen via tussenkomst van externe fondsbeheerders deel in grondstoffen beleggingen. Voor de waardering van deze beleggingen wordt uitgegaan van de waardebepaling welke is opgesteld ten behoeve van deze externe fondsbeheerders. De waardering vindt plaats op basis van reële waarde. De wijze waarop de reële waarde wordt bepaald is afhankelijk van de externe fondsbeheerder en van de aard van de belegging. De volgende variabelen spelen hierbij een rol: de aanschafwaarde voor wat betreft recente investeringen, toekomstige kasstromen, waarde van de activa, waardering van vergelijkbare objecten.

Belegde waarden in vastgoed

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Direct vastgoed	52.555	57.785
Indirect vastgoed	17.922	16.616
Stand per 31 december	70.477	74.401

In 2013 is 100% (2012: 100%) van het directe vastgoed getaxeed door onafhankelijke, beëdigde taxateurs. 0% (2012: 0%) is intern getaxeed.

Belegde waarden in aandelen

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Direct beursgenoteerde aandelen	79.114	70.502
Indirect aandelenbeleggingsfondsen:		
- Aandelenbeleggingsfondsen	82.949	74.457
- Venture Capital (Private Equity)	4.470	3.894
Stand per 31 december	166.533	148.853

Belegde waarden in vastrentende waarden

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Directe vastrentende waardenbeleggingen:		
Staatsobligaties	205.173	194.215
Bedrijfsobligaties (credits)	60.700	69.454
Hypotheken	12.780	-
Leningen op schuldbekentenissen	-	15.006
Covered fondsen	29.183	16.692
Inflation linked bonds	2.780	4.431
	<u>310.616</u>	<u>299.798</u>
Indirecte vastrentende waardenbeleggingen:		
Obligatiebeleggingsfondsen	50.092	39.746
	<u>50.092</u>	<u>39.746</u>
Stand per 31 december	360.708	339.544

Covered fondsen zijn fondsen waarop een bepaalde zekerheid rust gegarandeerd door overheid of onderpand.

Belegde waarden in derivaten

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Valutaderivaten		
Positieve waarde	344	510
Negatieve waarde	149	49
	<u>195</u>	<u>461</u>
Overige derivaten		
Positieve waarde	1	4
Negatieve waarde	1	3
	<u>-</u>	<u>1</u>
Stand per 31 december	195	462

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De

portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het pensioenfonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat zoveel mogelijk wordt gewerkt met onderpand.

Gebruik wordt gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Valutatermijncontracten (forward): dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategisch beleggingsbeleid.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2013:

Type contract (x € 1.000)	Contractomvang EUR	Actuele waarde activa EUR	Actuele waarde passiva EUR
Futures	1.302	-	-
Forward	82.557	344	-149
Overige derivaten	500	1	-1
	84.359	345	-150

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2012:

Type contract (x € 1.000)	Contractomvang EUR	Actuele waarde activa EUR	Actuele waarde passiva EUR
Futures	6.700	-	-
Forward	70.613	510	-49
Overige derivaten	500	4	-3
	77.813	514	-52

Belegde waarden in overige beleggingen

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Commodities	11.947	10.882
Beleggingsfondsen	16.925	16.502
Stand per 31 december	28.872	27.384

Beleggingsdebiteuren

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Te vorderen bedragen uit hoofde van:		
- dividend	78	71
- dividend- en couponbelasting	50	21
- interest	6.205	5.859
- huur	52	19
Overige	471	852
Stand per 31 december	6.856	6.822

Beleggingscrediteuren

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Te betalen bedragen uit hoofde van:		
- huur	-65	-54
Overige	-309	-386
Stand per 31 december	-374	-440

Door het fonds wordt niet belegd in premiebijdragende (aangesloten) ondernemingen.

7.5.2 Vorderingen en overlopende activa

Specificatie vorderingen en overlopende activa

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Vordering op werkgevers	455	175
Nog te factureren premie	759	2.336
Lening verzekeringsmaatschappij	949	1.852
Overige vorderingen	313	17
Stand per 31 december	2.476	4.380

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

De lening verzekeringsmaatschappij betreft de restvordering uit hoofde van een 10- jarige postnumerando annuïteitenlening tegen 5% interest aan een verzekeringsmaatschappij betreffende een collectieve waardeoverdracht. De laatste termijn vervalt op 1 mei 2014.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Nadere specificatie 'Vorderingen op werkgevers'

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Werkgevers	807	467
Voorziening dubieuze debiteuren	<u>-352</u>	<u>-292</u>
Stand per 31 december	455	175

In 2013 is een bedrag van € 167 gedoteerd aan de voorziening (2012: onttrekking € 26). Er werd een bedrag van € 107 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2012: € 16). De toename wordt voornamelijk veroorzaakt door vorderingen jonger dan 3 maanden.

7.5.3 Overige activa

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Liquide middelen	<u>1.499</u>	<u>1.287</u>
Stand per 31 december	1.499	1.287

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

7.5.4 Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

(x € 1.000)	Gebonden reserve EUR	Beleidsreserve EUR	AOP- reserve EUR	Totaal EUR
Stand per 31 december 2012	108.562	-152.306	2.482	-41.262
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-2.359	67.819	430	65.890
Stand per 31 december 2013	106.203	-84.487	2.912	24.628

(x € 1.000)	Gebonden reserve EUR	Beleidsreserve EUR	AOP- reserve EUR	Totaal EUR
Stand per 31 december 2011	114.780	-203.898	2.422	-86.696
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-6.218	51.592	60	45.434
Stand per 31 december 2012	108.562	-152.306	2.482	-41.262

Solvabiliteit

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
Aanwezig vermogen	637.607	104,0	604.052	93,6
Af: technische voorzieningen op FTK-waardering	612.979	100,0	645.314	100,0
Eigen vermogen	24.628	4,0	-41.262	-6,4
Af: vereist eigen vermogen	106.203	17,3	108.562	16,8
Vrij vermogen	-81.575	-13,3	-149.824	-23,2
Minimaal vereist eigen vermogen	25.973	4,2	27.382	4,2
Dekkingsgraad		104,0		93,6

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel van DNB, inclusief uitbreiding voor actief beheer. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting 7.5.7 Risicobeheer.

De dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totale activa -/- schulden) / Technische voorzieningen * 100%.

Als het eigen vermogen lager is dan het minimale vereiste eigen vermogen bevindt het pensioenfonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien het eigen vermogen lager is dan het vereiste eigen vermogen, maar wel tenminste gelijk is aan het minimale vereiste eigen vermogen, bevindt het pensioenfonds zich in een situatie van reservetekort.

De solvabiliteit van het pensioenfonds is niet toereikend. Er is zowel sprake van een reservetekort als een dekkingstekort. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model van DNB met een extra component voor actief beheer.

Evaluatie herstelplan

In 2013 heeft de dekkingsgraad zich ten opzichte van het herstelplan zich als volgt ontwikkeld:

(x € 1.000)	Werkelijk 2013 %	Herstelplan 2013 %
Dekkingsgraad per 1 januari	93,6	87,4
Premie	0,4	0,6
Uitkeringen	-0,2	-
Toeslagverlening	2,0	6,6
Verandering van de rentetermijnstructuur	3,4	-
Rendement op beleggingen	4,6	4,9
Overige oorzaken en kruiseffecten	0,1	-0,2
Dekkingsgraad per 31 december	104,0	99,3

De dekkingsgraad bedroeg op 31 december 2013 104,0% na verlaging. Zonder verlaging zou de dekkingsgraad 101,9% hebben bedragen. Het herstelplan gaat uit van 99,3% op die datum.

De evaluatie van het herstelplan is opgesteld in februari 2014 en op 27 februari 2014 goedgekeurd door toezichthouder DNB. In deze evaluatie van het herstelplan wordt uitgegaan van een dekkingsgraad van 102,1% primo 2013. Dit wijkt af van de definitieve dekkingsgraad ultimo 2013 voor verlaging (101,9%) omdat die nog niet bekend was toen de evaluatie van het herstelplan werd ingediend.

De werkelijke uitkeringen zijn hoger geweest dan verwacht volgens het herstelplan. Daardoor is het effect op de dekkingsgraad negatiever dan verwacht.

De verlaging heeft meer bijgedragen aan de dekkingsgraad dan verwacht volgens het herstelplan. Dit wordt verklaard doordat in het herstelplan de verlaging pas in 2014 meegenomen wordt en in werkelijkheid reeds in de dekkingsgraad 2013 is betrokken.

De verandering van de rentetermijnstructuur heeft geleid tot een daling van de dekkingsgraad, vanwege een rentedaling in 2013. In het herstelplan is uitgegaan van een ongewijzigde rentetermijnstructuur tot het boekjaar 2013 waardoor de bijdrage van de verandering van de rentetermijnstructuur nihil is. Het rendement op beleggingen heeft meer bijgedragen aan de dekkingsgraad dan verwacht volgens het herstelplan. Dit wordt verklaard doordat in het herstelplan is uitgegaan van een fors lager rendement dan het rendement op de beleggingen werkelijk was.

Het effect bij overige oorzaken en kruiseffecten wordt voornamelijk veroorzaakt door kruiseffecten van wijziging van rentetermijnstructuur met in dit geval het beleggingsresultaat. De kruiseffecten worden veroorzaakt door de gehanteerde berekeningsmethodiek. Deze methodiek wordt eveneens gehanteerd door DNB, ten behoeve van de evaluatie van de herstelplannen.

Verlagen van rechten

Op 4 februari 2014 heeft het bestuur, op basis van de evaluatie van het herstelplan en de voorlopige financiële positie op 31 december 2013, het besluit genomen om de verlagingmaatregel door te voeren. De verlaging is vastgesteld op 2%. De korting van 2% is in april 2014 doorgevoerd waardoor de aanspraken en rechten van alle deelnemers met 2% zijn verlaagd. De uiteindelijke dekkingsgraad was lager dan op basis van de voorlopige inschatting, het bestuur heeft op grond hiervan besloten in contact te treden met de DNB.

Premieverhoging

Cao-partijen in de Tandtechniek hebben in 2012 besloten om de premie voor deelnemers geboren na 1949 voor het jaar 2013 te verhogen met 1,5%. De premieverhoging komt voor rekening van de werkgevers.

7.5.5 Technische voorzieningen

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Basisregeling	607.557	639.346
(A)AOP	1.215	1.418
Premievrijstelling / IBNR	4.207	4.550
Stand per 31 december	612.979	645.314

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Stand per 1 januari	645.314	632.333
Pensioenopbouw	15.096	20.165
Indexering en overige toeslagen	291	33
Korting van aanspraken en rechten	-12.351	-48.229
Rentetoevoegingen	2.343	9.772
Ontrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-14.503	-15.267
Wijziging marktrente	-22.910	40.358
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	-	6.196
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-258	46
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-43	-93
Stand per 31 december	612.979	645.314

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten lasten.

Als gevolg van de invoering van de nieuwe AG-Prognosetafel is in het verslagjaar 2012 een last verantwoord van € 6,2 miljoen. In het mutatieoverzicht van de voorziening pensioenverplichting voor risico fonds is het effect van € 6.2 miljoen weer gepresenteerd onder de regel 'wijziging overige actuariële uitgangspunten'.

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Actieve deelnemers	256.951	280.789
Pensioengerechtigden	178.490	176.182
Gewezen deelnemers	160.202	169.838
Overigen	5.828	6.215
Netto pensioenverplichtingen	601.471	633.024
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	11.508	12.290
Stand per 31 december	612.979	645.314

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

De definitie van actieven en slapers is in het boekjaar gewijzigd. Tot 2013 was een deelnemer actief als deze in het boekjaar een opbouw had, nu dient de deelnemer op 31 december nog actief aan de regeling deel te nemen. Hierdoor heeft een verschuiving plaatsgevonden van actieven naar slapers. Ter vergelijking is ook voor 2012 de samenstelling van de technische voorziening op basis van de nieuwe definitie opgenomen, de actieve deelnemers nemen af met 22.440 en de gewezen deelnemers nemen overeenkomstig toe.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Voor deelnemers geboren na 1949 is de pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,9% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen verminderd met de franchise van € 10.940 (bedrag 2013).

Voor deelnemers geboren voor 1950 is de pensioenleeftijd 65 jaar. Jaarlijks worden een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 2,0% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen verminderd met de franchise van € 15.468 (2013).

Voor deelnemers die geboren zijn voor 1950 bestaat de mogelijkheid om op 60-jarige leeftijd met prepensioen te gaan. Jaarlijks wordt een aanspraak op prepensioen opgebouwd van 2,25% van het pensioengevend loon.

De franchise wordt jaarlijks vastgesteld. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is mogelijk vanaf de leeftijd van 20 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kan de pensioenregeling worden gekwalificeerd als een uitkeringsovereenkomst.

Toeslagverlening

Het bestuur beslist jaarlijks of en in hoeverre de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken verhoogd worden door middel van het verlenen van een toeslag. Een toeslag wordt alleen verleend voor zover de beschikbare financiële middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Deze beoordeling vindt mede plaats op basis van een schriftelijk advies van de actuaire.

Het bestuur streeft ernaar jaarlijks een toeslag te verlenen die maximaal gelijk is aan de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer (alle huishoudens afgeleid). De jaarlijkse toeslag wordt in beginsel verleend per 1 januari.

De voorwaardelijke toeslagen worden gefinancierd uit beleggingsrendementen. De premie bevat dus geen opslag voor toeslagen. Voor de voorwaardelijke toeslagen is geen bestemmingsreserve gevormd en wordt geen premie betaald.

Het bestuur hanteert als leidraad de volgende toeslagenstaffel:

- bij een dekkingsgraad lager dan het maximum van 110% en de FTK vereiste dekkingsgraad vindt geen toeslag plaats;
- bij een dekkingsgraad hoger dan het maximum van 110% en de FTK vereiste dekkingsgraad vereiste dekkingsgraad vindt volledige toeslag plaats, voor zover de dekkingsgraad na toeslagverlening niet onder de vereiste dekkingsgraad komt;
- bij een dekkingsgraad die 20%-punt of meer boven het maximum van 110% en de FTK vereiste dekkingsgraad ligt kan een inhaaltoeslag worden verleend. Het fonds kent deze toeslag generiek toe (aan alle deelnemers een zelfde percentage) met een maximum van 2% per jaar.

Het toeslagbeleid is gekoppeld aan variant D1 van de toeslagmatrix van toezichthouder DNB.

In de afgelopen vier jaren zijn de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen verhoogd met respectievelijk 0% per 1 januari 2013, 0% per 1 januari 2012, 0% per 1 januari 2011 en 0% per 1 januari 2010.

Vanwege de financiële positie van het fonds heeft het bestuur besloten geen indexatie toe te kennen per 1 januari 2014.

7.5.6 Overige schulden en overlopende passiva

Specificatie overige schulden en overlopende passiva

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Uitkeringen	1	-
Derivaten	150	52
Belastingen en premies sociale verzekeringen	317	297
Waardeoverdrachten	275	-
Overlopende passiva	<u>252</u>	<u>198</u>
Stand per 31 december	<u>995</u>	<u>547</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Nadere specificatie 'Derivaten'

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Valutaderivaten	149	49
Overige derivaten	<u>1</u>	<u>3</u>
Stand per 31 december	<u>150</u>	<u>52</u>

7.5.7 Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Het surplus/tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	EUR	EUR	EUR
Technische voorzieningen (FTK-waardering)		612.979		645.314
Buffers:				
S1 Renterisico	64.180		62.775	
S2 Risico zakelijke waarden	54.640		57.835	
S3 Valutarisico	11.733		13.324	
S4 Grondstoffenrisico	4.315		4.523	
S5 Kredietrisico	9.826		12.083	
S6 Verzekeringstechnisch risico	17.881		19.217	
S10 Actief beheer risico	9.753		12.503	
Diversificatie-effect	-66.125		-73.698	
Totaal S (vereiste buffers)		<u>106.203</u>		<u>108.562</u>
Vereist vermogen Pensioenwet (art.132)		719.182		753.876
Aanwezig vermogen (totaal activa - schulden)		<u>637.607</u>		<u>604.052</u>
Tekort		<u>-81.575</u>		<u>-149.824</u>

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van valutarisico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB met component actief beheer toe, waarbij, in tegenstelling tot het overzicht met betrekking tot de solvabiliteit (waar uitgegaan wordt van het vereiste vermogen in evenwichtssituatie), de toetswaarde solvabiliteit als uitgangspunt wordt genomen. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

(x € 1.000)	Waarde balanspost	Duration	Duration
	31 december 2013	31 december 2013	31 december 2012
	EUR		
Vastrentende waarden	360.708	5,54	5,60
Totaal beleggingen	626.786	3,28	5,60
Technische voorzieningen	612.979	18,01	19,78

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt. Het bestuur van het fonds heeft verschillende malen het beleid ten aanzien van het afdekken van het renterisico heroverwogen. Gezien het (huidige) lage renteniveau is het bestuur van mening dat het moment om het renterisico af te dekken niet gunstig is.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
Resterende looptijd < 1 jaar	14.288	4,0	22.443	6,6
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	138.159	38,3	120.722	35,5
Resterende looptijd > 5 jaar	208.261	57,7	196.379	57,9
	360.708	100	339.544	100

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

De segmentatie van de totale beleggingen naar sectoren is als volgt:

(x € 1.000)	2013 EUR	2012 EUR
Beleggingsinstelling	4.469	3.893
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	108.531	110.276
Nijverheid en industrie	70.320	62.873
Handel	36.665	39.197
Overige dienstverlening	40.310	28.861
Diversen	337.421	317.698
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	597.716	562.798
Derivaten	346	514
Overige beleggingen	28.873	27.384
	626.935	590.696

De segmentatie van de totale beleggingen naar regio is als volgt:

(x € 1.000)	2013 EUR	2012 EUR
Europa	157.739	155.942
Noord-Amerika	49.906	39.138
Asia Pacific	13.425	11.979
Overig	376.646	355.739
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	597.716	562.798
Derivaten	346	514
Overige beleggingen	28.873	27.384
	626.935	590.696

De segmentatie van de vastgoedbeleggingen naar de sectoren is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
Kantoren	4.920	7,0	8.670	11,7
Winkels	16.810	23,9	17.955	24,1
Woningen	30.825	43,7	31.160	41,9
Participaties in vastgoedmaatschappijen	17.922	25,4	16.616	22,3
	70.477	100	74.401	100

De segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
Europa	68.307	96,9	72.706	97,7
Noord-Amerika	1.318	1,9	989	1,3
Asia-Pacific	852	1,2	706	1,0
	70.477	100	74.401	100

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sectoren is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
Beleggingsinstelling verzekeraars)	4.470	2,7	3.894	2,6
Nijverheid en industrie	34.642	20,8	28.787	19,4
Handel	44.641	26,8	41.640	28,0
Overige dienstverlening	36.665	22,0	39.197	26,3
Diversen	40.310	24,2	28.861	19,4
	5.805	3,5	6.474	4,3
	166.533	100	148.853	100

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
Europa	89.432	53,7	83.236	55,9
Noord-Amerika	48.588	29,2	38.149	25,6
Wereldwijd	4.470	2,7	3.894	2,6
Asia-Pacific	12.573	7,5	11.273	7,6
Opkomende markten	11.470	6,9	12.301	8,3
	166.533	100	148.853	100

Het pensioenfonds heeft er niet voor gekozen om het prijsrisico middels derivaten (gedeeltelijk) af te dekken.

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2013 circa € 134.120 (2012: € 123.097). Van dit bedrag is 61,4% (2012: 57,0%) afgedekt naar de euro. Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 82 (2012: € 461). Het valutarisico wordt in onderstaande tabel weergegeven.

			31 december	31 december
	EUR	EUR	2013	2012
(x € 1.000)	vóór	valuta-derivaten	EUR netto positie (na)	EUR netto positie (na)
EUR	500.161	82.558	582.719	545.956
AUD	3.586	-	3.586	3.642
GAD	0	-	0	161
CHF	12.106	-9.040	3.066	3.370
DKK	1.570	-	1.570	1.490
GBP	27.692	-21.813	5.879	6.254
HKD	1.389	-	1.389	1.306
JPY	6.731	-4.828	1.903	1.829
NOK	1.056	-	1.056	2.849
NZD	56	-	56	52
SEK	4.490	-	4.490	5.313
SGD	714	-	714	742
USD	63.260	-46.682	16.578	13.615
Overige	11.470	-	11.470	12.302
	634.281	195	634.476	598.881

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

In de onderstaande tabel wordt de verdeling van de vastrentende waarden naar sector weergegeven:

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Nederlandse overheidsinstellingen	17.305	19.490
Buitenlandse overheidsinstellingen verzekeraars)	212.749	187.084
Handel en industriële bedrijven	73.890	81.489
Andere instellingen	25.679	21.233
	<u>31.085</u>	<u>30.248</u>
	360.708	339.544

De verdeling van vastrentende waarden naar regio is weergegeven in onderstaande tabel:

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Mature markets	341.533	321.003
Emerging markets	<u>19.175</u>	<u>18.541</u>
	360.708	339.544

Beleggingen waarvan de uitgevende partij is gevestigd in Azië (exclusief Japan), Latijns Amerika of Rusland worden gerekend tot de regio 'Emerging Markets'.

Beleggingen uit de beleggingsportefeuille waarvan van uitgevende partijen in overige landen zijn gevestigd, worden gerekend tot beleggingen in 'Mature markets'.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille wordt het volgende overzicht gegeven:

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
AAA	91.594	25,3	113.353	33,4
AA	105.380	29,2	75.412	22,2
A	41.329	11,5	56.086	16,5
BBB	80.641	22,4	49.354	14,5
BB	8.543	2,4	7.718	2,3
B	10.224	2,8	14.329	4,2
Lower than B	4.308	1,2	5.385	1,6
Not rated	18.689	5,2	17.907	5,3
	360.708	100	339.544	100

De post 'Not rated' bestaat ultimo 2013 hoofdzakelijk uit het Syntrus Achmea Vastgoed Hypothekenfonds ad € 12.780 (2012: € 11.900) en het Interpolis Pensioenen Global High Yield Pool ad € 3.997 (2012: € 5.100).

Verzekeringstechnische risico (S6)

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van AG prognosetafel 2012-2062 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging voorwaardelijk is.

Het beleid en de ambitie inzake toeslagverlening is weergegeven in de toelichting van de post 'Indexering en overige toeslagen'.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het pensioenfonds in haar beleggingsportefeuille over

voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren. Het risico is voor dit fonds niet van toepassing.

Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2013 de volgende posten (percentage ten opzichte van het balanstotaal ultimo 2013 respectievelijk ultimo 2012):

(x € 1.000)	31 december 2013		31 december 2012	
	EUR	%	EUR	%
<u>Obligaties</u>				
Frankrijk	52.748	8,3%	48.012	7,9%
Italië	21.228	3,3%	24.920	4,1%
Duitsland	59.399	9,3%	54.133	9,0%
Nederland	13.846	2,2%	15.816	2,6%
Rabobank	13.340	2,1%	12.542	2,1%
	160.561		155.423	

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Bij de bepaling van het vereist vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

Het risico is voor dit fonds niet van toepassing.

Overige niet-financiële risico's

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het pensioenfonds beheerd door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur. Het risico is voor dit fonds niet van toepassing.

Actief beheer risico (S10)

Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die door portefeuillemanagers worden ingenomen ten opzichte van de strategische portefeuilles. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van een tracking error. Deze tracking error meet de mate van afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en het rendement op een benchmarkportefeuille. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert daarmee een hogere mate van actief risico.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar.

7.5.8 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. voor onbepaalde tijd.

Het pensioenfonds heeft tevens een uitbestedingovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Vermogensbeheer B.V. en met Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. Deze overeenkomst eindigt op 31 december 2014 en is in beginsel verlengbaar. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor pensioenbeheer bedraagt circa € 995, voor vermogensbeheer circa € 1.000 en voor vastgoedbeheer circa € 290.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen (zogenaamde voorbeleggingen):

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Private equity	1.128	1.128
Vastgoed	<u>1.174</u>	<u>2.241</u>
	<u>2.302</u>	<u>3.369</u>

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Verstrekte zekerheden en garanties

Per jaareinde lopen er geen verstrekte zekerheden en garanties.

7.5.9 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is geen sprake van een relatie tussen de verbonden partijen, het pensioenfonds, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar 7.6.5. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen geen deel aan de pensioenregeling van het pensioenfonds.

7.6 Toelichting op de staat van baten en lasten

7.6.1 Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Werkgevers- en werknemersgedeelte	17.483	19.219
FVP bijdragen	76	33
	17.559	19.252

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 16,0% (2012: 16,0%) van de loonsom voor werknemers geboren vóór 1950. Voor werknemers geboren vanaf 1950 bedraagt de totale bijdrage van werkgever en werknemers 27,0% (2012: 25,5%).

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Kostendekkende premie	19.042	24.392
Feitelijke premie	17.559	19.252
Gedempte kostendekkende premie	14.462	18.114

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2012 gepubliceerd door DNB). Het bestuur heeft de gedempte premie vastgesteld op een rekenrente van 4%. De feitelijke premie is in 2013 hoger dan de gedempte premie.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Kosten pensioenopbouw	15.096	19.651
Pensioenuitvoeringskosten	1.358	1.021
Solvabiliteitsopslag	2.589	3.638
Mutatie technische voorzieningen voor excassokosten	-1	82
	19.042	24.392

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Kosten pensioenopbouw	11.253	14.373
Pensioenuitvoeringskosten	1.358	1.021
Solvabiliteitsopslag	1.930	2.661
Mutatie technische voorzieningen voor excassokosten	-79	59
	14.462	18.114

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten. De solvabiliteitsopslag 2013 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2012 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

Er is geen sprake van premiekortingen dan wel premieopslagen.

7.6.2 Beleggingsresultaten risico fonds

2013 (x € 1.000)	Directe beleggings- opbrengsten EUR	Indirecte beleggings- opbrengsten EUR	Kosten van vermogensbeheer EUR	Totaal EUR
Vastgoedbeleggingen	4.836	-3.663	-1.543	-370
Aandelen	2.310	24.699	-372	26.637
Vastrentende waarden	10.647	-8.059	-610	1.978
Derivaten	-	4.780	-5	4.775
Overige beleggingen	0	-1.012	-40	-1.052
	17.793	16.745	-2.570	31.968

Met het verloopoverzicht van pagina 15 (herwaardering) bestaat een koersvaluta verschil van € 766 met de indirecte beleggingsopbrengsten.

2012 (x € 1.000)	Directe beleggings- opbrengsten EUR	Indirecte beleggings- opbrengsten EUR	Kosten van vermogensbeheer EUR	Totaal EUR
Vastgoedbeleggingen	4.410	-4.068	-1.414	-1.072
Aandelen	2.296	17.518	-490	19.324
Vastrentende waarden	10.721	24.925	-403	35.243
Derivaten	-	1.814	-3	1.811
Overige beleggingen	-	181	-46	135
	17.427	40.370	-2.356	55.441

De vergelijkende cijfers vastgoedbeleggingen 2012 zijn aangepast in verband met de herverdeling van de exploitatie kosten vastgoed. In 2012 is de herverdeling achterwege gelaten.

7.6.3 Overige baten

(x € 1.000)	2013 EUR	2012 EUR
Interest	122	173
Andere baten	291	26
	413	199

7.6.4 Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Ouderdomspensioen	9.704	9.110
Prepensioen	1.615	3.021
Partnerpensioen	2.688	2.783
Wezenpensioen	58	45
Invaliditeitspensioen	158	174
Afkopen	346	325
	14.569	15.458

De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 451,22 (2012: € 438,44) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

7.6.5 Pensioenuitvoeringskosten

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Bestuurskosten	135	158
Administratiekostenvergoeding	1.066	728
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	28	29
Accountantskosten	36	34
Contributies en bijdragen	85	68
Overig	7	4
	1.357	1.021

De toename van de administratiekostenvergoeding wordt voornamelijk veroorzaakt door de kosten (€227) voor de aanpassing van de pensioenregeling 2013.

Bezoldiging bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten 2013: € 135 (2012: € 158). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Honoraria accountant

(x € 1.000)	EUR Accountant	EUR Overig netwerk	EUR Totaal
2013			
Controle van de jaarrekening	35	-	35
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	35	-	35
2012			
Controle van de jaarrekening	34	-	34
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	34	-	34

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De pensioenuitvoering is volledig uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V.

7.6.6 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

7.6.7 Indexering en overige toeslagen

In de staat van baten en lasten is de last uit hoofde van indexering en overige toeslagen welke aan het verslagjaar moet worden toegerekend verantwoord.

Het bestuur streeft ernaar de opgebouwde pensioenen van gewezen deelnemers en de ingegane pensioenen jaarlijks aan te passen aan de stijging van de CBS-consumentenprijsindex (alle huishoudens afgeleid). Dit betekent dat de index niet beïnvloed wordt door belasting- en accijnseffecten. De jaarlijkse toeslag wordt in beginsel verleend per 1 januari.

Het bestuur beslist jaarlijks of en in hoeverre de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken verhoogd worden door middel van het verlenen van een toeslag. Een toeslag wordt alleen verleend voor zover de beschikbare financiële middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten.

Er bestaat geen recht op toeslagverlening en er is geen zekerheid of en in hoeverre het pensioenfonds in de toekomst een toeslag kan verlenen. De voorwaardelijke toeslagen worden gefinancierd uit beleggingsrendementen. De premie bevat dus geen opslag voor toeslagen. Voor de voorwaardelijke toeslagen is geen bestemmingsreserve gevormd en wordt geen premie betaald.

Als gevolg van de financiële positie van het fonds is in 2013 geen toeslag verleend.

Deelnemerscategorie		Toeslag 2013
		%
Actieve deelnemers	Ambitie	2,1
	Realisatie	0,0
Pensioengerechtigden	Ambitie	2,1
	Realisatie	0,0
Gewezen deelnemers	Ambitie	2,1
	Realisatie	0,0

Deelnemerscategorie		Toeslag 2012	Toeslag 2011	Toeslag 2010
		%	%	%
Actieve deelnemers	Ambitie	2,5	1,4	0,4
	Realisatie	0,0	0,0	0,0
Pensioengerechtigden	Ambitie	2,5	1,4	0,4
	Realisatie	0,0	0,0	0,0
Gewezen deelnemers	Ambitie	2,5	1,4	0,4
	Realisatie	0,0	0,0	0,0

Deelnemerscategorie		Toeslag 2009	Toeslag 2008	Toeslag 2007
		%	%	%
Actieve deelnemers	Ambitie	3,1	0,0	1,5
	Realisatie	0,0	0,0	1,5
Pensioengerechtigden	Ambitie	3,1	0,0	1,5
	Realisatie	0,0	0,0	1,5
Gewezen deelnemers	Ambitie	3,1	0,0	1,5
	Realisatie	0,0	0,0	1,5

7.6.8 Verlaging van aanspraken en rechten

Op 4 februari 2014 heeft het bestuur, op basis van de financiële positie op 31 december 2013, het besluit genomen om de aanspraken en rechten van alle deelnemers met 2% te verlagen, ten einde om op het minimum vereist eigen vermogen te komen. Als gevolg van dit besluit daalde de voorziening pensioenverplichtingen met € 12,4 miljoen. De uiteindelijke dekkingsgraad op basis van het jaarwerk is 0,2% lager als gevolg waarvan er nog steeds sprake is van een dekkingstekort.

7.6.9 Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,351% (2012: 1,544%), zijnde € 2.338 (2012: € 9.772).

Het rentepercentage is afgeleid van de éénjaarsrente uit de rentetermijnstructuur per begin van het boekjaar zoals gepubliceerd door DNB.

7.6.10 Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

7.6.11 Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de reële waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

7.6.12 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Vanaf boekjaar 2012 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel 2012-2062 van het Actuariëel Genootschap (AG). De AG-Prognosetafel 2012-2062 houdt rekening met de voorzienbare trend in overlevingskansen van de gehele Nederlandse bevolking. De algemene sterftekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Deze ervaringssterfte is eveneens aangepast als gevolg van de invoering van de nieuwe AG-Prognosetafel.

7.6.13 Saldo overdracht van rechten

(x € 1.000)	2013	2012
	EUR	EUR
Saldo overdrachten van rechten		
Inkomende waardeoverdrachten	0	-2
Uitgaande waardeoverdrachten	291	-
Subtotaal	291	-2
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	-	4
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-258	42
Totaal overige resultaten	-258	46
Saldo overdracht van rechten	33	44

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de

nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

Als gevolg van onderdekking bij pensioenfondsen is de onderlinge afrekening van waardeoverdrachten nagenoeg tot stilstand gekomen. In 2013 is de dekkingsgraad boven de 100% gekomen, waardoor nieuwe verzoeken tot individuele waardeoverdrachten weer in behandeling zijn genomen.

7.6.14 Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Kanssystemen		
Sterfte	-851	-257
Arbeidsongeschiktheid	119	164
Mutaties	413	-59
Totaal kanssystemen	-319	-152
Overige mutaties		
Overig	276	59
Totaal overige mutaties	276	59
Totaal	-43	-93

7.6.15 Overige lasten

<i>(x € 1.000)</i>	2013	2012
	EUR	EUR
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	168	-
	168	-

In 2012 was sprake van een onttrekking verantwoord onder de overige baten.

7.6.16 Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Utrecht, XX juni 2014

P.C.M. Duijndam
Secretaris

M. Steffens
Bestuurslid

W.B. Jagt
C.M.A. van Riet
P.H.W.M. Peters

A.M. Hoekstra
H. Roeten

8 Overige gegevens

8.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel resultaatbestemming 2013 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

8.2 Gebeurtenissen na balansdatum

Op 4 februari 2014 heeft het bestuur, op basis van de financiële positie op 31 december 2013, het besluit genomen om een verlagingmaatregel door te voeren. De benodigde verlaging, op basis van de financiële positie ultimo 2013, bedraagt 2,0%. De verlaging is per 1 april 2014 doorgevoerd waardoor de op 31 december 2013 opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen met 2% zijn verlaagd. Hierdoor daalde de technische voorzieningen met € 12,4 miljoen. De verlaging leidde tot een stijging van de dekkingsgraad ultimo 2013 met 2,1%.

Een nadere toelichting is opgenomen in het Bestuursverslag onder paragraaf 2.1 en een toelichting van het Herstelplan onder paragraaf 7.5.4

Na verwerking van de definitieve gegevens blijkt de werkelijke dekkingsgraad 104,0 te zijn in plaats van de ingeschatte dekkingsgraad van 104,2. Over de mogelijke consequenties hiervan heeft het bestuur besloten in contact te treden met DNB.

Er hebben zich verder geen relevante gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

8.3 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek te Utrecht is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2013.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt voor mijn beoordelingswerkzaamheden heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld, en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangevane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een dekkingstekort.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en artikel 140 (kortetermijnherstelplan).

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek is naar mijn mening slecht, vanwege het dekkingstekort. Het pensioenfonds heeft het besluit genomen om de pensioenrechten en pensioenaanspraken per 1 april 2014 met 2% te zullen

verlagen. Deze verlaging is in aanmerking genomen bij de vaststelling van de technische voorzieningen. De verlaging is gebaseerd op voorlopige cijfers. Bij de definitieve jaarcijfers bleek de dekkinggraad iets lager te zijn, waardoor het pensioenfonds net niet uit dekkingstekort is gekomen.

Apeldoorn, 11 juni 2014

ir. drs. G. Veluwenkamp AAG
verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

8.4 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor de Tandtechniek

Bijlage 1 Samenstelling bestuurlijke commissies

Beleggingsadviescommissie

Samenstelling op 31 december 2013:

- De heer P.C.M. Duijndam
- De heer mr. C.M.A. van Riet

Commissie dienstverlening

Samenstelling op 31 december 2013:

- De heer P.C.M. Duijndam
- De heer drs. P.H.W.M. Peters
- Mevrouw M. Steffens

Communicatieadviescommissie

Samenstelling op 31 december 2013:

- De heer drs. P.H.W.M. Peters
- De heer mr. C.M.A. van Riet
- De heer H. Roeten

Bijlage 2 Meerjarenoverzicht

	2013	2012	2011	2010	2009
Aantallen					
Gewezen deelnemers	5.563	5.458	5.309	5.360	6.486
Aantal werkgevers ultimo	634	645	673	660	658
Aantal deelnemers ultimo	3.586	3.748	4.014	4.069	4.104
Gepensioneerden					
Ouderdomspensioen	1.135	1.020	911	937	865
Partnerpensioen	479	459	437	413	405
Wezenpensioen	56	38	42	33	36
Arbeidsongeschiktheidspensioen	51	53	57	63	65
Prepensioen	50	104	168	216	219
Franchise regeling deelnemers geboren voor 1950	15.468	15.353	15.088	14.828	14.609
Franchise regeling deelnemers geboren na 1949	10.940	10.854	10.667	10.481	10.303
Premiepercentage regeling deelnemers geboren voor 1950					
Ouderdoms- en partnerpensioen	16,0%	16,0%	16,0%	16,0%	16,0%
Prepensioen	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%
Arbeidsongeschiktheidspensioen	-	-	-	-	-
Premiepercentage regeling deelnemers geboren na 1949					
Ouderdoms- en partnerpensioen	27,0%	25,5%	25,5%	25,5%	25,5%
Opbouwpercentage per dienstjaar regeling deelnemers geboren voor 1950					
Prepensioen	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%	2,25%
Ouderdomspensioen	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Partnerpensioen	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%	1,4%
Opbouwpercentage per dienstjaar regeling deelnemers geboren na 1949					
Ouderdomspensioen	1,9%	2,05%	2,05%	2,05%	2,05%
Partnerpensioen	1,33%	1,435%	1,435%	1,435%	1,435%
Toeslag op pensioen en pensioenaanspraken					
Gewezen deelnemers en gepensioneerden	0%	0%	0%	0%	0%
Actieve deelnemers	0%	0%	0%	0%	0%

	2013	2012	2011	2010	2009 (o.b.v. FTK)
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie	17.559	19.252	18.153	18.092	19.431
Kostendeekkende premie	19.042	24.392	19.596	17.356	23.493
Gedempte premie	14.462	18.114	17.414	16.913	20.884
Pensioenuitvoeringskosten	1.358	1.021	1.020	989	852
Uitkeringen	14.568	15.458	15.237	15.706	13.477
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	637.607	604.052	545.637	536.974	510.547
Pensioenverplichtingen	612.979	645.314	632.333	535.566	471.166
Gemiddelde interest van verplichtingen	2,8%	2,5%	2,8%	3,5%	4,2%
Aanwezige dekkingsgraad (in %)	104,0%	93,6%	86,3%	100%	108%
Vereiste dekkingsgraad (in %)	117,3%	116,8%	118%	120%	121%
Beleggingsportefeuille					
Vastgoedbeleggingen	71.161	75.125	67.377	65.065	68.956
Aandelen	166.660	148.945	127.034	130.431	119.985
Vastrentende waarden	366.913	345.402	331.564	318.836	307.423
Derivaten	705	1.800	1.963	918	606
Overige beleggingen	29.188	27.660	16.028	17.082	7.168
Beleggingsperformance					
Beleggingsrendement in %	5,6%	10,5%	1,51%	6,6%	11,6%
Benchmark in %	5,3%	10,3%	1,56%	6,0%	11,7%
Performance	1,55	1,27	1,00	0,79	0,85
Z-score	0,14	0,09	0,08	0,12	0,17

Bijlage 3 Volumeveranderingen

Aantal pensioengerechtigden

Aantal pensioengerechtigden, gesplitst naar categorie en gemiddelde leeftijd

	2013	gemiddelde leeftijd	2012	gemiddelde leeftijd
Ouderdomspensioen	1.135	74	1.020	72
mannen	947	74	860	72
vrouwen	188	71	160	70
Partnerpensioen	479	72	459	72
mannen	49	61	46	61
vrouwen	430	73	413	73
Wezenpensioen	56	17	38	16
Prepensioen	50	64	104	64
Arbeidsongeschiktheidspensioen	51	58	53	60

De hoogte van het jaarlijkse ouderdomspensioen was gemiddeld € 8.279,- (in 2012 € 9.218,-). Het partnerpensioen bedroeg gemiddeld € 5.629,- (in 2012: € 5.733,-) en het wezenpensioen € 1.399,- (in 2012: € 1.170,-). De cijfers zijn afhankelijk van de in de bedrijfstak doorgebrachte diensttijd en het genoten salaris. De hoogte van het jaarlijkse arbeidsongeschiktheidspensioen was gemiddeld € 2.992,- (in 2012 € 3.220,-).

Afkoop van het pensioen

De grens voor afkoop kleine pensioenen is in 2013 verhoogd naar € 451,22 (2012: € 438,44). In 2013 werd het ouderdomspensioen in 132 gevallen afgekocht (in 2012: 281 keer).

Individuele waardeoverdracht

Het fonds werkt mee aan individuele waardeoverdracht bij wisseling van dienstverband. Het doel hiervan is de bestrijding van pensioenbreuk en het voorkomen van versnippering van pensioenaanspraken bij deelnemers en gewezen deelnemers. In 2013 werden geen inkomende en 54 verzoeken tot uitgaande waardeoverdrachten afgehandeld. In 2012 werden geen inkomende en uitgaande waardeoverdrachten afgehandeld.

Pensioenopbouw tijdens werkloosheid

Deelnemers die werkloos zijn geworden komen onder bepaalde voorwaarden in aanmerking voor een bijdrage voor de voortzetting van de opbouw van hun pensioenaanspraken. Deze bijdrage wordt verstrekt door de Stichting FVP. In 2013 ontving het fonds voor 8 werkloze deelnemers betalingen van de Stichting FVP (in 2012:12).

Pensioenopbouw tijdens arbeidsongeschiktheid

Voor deelnemers die vanaf 1 januari 2006 arbeidsongeschikt zijn geworden, wordt de pensioenopbouw vanaf de eerste WAO-of WIA-dag, geheel of gedeeltelijk, zonder verdere premiebetaling voortgezet, mits daartoe binnen één jaar na aanvang van de WAO/WIA door de deelnemer een verzoek aan het fonds is gedaan.

De hoogte van de pensioenopbouw is afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid:

Arbeidsongeschiktheid	Pensioenopbouw
80-100%	100%
65-80%	72,5%
55-65%	60%
45-55%	50%
35-45%	40%

Voor deelnemers die vóór 1 januari 2006 arbeidsongeschikt zijn geworden is de WAO-regeling nog van toepassing. Hiervoor gelden de volgende (aanvullende) percentages:

Arbeidsongeschiktheid	Pensioenopbouw
80-100%	100%
65-80%	72,5%
55-65%	60%
45-55%	50%
35-45%	40%
25-35%	30%
15-25%	20%

Het fonds gaat uit van de laatst bekende pensioengrondslag. Deze regeling had in 2013 betrekking op 146 deelnemers (2012: 153).

Mutatieoverzicht

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Arbeidsongeschikte deelnemers	Gepensioneerden	Gepensioneerden zonder uitkering	Totaal
Stand per 1 januari 2013	3.625	5.458	123	1.544	99	10.849
Van gewezen deelnemer naar deelnemer	139	-139	0	0	0	0
Van deelnemer naar gewezen deelnemer	-453	453	0	0	0	0
Toetreding	214	83	0	85	2	384
Pensionering	-46	-80	-4	112	18	0
Arbeidsongeschiktheid	-7	-1	6	0	0	0
Revalidering	0	2	-2	0	0	0
Overlijden	-5	-33	-2	-48	-2	-68
Waardeoverdracht	0	0	0	0	0	-33
Afkoop klein pensioen	-12	-167	0	-50	-2	-231
Beëindiging tijdelijke uitkering	0	0	0	0	0	-0
Overige oorzaken	8	-2	0	-2	-6	-2
Stand per 31 december 2013	3.463	5.563	123	1.641	109	10.899

Toelichting bij het overzicht

Deelnemers: de ultimo stand betreft de werknemers die op 31 december vanwege een dienstverband in de bedrijfstak of vanwege vrijwillige voortzetting deelnemer zijn.

Arbeidsongeschikte deelnemers: het aantal betreft deelnemers die alleen pensioen opbouwen vanwege de regeling van premievrije opbouw wegens arbeidsongeschiktheid. Het kan dan gaan om volledige arbeidsongeschiktheid of om gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid en geen dienstverband in de branche.

Gepensioneerden: het aantal betreft de periodieke pensioenuitkeringen. Deelnemers die 65 worden, worden afgeboekt met de mutatie pensionering bij "Deelnemers", "Gewezen deelnemers" of "Arbeidsongeschikte deelnemers". Vervolgens worden deze deelnemers met dezelfde mutatie opgeboekt bij "Gepensioneerden". De mutatie toetredingen bij "Gepensioneerden" betreft dus niet deelnemers die pensioneren, maar alleen de ingang van het nabestaanden- en wezenpensioen.

Afkoop: wanneer een deelnemer of gewezen deelnemer 65 wordt en zijn pensioen direct wordt afgekocht, wordt deze afkoop vermeld in de kolom "Deelnemers" of "Gewezen deelnemers". Een afkoop van het nabestaanden- en wezenpensioen staat vermeld in de kolom "Gepensioneerden".

Waardeoverdrachten: bij de waardeoverdrachten staan in dit mutatieoverzicht alleen de uitgaande waardeoverdrachten vermeld. Deelnemers met een inkomende waardeoverdracht hebben geen invloed op het aantal.

Bijlage 4 Overzicht nevenfuncties

Leden werkgevers	Nevenfuncties
De heer P.C.M. Duijndam	Voorzitter toeslagfonds pensioenen CIMK Secretaris Sociaal Fonds voor de Tandtechniek
De heer W.B. Jagt	Bestuurslid VLHT Bestuurslid Sociaal Fonds voor de Tandtechniek
De heer mr. C.M.A. van Riet	Voorzitter BTT Lid Cao-commissie voor de Tandtechniek(tijdelijk)
De heer drs. P.H.W.M. Peters	Voorzitter NWVT Voorzitter Cao-commissie voor de Tandtechniek Voorzitter Geschillencommissie CAO voor de Tandtechniek Bestuurslid Sociaal Fonds voor de Tandtechniek

Leden werknemers	Nevenfuncties
Mevrouw M. Steffens	Lid Cao-commissie voor de Tandtechniek Lid Geschillencommissie CAO voor de Tandtechniek Bestuurslid Sociaal Fonds voor de Tandtechniek Geschillencommissie CAO, Audax Geschillencommissie Discriminatie, Audax
De heer mr. A.M. Hoekstra	Secretaris, kring Friesland, De Unie
De heer H. Roeten	Voorzitter pensioenfonds Orsima Bestuurslid bedrijfstakpensioenfonds Houtverwerkende Industrie & Jachtbouw Bestuurslid bedrijfstakpensioenfonds voor de Schoonmaak en Glazenwassersbedrijf Bestuurslid bedrijfstakpensioenfonds Kunststof en Rubberindustrie Bestuurslid Platform Economie en Arbeidsmarkt Friesland Bestuurslid Programmacommissie/Comité van Toezicht Samenwerkingsverband Noord Nederland SNN Zelfstandig ondernemer HarmRoetenAdvies (parttime)

Bijlage 5 Begrippenlijst

ABTN (Actuariële en bedrijfstechnische nota)

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

Actuariële grondslagen

Wanneer een contante waarde van een reeks toekomstige uitkeringen moet worden bepaald, maakt de actuaris gebruik van actuariële grondslagen, zoals: de rekenrente, de kansstelsels (sterftekansen, arbeidsongeschiktheids- en revalidatiekansen, frequenties van gehuwd zijn, toekomstige salarisontwikkeling of toeslagenbeleid et cetera), kostenopslagen (bijvoorbeeld voor administratiekosten en / of excassokosten) en solvabiliteitsopslagen.

Actuariële premie

De premie die gebaseerd op de actuariële grondslagen.

ALM (Asset Liability Management)

Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

APP (Actuariële Principes Pensioenfondsen)

Regelgeving omtrent de financiering van pensioenen, wordt gevolgd door FTK.

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Chinese Wall

Denkbeeldige scheidingswanden tussen diverse afdelingen van financiële instellingen. Op grond van deze Chinese muren moet voorkomen worden dat de (koers)gevoelige informatie te vroeg bij bepaalde afdelingen terechtkomt.

Commodities

Een beleggingsklasse die betrekking heeft op grondstoffen en bulkgoederen die worden verhandeld op de goederentermijnmarkt.

Constance rente

De constante rekenrente is de gemiddelde rekenrente op basis waarvan ultimo boekjaar dezelfde voorziening wordt berekend als met de rentetermijnstructuur.

Corporate Governance

Goed ondernemerschap; onder andere integer en transparant handelen door het bestuur, evenals goed toezicht hierop. Ook het afleggen van verantwoording over het uitgevoerde beleid en het toezicht hierop valt er onder.

CPI

Consumenten prijsindex, vastgesteld door het CBS.

Dekkingsgraad

De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

Deleveraging

De poging om de financiële hefboom te verminderen door schulden terug te betalen.

Deposito

Tegoed bij een bankinstelling, waarover eerst na verloop van een overeengekomen tijdsduur (maximaal 2 jaar) kan worden beschikt.

Derivaat

Financieel contract waarvan de waarde is afgeleid van een andere (onderliggende) waarde, zoals een aandeel, obligatie of grondstof. Bijvoorbeeld: futures, swaps.

Duration

Gewogen gemiddelde looptijd van een lening. Maatstaf om de prijsgevoeligheid van de lening te bepalen voor renteveranderingen.

Floating benchmark

Als gevolg van de ontwikkelingen in de financiële markten bewegen de verhoudingen van de benchmark, waartegen de portefeuille is afgezet.

Engagement trajecten

Het centrale middel in het Verantwoord Beleggen beleid van het pensioenfonds is engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Om deze dialoog gestructureerd en gedegen uit te voeren worden er een aantal stappen ondernomen, het engagement traject. Bij deze stappen worden ondermeer thema's vastgesteld, onderzoek uitgevoerd, voorlopers en achterblijvers op het thema geïdentificeerd en doelstellingen en tijdslijnen vastgesteld.

Franchise

Vrijgesteld bedrag. Over dit deel van het pensioengevend loon worden geen aanspraken opgebouwd.

FTK (Financieel Toetsingskader)

Stelsel van De Nederlandsche Bank voor in de toekomst te hanteren waarderingmethoden.

Gemiddelde interest verplichtingen

Rente volgens de rentetermijnstructuur (RTS) die hoort bij de gemiddeld duration (gemiddelde duur van de verplichtingen) van het (totale) fonds.

Global Compact schendingen

Het gedrag en de ontplooiende activiteiten van een onderneming kunnen op gespannen voet staan met internationale verdragen of richtlijnen. Om een kader te hebben voor deze verdragen en richtlijnen hanteert het pensioenfonds als uitgangspunt het UN Global Compact. Dit zijn tien principes gerelateerd aan de thema's mensen- en arbeidsrechten, het milieu en anticorruptie. Deze principes vinden hun oorsprong in breed geaccepteerde verdragen zoals de Universele verklaring van de rechten van de mens en de conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO).

Om te bepalen wanneer een voorval als een schending van het UN Global Compact beschouwd kan worden is er aantal criteria gedefinieerd. Dit om het proces van oordeelsvorming te structureren. Gekeken wordt er ondermeer of er sprake is van nalatigheid door de onderneming, of dat een voorval te wijten is aan bewust handelen. Of het voorval een incident is of één in een reeks van voorvallen. Of een onderneming maatregelen heeft genomen betrokkenheid te voorkomen en of schade te beperken of te herstellen. Het oordeel of een onderneming een grens heeft overschreden en daarmee de principes van het UN Global Compact schendt wordt genomen door een onafhankelijk onderzoeksbureau.

High Yield

Hoogrenderende obligaties, uitgegeven door ondernemingen met een lage kredietwaardigheid.

Outperformance

Er wordt een beter resultaat behaald dan de benchmark.

Rekenrente

Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.

Rentedekking

Financieringsvorm waarin de betaalde premies gelijk zijn aan de contante waarde van de aanspraak die in dat jaar begint.

Rentetermijnstructuur (RTS)

De rentetermijnstructuur is een grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen marktrente anderzijds.

Solvabiliteit

Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.

STAR (Stichting van de Arbeid)

Een landelijk overlegorgaan van de centrale organisaties van zowel werkgevers als werknemers in Nederland.

Sterftegrondslag

Berekeningsmethode gebaseerd op een statisch overzicht van sterftetekansen per leeftijd van een bepaalde groep personen.

Swap

Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Swaption

Een optie op een swap waarbij de eigenaar van de swaption het recht heeft, maar niet de verplichting, om een swap tegen vooraf bepaalde voorwaarden af te sluiten op of binnen een bepaald tijdstip.

Technische Voorziening

De passiva van het pensioenfonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Underperformance

Er wordt een slechter resultaat behaald dan de benchmark.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarvoor in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

VPV (Voorziening Pensioen Verplichtingen)

De passiva van het pensioenfonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Vrijstelling

Vrijstelling van de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het bedrijfstakpensioenfonds.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score

Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.